Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2025–2026

36 742 Regels betreffende de financiering van politieke partijen en transparantieregels met betrekking tot hun interne organisatie en financiën, evenals regels met betrekking tot het toezicht en het verbieden van politieke partijen (Wet op de politieke partijen)

Nr. 18

NOTA NAAR AANLEIDING VAN HET VERSLAG

Ontvangen 30 juni 2026

Met belangstelling heeft de regering kennisgenomen van de inbreng van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken van de Tweede Kamer inzake het wetsvoorstel houdende de Regels betreffende de financiering van politieke partijen en transparantieregels met betrekking tot hun interne organisatie en financiën, evenals regels met betrekking tot het toezicht en het verbieden van politieke partijen (Wet op de politieke partijen). Op 8 juli 2025 heeft de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken van de Tweede Kamer het eerste deel van het verslag vastgesteld (36 742, nr. 7) over bovengenoemd voorstel. Het eerste deel van het verslag heeft betrekking op twee onderwerpen: interne partijdemocratie en het partijverbod. Op 26 september 2025 heeft de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken van de Tweede Kamer een tweede verslag vastgesteld (36 742, nr. 9). Het tweede verslag heeft betrekking op de volgende onderwerpen: financiering en verplichtingen landelijke politieke partijen, financiering en verplichtingen decentrale politieke partijen, politieke reclame en alle overige onderdelen van het voorstel. De commissie heeft de regering verzocht met één nota naar aanleiding van het verslag te komen waarin zij reageert op beide verslagen. Ik dank de leden van de verschillende fracties voor hun inbreng en ga graag in op de door hen in de verslagen gestelde vragen.

1. Interne organisatie van politieke partijen

Inleidende woorden betreffende de interne organisatie van politieke partijen

De regering acht het in het licht van de gestelde vragen van belang om, voor zij op de gestelde vragen in gaat, stil te staan bij afwegingen die de regering heeft gemaakt bij het formuleren van de transparantieregels over de interne organisatie van partijen in het voorliggende voorstel van wet. Dit ter resumering van de overwegingen die de regering eerder uiteen

kst-36742-18
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2026

heeft gezet in de Kamerbrief toezegging interne organisatie politieke partijen, welke op 13 mei 2025 aan uw Kamer verzonden is.[1]

Politieke partijen hebben een belangrijke functie in onze democratische rechtsstaat. Zij vormen op verschillende niveaus een verbindende en onmisbare schakel tussen de maatschappij en de plekken waar politieke besluitvorming plaatsvindt. Vanuit deze rol rekruteren en selecteren politieke partijen kandidaten voor vertegenwoordigende organen, brengen zij wensen en belangen uit de samenleving samen en vertalen deze, al dan niet vanuit een bepaalde ideologie, naar opvattingen en voornemens die worden vastgelegd in verkiezingsprogramma's waarvoor zij steun bij kiezers verwerven. Ook mobiliseren ze stemgerechtigden om op hun kandidaten te stemmen. Omdat veel partijen verenigingen zijn, zijn zij beschermd door het grondwettelijke recht op de vrijheid van vereniging. Dit recht is fundamenteel en kan alleen in het belang van de openbare orde worden beperkt bij een wet in formele zin. Nederland kent vanwege de betekenis van politieke partijen in het democratisch proces een wetgevingstraditie van grote terughoudendheid bij het reguleren van deze bijzondere organisaties. Juist bij politieke partijen past ook de vrijheid om zichzelf in lijn met hun maatschappelijke opvattingen te organiseren. De regering is dan ook van mening dat de wetgever hier grote terughoudendheid past, zodat niet de schijn wordt gewekt dat eventuele voorschriften aan de interne organisatie worden misbruikt om politieke opvattingen aan politieke partijen op te leggen.

Desalniettemin worden er in Nederland regels gesteld aan politieke partijen. Zo bepaalt de Kieswet sinds 1989 dat een groepering een vereniging met volledige rechtsbevoegdheid moet zijn om een aanduiding te kunnen laten registreren. Hieruit volgt dat de interne organisatie van een politieke partij moet voldoen aan de voorwaarden die in het Burgerlijk Wetboek aan dergelijke verenigingen worden gesteld. Zulke voorwaarden zijn bijvoorbeeld het hebben van leden, statuten, een verenigingsbestuur en het houden van een algemene ledenvergadering.

Met de invoering van de Wet financiering politieke partijen (Wfpp) in 2013 zijn aanvullende regels gesteld aan politieke partijen, waarmee een impliciete ledennorm is geïntroduceerd. Politieke partijen moeten beschikken over minimaal 1.000 leden die in de politieke partij vergaderen stemrecht hebben en elk per jaar minimaal € 12,– contributie betalen om voor subsidie in aanmerking te kunnen komen. Het lidmaatschap moet blijken uit een uitdrukkelijke wilsverklaring van de betrokkene. De hoogte van de subsidie wordt mede bepaald door het aantal leden van een politieke partij.

De regering heeft in de eerder aan de Tweede Kamer verzonden brief over de interne organisatie van politieke partijen uiteengezet dat de bijzondere positie van politieke partijen in onze democratie maakt dat het stellen van nadere regels omtrent de interne organisatie van politieke partijen om een weloverwogen afweging vraagt. Enerzijds is een bepaalde normstelling gewenst, gezien de belangrijke rol van politieke partijen in de Nederlandse democratische rechtsstaat. Anderzijds zijn er fundamentele, normatieve en praktische uitdagingen voor dergelijke regelgeving, zoals het grondwettelijke recht op de vrijheid van vereniging, het ontbreken van een gedeelde en gedragen norm over wat het betekent om democratisch georganiseerd te zijn, onduidelijkheid over het daadwerkelijke effect van dergelijke regels op de praktijk en over hoe dergelijke regels gehandhaafd moeten worden.

---

[1] *Kamerstukken II* 2024/25, 36 742, nr. 5.

In de inbreng van enkele fracties wordt een verband gelegd tussen enerzijds de wens om politieke partijen te verplichten tot het hebben van leden en anderzijds het bevorderen van de democratie binnen de organisaties van politieke partijen. Met het wetsvoorstel Wpp kiest de regering er echter niet voor om het hebben van leden te verplichten. Daarbij speelt in belangrijke mate mee dat de regering ervan overtuigd is dat een minimumaantal leden geen toereikende indicator is voor het democratische gehalte van de interne organisatie van een politieke partij.[2] Bovendien is er, zoals reeds opgemerkt, in Nederland geen breed gedeelde norm over wat het betekent om «intern democratisch georganiseerd» te zijn. In de praktijk blijkt dat de rol van leden binnen partijen verschilt.[3] Zo hebben politieke partijen, in lijn met het Burgerlijk Wetboek, algemene ledenvergaderingen, maar verschillen de regels per partij over wat er op zo'n vergadering kan worden besloten en onder welke voorwaarden.[4] Bij enkele politieke partijen zijn delen van de interne besluitvorming voorbehouden aan regionale afgevaardigden in plaats van open voor alle leden. Ook historisch is de rol van de leden niet altijd dezelfde geweest.[5] De inbreng in het verslag van sommige fracties duidt ook op principiële bezwaren tegen nadere regulering van de interne organisatie, terwijl andere fracties hier juist voor pleiten.

Met de Wet op de politieke partijen (Wpp) handhaaft de regering de regels uit de Wfpp en voegt zij hier nieuwe normen aan toe, namelijk transparantieregels over de interne organisatie. Daarmee worden geen eisen gesteld aan de organisatie(structuur) van politieke partijen die afwijken van de eisen die in algemene zin gesteld worden aan verenigingen in het Burgerlijk Wetboek. Wel vereist de voorgestelde Wpp dat politieke partijen transparant zijn over de inhoud van hun statuten, de neveninstellingen, de procedure voor kandidaatstelling, de wijze waarop de leden van het verenigingsbestuur en andere statutaire organen benoemd worden, de wijze waarop kandidatenlijsten tot stand komen en, indien van toepassing, welke criteria er gelden voor de personen die daarvoor worden geselecteerd.

Met de transparantievereisten over de interne organisatie van politieke partijen die de regering introduceert in het wetsvoorstel Wpp, is gepoogd om recht te doen aan de hiervoor beschreven vraagstukken. De transparantievereisten stellen, zoals gezegd, geen inhoudelijke eisen aan de manier waarop partijen intern georganiseerd zijn. Daar staat tegenover dat regels over de interne organisatie politieke partijen kunnen stimuleren om medezeggenschap anders te organiseren. Door het middel van transparantie kiest de regering ervoor om de balans te bewaken tussen het inperken van de organisatie- en oriëntatievrijheid van politieke partijen enerzijds en anderzijds kiezers in staat te stellen om op basis van de

---

[2] Voor een uitgebreide analyse van de verschillende wijzen waarop politieke partijen zich intern organiseren en de rol die leden vervullen, zie: J.M. den Ridder, *Schakels of obstakels? Nederlandse politieke partijen en de eensgezindheid, verdeeldheid en representativiteit van partijleden* (diss. Universiteit Leiden) 2014, scholarlypublications.universiteitleiden.nl.

[3] Uit onderzoek is gebleken dat in 2019 zo'n 70% van de politieke partijen op het lokale niveau een ledenpartij is, dat er bij 13,8% sprake is van «gemengde partijen» waar ook niet-leden deel uitmaken van de partij en dat 15,8% geen geregistreerde leden heeft. Zie: J. van Ostaaijen (red.), *Lokale partijen in de praktijk: een overzicht van kennis over het functioneren van lokale partijen in Nederland* 2021, repository.tilburguniversity.edu, p. 28–31.

[4] *Ledenparticipatie in politieke partijen*, parlement.com. Voor een uitgebreider overzicht van de rechten en plichten van Nederlandse partijleden, zie: J.M. den Ridder, *Schakels of obstakels? Nederlandse politieke partijen en de eensgezindheid, verdeeldheid en representativiteit van partijleden* (diss. Universiteit Leiden) 2014, scholarlypublications.universiteitleiden.nl, p. 46–54.

[5] Zie bijvoorbeeld: A. van Kessel, «Status en functie van politieke partijen in historisch perspectief», in: *Politieke partijen als anomalie van het Nederlandse rechtstaat*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, p. 9–30; R. Koole, *Opkomst van de moderne kaderpartij: veranderende partijorganisatie in Nederland 1960–1990*, Amsterdam: Het Spectrum 1992.

beschikbare informatie over de interne organisatie van partijen een mening te vormen over welke partijen zij willen steunen en inzicht te krijgen hoe zij intern invloed kunnen uitoefenen.

Hoewel de regering er, zoals hiervoor vermeld, niet voor kiest nadere regels voor de interne organisatie van politieke partijen voor te schrijven, ziet zij wel degelijk dat het voor politieke partijen van meerwaarde kan zijn om ledenorganisaties te zijn. Ondanks de verschillen tussen politieke partijen is het doorgaans mogelijk voor leden om in een vereniging samen beslissingen te nemen over de aard van de vereniging, de selectie van kandidaten en de inhoudelijke koers. Waar de kiezersachterban van verkiezing tot verkiezing kan verschillen, is het verloop van het ledenbestand geringer. Dit stelt leden in staat om de richting van de partij te bewaken en de politieke of bestuurlijke top aan te spreken wanneer de door haar gemaakte keuzes onvoldoende in lijn zijn met de beginselen. Ook is het mogelijk om in reactie op maatschappelijke ontwikkelingen de koers van de partij bij te sturen. Leden zorgen daarnaast voor organisatorische en financiële slagkracht door onder andere het betalen van contributie, verrichten van vrijwilligerswerk en de vervulling van politieke ambten en interne (bestuurs)functies. Tot slot kan het zijn van een ledenorganisatie ook een voordeel opleveren waar het de rekruteringsfunctie van politieke partijen betreft. De partij kan talentvolle leden verder scholen en vormen in de ideologie van de partij en hen voorbereiden op politiek-bestuurlijke functies. Zo kan een partij wanneer nodig putten uit een bestand van geschikte kandidaten voor, bijvoorbeeld, het wethouder-, burgemeester- of ministerschap.[6]

Hoewel de regering al deze voordelen onderkent en als zodanig ook meent dat het hebben van een ledenorganisatie dus wenselijk is, blijft zij evenwel de mening toegedaan dat het aan politieke verenigingen zelf is om te besluiten hoe zij hun eigen interne organisatie willen inrichten. Om daarover wel inzicht te verschaffen aan geïnteresseerden, leden en kiezers, stelt zij evenwel verplicht dat politieke partijen hierover transparant zijn en zodoende hierover procedures en documenten openbaar maken.

In het hiernavolgende wordt uitvoeriger ingegaan op de inbreng van de verschillende fracties over dit onderwerp.

GroenLinks-PvdA

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA vinden de transparantieverplichtingen over de interne organisatie van politieke partijen erg mager. Zij vragen in hoeverre de afwezigheid van een ledenverplichting in strijd kan zijn met de versterking van de democratische rechtsstaat en politieke representatie en vragen hoe deze transparantie bijdraagt aan het daadwerkelijk democratisch functioneren van politieke partijen nu er geen eisen worden gesteld aan ledenaantallen of interne democratische besluitvorming.

De regering acht het van belang dat politieke partijen transparant zijn over onder andere de inhoud van hun statuten, organisatiestructuur, interne procedures en aanvullende voorwaarden die worden gesteld om op een kandidatenlijst te staan. Deze transparantiemaatregelen versterken de democratische legitimatie van een politieke partij, doordat het leden en kiezers in staat stelt een mening te vormen over de manier waarop een

[6] J.M. den Ridder, *Schakels of obstakels? Nederlandse politieke partijen en de eensgezindheid, verdeeldheid en representativiteit van partijleden* (diss. Universiteit Leiden) 2014, scholarlypublications.universiteitleiden.nl, p. 283–286.

politieke partij is georganiseerd. De regering acht het niet stellen van een ledenverplichting dan ook niet in strijd met het streven naar een versterking van de democratische rechtsstaat. Vanwege het overnemen van de duizendledeneis om in aanmerking te komen voor subsidie, is de norm duidelijk: politieke partijen worden ertoe aangezet om ledenpartijen te zijn. Zo wordt ook geborgd dat de partijen die in aanmerking komen voor subsidie voldoende maatschappelijke verbondenheid hebben.

De regering heeft er begrip voor dat de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA een verband leggen tussen een ledenverplichting voor politieke partijen en interne democratie binnen hun organisaties, maar ziet dit verband zelf niet. Zoals uiteengezet in de inleiding, zegt een ledenverplichting op zichzelf niets over de mate waarin partijen intern democratisch georganiseerd zijn. Zodoende streeft de regering er ook niet naar om met de transparantievereisten te waarborgen dat politieke partijen «daadwerkelijke democratisch functioneren», onder meer vanwege het gegeven dat deze notie niet eenduidig is, wat kan leiden tot ingewikkelde toezichts- en handhavingskwesties. Kiezers en partijleden kunnen wel besluiten een partij niet langer te steunen met hun stem of lidmaatschap als zij van mening zijn dat de partij onvoldoende democratisch functioneert.

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA vragen of transparantie over de interne organisatie voldoende bescherming biedt tegen elitevorming binnen partijen of belangenclubs zonder maatschappelijke inbedding. De regering hecht eraan te benadrukken dat zij er met de transparantieverplichting over de interne organisatie van partijen niet naar streeft om het ontstaan van elites of belangenclubs zonder brede maatschappelijke inbedding te voorkomen. De regering wijst er in dat verband ook op dat het denkbaar is dat er binnen partijen met leden een dergelijke ontwikkeling plaatsvindt: mogelijk zelfs met goedkeuring dan wel instemming van de leden. Op dit fenomeen heeft ook Dr. G. Voerman gewezen in het position paper dat hij schreef voor het rondetafelgesprek dat uw Kamer heeft georganiseerd over dit onderwerp.[7]

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA uiten de zorg dat het ontbreken van een ledenverplichting het risico vergroot dat partijen zonder wezenlijke achterban publieke middelen ontvangen. De regering deelt deze zorg niet. De subsidievereisten die reeds onderdeel zijn van de Wet financiering politieke partijen (Wfpp) zijn overgenomen in het wetsvoorstel Wpp. Zo is het voor politieke partijen vereist om minimaal duizend contributie betalende leden te hebben om in aanmerking te komen voor subsidie. Op deze manier wordt de maatschappelijke inbedding gewaarborgd van politieke partijen die publieke middelen ontvangen.

Als de transparantieregels over de interne organisatie van de Wpp leiden tot een stijging van het vertrouwen in de politiek, beschouwt de regering dat als positief. Maar anders dan de leden van de GroenLinks-PvdA-fractie blijkens het verslag veronderstellen, is de verplichting voor politieke partijen om transparant te zijn over hun interne organisatie niet bedoeld om het vertrouwen van burgers in het partijstelsel te versterken. Er zijn veel factoren van invloed op het vertrouwen in de politiek, die niet allemaal volgen uit het beleid van de overheid.[8] Vertrouwen kan dus geen doel op zichzelf zijn.

---

[7] G. Voerman, «*De ontwerp-Wet politieke partijen en de regulering van de interne partijdemocratie*» in een notitie ten behoeve van een rondetafelgesprek, tweedekamer.nl, 2025.

[8] Zie bijvoorbeeld: T.W.G. van der Meer & J.M den Ridder, *Vertrouwen in de politiek*, parlementenwetenschap.nl, 2025.

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA vragen waarom er niet voor is gekozen minimale inhoudelijke eisen te stellen aan ledeninspraak of ledenaantallen en hoe voorkomen wordt dat feitelijke democratische controle door de leden ontbreekt. Ook vragen deze leden hoe geborgd wordt dat politieke partijen met een minimaal ledenbestand ook daadwerkelijk een breed maatschappelijk draagvlak vertegenwoordigen. Zoals uiteengezet in de inleiding, wordt door verschillende wet- en regelgeving een aantal eisen gesteld aan de interne organisatie van politieke partijen. Hiermee worden al enkele minimale vereisten gesteld. Zo moeten partijen sinds 1989 volgens de Kieswet een vereniging met volledige rechtsbevoegdheid zijn om een aanduiding te kunnen laten registreren. Hieruit volgt dat de interne organisatie van een politieke partij moet voldoen aan de eisen die in het Burgerlijk Wetboek worden gesteld. Zulke voorwaarden zijn bijvoorbeeld het hebben van leden, statuten, een verenigingsbestuur en het houden van een algemene vergadering. Met de regels uit de Wfpp, zoals de duizendledeneis om in aanmerking te komen voor een subsidie, wordt bovendien gewaarborgd dat enkel politieke partijen met voldoende leden met stem- en vergaderrecht publieke middelen ontvangen. Het wetsvoorstel Wpp voegt daaraantoe dat politieke partijen transparant moeten zijn over onder andere de inhoud van hun statuten, organisatiestructuur, interne procedures en aanvullende voorwaarden die worden gesteld om op de kandidatenlijst te staan. Of deze combinatie van eisen zorgt voor «feitelijke democratische controle», zoals de leden van GroenLinks-PvdA schrijven, is echter niet te stellen. In welke mate binnen een partij sprake is van democratische controle is niet te meten en wordt verschillend gewaardeerd, zoals tot uitdrukking komt in het gegeven dat politieke partijen in Nederland de invloed van hun leden op verschillende manieren en rond verschillende praktijken andersoortig hebben vormgegeven. Of partijen de ambitie hebben om een breed maatschappelijk draagvlak te hebben, zoals de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA veronderstellen, is niet aan de wetgever, maar aan politieke partijen zelf.

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA benadrukken dat zij een voorstander zijn van extra regels om de interne democratie binnen politieke partijen te bevorderen. Zij uiten de zorg dat het niet stellen van regels eraan bijdraagt dat niet-democratisch georganiseerde partijen te veel invloed kunnen krijgen op het landsbestuur of het bestuur van een decentrale overheid. De regering deelt de wens van deze leden dat het wenselijk is dat politieke partijen hun interne organisatie democratisch organiseren, maar stelt vast dat er in Nederland geen breed gedeelde opvatting is over wat het concreet betekent om «intern democratisch georganiseerd» te zijn. Onduidelijk is aan welke normen voldaan zou moeten worden om als zodanig georganiseerd te zijn, met welke regels iets dergelijks bereikt zou kunnen worden en hoe deze zouden moeten worden gehandhaafd. Bovendien biedt een toename aan regels inzake de interne organisatie niet de garantie dat er binnen partijen ook meer democratische praktijken ontstaan en blijft een belangrijke vraag hoe dit kan worden vastgesteld. Dit maakt dat voor de regering niet evident is welke nadere regels omtrent de interne organisatie van politieke partijen zouden voorkomen dat niet-democratisch georganiseerde partijen te veel invloed op het landsbestuur of op het bestuur van een decentrale overheid zouden krijgen.

De regering heeft in de brief waar de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA naar verwijzen uiteengezet dat de bijzondere positie van politieke partijen in onze democratie maakt dat het stellen van nadere regels omtrent de interne organisatie van politieke partijen om een weloverwogen afweging vraagt. Enerzijds is een bepaalde normstelling gewenst, gezien de belangrijke rol van politieke partijen in de Nederlandse democratische rechtsstaat. Anderzijds zijn er fundamentele, normatieve

en praktische uitdagingen voor dergelijke regelgeving, zoals het grondwettelijke recht op de vrijheid van vereniging, het ontbreken van een gedeelde en gedragen norm over wat het betekent om democratisch georganiseerd te zijn, onzekerheid over het daadwerkelijke effect van dergelijke regels op de praktijk en onduidelijkheid over hoe dergelijke regels gehandhaafd moeten worden. Daarom heeft de regering gekozen voor een transparantieaanpak in plaats van nadere regels aangaande de interne organisatie van politieke partijen. Hiermee bewaakt de regering de balans tussen enerzijds het beperken van de organisatie- en oriëntatievrijheid van politieke partijen en anderzijds het in staat stellen van kiezers om op basis van beschikbare informatie over de interne organisatie van partijen een weloverwogen keuze te maken. Gezien de voorgaande bezwaren ten aanzien van nadere regulering van de interne organisatie van politieke partijen, heeft de regering hierin een belangenafweging gemaakt.

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA vinden het belangrijk dat de interne democratie binnen alle politieke partijen wordt bevorderd: zowel binnen landelijke politieke partijen als binnen politieke partijen op decentraal niveau. De regering wijst er in dit verband op dat alle overwegingen, die hebben geleid tot terughoudendheid bij het invoeren van regels hieromtrent op landelijk niveau, ook opgaan voor het decentrale niveau. De transparantieverplichtingen die met het onderhavige voorstel van wet worden ingevoerd, gelden derhalve ook voor decentrale politieke verenigingen.

Decentrale politieke verenigingen moeten hun transparantieverplichtingen naleven door de vereiste gegevens op een voor het publiek toegankelijke wijze openbaar te maken. Dit betekent in de praktijk dat zij de betreffende documenten, zoals statuten, de organisatiestructuur, procedures voor kandidaatstelling en informatie over neveninstellingen, op hun website zullen publiceren. De op te richten Nederlandse autoriteit politieke partijen (Napp) wordt belast met het toezicht en de handhaving.

VVD

De leden van de VVD-fractie vragen de regering welke voordelen zij ziet als politieke partijen intern democratisch zijn georganiseerd. Zoals hiervoor vermeld in antwoord op de vragen van de fractie van GroenLinks-PvdA, heeft de regering er bewust voor gekozen politieke groeperingen vrij te laten in de inrichting van hun interne organisatie. Dit laat onverlet dat, zoals de regering ook in de memorie van toelichting heeft opgemerkt, het feit dat in beginsel alleen verenigingen een aanduiding kunnen laten registreren door het centraal stembureau, en deze rechtsvorm zich er bij uitstek voor leent om intern democratisch georganiseerd te zijn, gezien kan worden als een verwachting van de wetgever dat politieke groeperingen zich intern democratisch zullen willen organiseren. In haar advies over het voorstel heeft de Afdeling advisering van de Raad van State drie functies van politieke partijen genoemd, te weten rekrutering en selectie; articulatie, aggregatie en programmering; en communicatie en mobilisatie. De regering acht het goed denkbaar dat het politieke groeperingen helpt om deze functies te kunnen vervullen als zij intern democratisch georganiseerd zijn. Toch vindt zij het, zoals eerder aangegeven, aan politieke groeperingen om zelf de keuze daarvoor te maken en daar op een eigen wijze invulling aan te geven.

Het voorgaande neemt niet weg dat de regering graag bereid is aan het verzoek van de VVD-fractie gehoor te geven om het concept van het wetsartikel waarin eerder is gepoogd het karakter van een politieke vereniging te vatten, met uw Kamer te delen. In de bewuste bepaling, het

voorgestelde artikel 10 van het voorstel zoals het eerder ter advisering aan de Afdeling advisering van de Raad van State is aangeboden, stond: «Een politieke vereniging heeft als doel haar leden en andere inwoners van Nederland te stimuleren om kennis te nemen van politieke besluitvorming en te participeren in de totstandkoming daarvan.» Zoals uw Kamer in het nader rapport heeft kunnen lezen, bestonden er onder wetenschappers en bij de Afdeling ernstige bezwaren tegen die wetsbepaling. Mede om die reden maakt de bepaling geen deel uit van het voorstel zoals het bij uw Kamer is ingediend. De betreffende bepaling deed bij nader inzien onvoldoende recht aan de verschillende functies die politieke partijen in Nederland vervullen en had bovendien ook geen bindende materiële betekenis.

De leden van de fractie van de VVD vragen of de regering zich bij het concipiëren van dit voorstel ook heeft afgevraagd of politieke verenigingen in de toekomst verder van de maatschappij zouden kunnen komen te staan als meer verenigingen zouden kiezen voor een verenigingsmodel zonder interne democratie. De regering heeft geen aanleiding om te vermoeden dat in de toekomst politieke verenigingen vaker geen interne democratische organisatie zullen hebben. Zij wijst erop dat door de interne partijdemocratie een politieke vereniging ook een kweekvijver kan zijn voor politiek talent, wat haar juist ten voordele kan strekken bij het zoeken naar geschikte kandidaten voor politieke ambten. De regering wijst er eveneens op dat het niet in de wet vastleggen van inhoudelijke eisen aan de interne organisatie van politieke partijen ook voordelen kent. Het laat de mogelijkheid open dat zich nieuwe vormen van partijorganisatie ontwikkelen, zoals ook geschetst is in het position paper van dr. P. Corduwener.[9] Er is dan ook een andersoortige relatie tussen een politieke partij en de maatschappij denkbaar. Zo hebben verschillende partijen in Nederland reeds geëxperimenteerd met de invloed van niet-leden op de koers van politieke partijen.[10]

De leden van de fractie van de VVD stellen enkele vragen met betrekking tot de transparantievereisten omtrent de interne organisatie, zoals hoe deze regels te omzeilen zijn, wie gaat toetsen of de gepubliceerde informatie actueel of correct is, hoe deze dient te worden verschaft en waarom de regering deze regels toereikend acht. De regering ziet transparantie als een toereikend middel om inzicht te geven in de interne organisatie van politieke partijen. Door openbaar te maken hoe besluitvorming, kandidaatstelling en statutaire verhoudingen zijn geregeld, kunnen burgers en leden een geïnformeerde afweging maken. De transparantieverplichtingen scheppen de mogelijkheid tot publieke controle door leden en kiezers zonder in te grijpen in de vrijheid van vereniging en de organisatievrijheid van partijen.

Op basis van het wetsvoorstel Wpp moeten landelijke en decentrale politieke partijen en verenigingen onder meer de inhoud van de statuten, organisatiestructuur, interne procedures en aanvullende voorwaarden die worden gesteld om op de kandidatenlijst te staan elektronisch en toegankelijk openbaar maken. De regering acht het niet aannemelijk dat politieke partijen deze transparantieregels omtrent de interne organisatie niet zullen naleven, omdat vrij eenvoudig aan de transparantieverplichtingen kan worden voldaan.

---

[9] P. Corduwener, «*Notitie Interne Partijdemocratie 17-6-2025*» in een notitie ten behoeve van een rondetafelgesprek, tweedekamer.nl, 2025.

[10] G. Voerman & P. Lucardie, «Over nut en noodzaak van de democratische ledenpartij», in: *Politieke partijen als anomalie van het Nederlandse staatsrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, p. 159–188.

De Napp zal toezien op de juistheid en volledigheid van de informatie die politieke partijen publiceren, zoals over de door hen aangewezen neveninstellingen en over de interne organisatiestructuur van hun vereniging. De Napp controleert ambtshalve of naar aanleiding van signalen die zij ontvangt of politieke verenigingen aan hun transparantieverplichting voldoen. Politieke partijen die niet of niet volledig aan de wettelijke verplichtingen voldoen, zullen de mogelijkheid krijgen om tekortkomingen te herstellen.

De leden van de fractie van de VVD vragen eveneens naar de mogelijke maatregelen die getroffen kunnen worden als een politieke partij geen of in beperkte mate transparantie biedt over de gevraagde onderdelen van de interne organisatie. Als een politieke partij de transparantieverplichtingen niet of slechts in beperkte mate nakomt, kan de Napp handhavend optreden. De Wpp voorziet hiervoor in instrumenten zoals het opleggen van een last onder dwangsom of een bestuurlijke boete teneinde een politieke vereniging ertoe te bewegen om alsnog aan haar transparantieverplichtingen te voldoen.

Ook willen de leden van de fractie van de VVD weten of het voldoen aan de transparantievereisten verplicht zal worden gesteld om aan verkiezingen te kunnen deelnemen. Dit is niet het geval. Noch bij de beoordeling van het verzoek om registratie van een aanduiding, noch bij het beslissen over de geldigheid van een ingediende kandidatenlijst, zal het centraal stembureau bij zijn oordeel betrekken of een politieke groepering aan de in de Wet op de politieke partijen neergelegde transparantieverplichtingen inzake haar interne organisatie heeft voldaan. Het centraal stembureau is immers niet belast met het toezicht op de naleving van de Wet op de politieke partijen. Bovendien is er bij de totstandkoming van de Kieswet bewust voor gekozen om centraal stembureaus zo min mogelijk beoordelingsvrijheid te laten, opdat het verkiezingsproces zo voorspelbaar mogelijk is. Daardoor kan eenieder nagaan of de procedure eerlijk en overeenkomstig de wet verloopt en wordt voorkomen dat eventuele politieke voorkeuren de uitkomst van het verkiezingsproces kunnen beïnvloeden. Op deze manier wordt een eerlijke verkiezing gewaarborgd. Om voornoemde reden meent de regering dat het ook niet wenselijk zou zijn van het centraal stembureau hierover een oordeel te verlangen. Nog los van het bezwaar daartegen dat de kandidaatstellingsprocedure daarvoor ook geen tijd laat. Tot slot acht de regering het ook niet proportioneel om verkiezingsdeelname afhankelijk te maken van het voldoen aan de transparantieverplichtingen over de interne organisatie, aangezien zij geen verband ziet tussen het voldoen aan deze transparantieverplichtingen enerzijds en deelname aan de verkiezingen anderzijds.

De leden van de fractie van de VVD informeren naar de alternatieven die decentrale politieke partijen hebben voor de publicatie van de gevraagde informatie als zij niet beschikken over een website. Op grond van het voorgestelde artikel 73 van de Wet op de politieke partijen zijn decentrale politieke verenigingen verplicht om een aantal zaken op een algemeen toegankelijke wijze elektronisch openbaar te maken. Dat kán op een eigen website, maar het is ook denkbaar dat er initiatieven ontstaan die politieke verenigingen in staat stellen om aan hun verplichtingen te voldoen zonder zelf een eigen website te ontwikkelen. Bijvoorbeeld door een website aan te bieden waar politieke verenigingen gebruik van kunnen maken. Dat een decentrale politieke vereniging over beperkte financiële middelen beschikt hoeft overigens het hebben van een eigen website niet in de weg te staan. Er zijn aanbieders die het hosten van een website, inclusief een eigen domeinnaam, mogelijk maken voor een beperkt bedrag per jaar. Zo'n website hoeft ook niet altijd door een externe partij gebouwd te worden. Sommige hostingproviders stellen hun klanten tools ter beschikking

waarmee zij zonder aanvullende kosten een website kunnen bouwen, ook zonder technische kennis te hebben. Het openbaar maken van informatie op een sociale netwerksite volstaat doorgaans niet, omdat de informatie op een dergelijke site niet algemeen toegankelijk is. Op deze hoofdregel is alleen een uitzondering voorzien voor decentrale politieke verenigingen die in Caribisch Nederland gevestigd zijn, omdat sociale netwerksites daar een andere functie vervullen dan in Europees Nederland. Zie het voorgestelde artikel 73a.

De leden van de fractie van de VVD willen weten of er naast de duizendledeneis als subsidievoorwaarde een extra prikkel kan worden ontwikkeld om de interne partijdemocratie te stimuleren. De regering heeft er vanwege reeds eerder en hierboven uiteengezette overwegingen niet voor gekozen om zo'n prikkel op te nemen in het wetsvoorstel Wpp. Met name de ambiguïteit van het begrip «interne partijdemocratie» is daar debet aan. Onduidelijk is immers welke praktijken binnen de organisaties van politieke partijen gestimuleerd zouden moeten worden om een feitelijke toename van interne partijdemocratie te bewerkstelligen.

Voorts vragen de leden van de fractie van de VVD naar het voorgestelde artikel 7, derde lid, van het wetsvoorstel. Daarin is vastgelegd dat bij AMvB nadere voorschriften kunnen worden gegeven over de informatie die politieke verenigingen openbaar moeten maken. Bijvoorbeeld over welke gegevens van een neveninstelling in het overzicht, bedoeld in het eerste lid, onderdeel b, moeten worden opgenomen of welke gegevens over de samenstelling van het verenigingsbestuur openbaar gemaakt moeten worden. Het gaat hierbij dus nadrukkelijk om een nadere uitwerking van informatie die op grond van het eerste lid al openbaar gemaakt moet worden, niet om het uitbreiden of wijzigen van die voorschriften.

NSC

De leden van de NSC-fractie merken op dat er een spanning lijkt te bestaan tussen de duizendledeneis voor politieke partijen om subsidie te ontvangen en de keuze om geen algemene ledeneis op te nemen in het wetsvoorstel Wpp. De duizendledeneis is voor het eerst in 1999 geïntroduceerd met de Wet subsidiëring politieke partijen (Wspp). Deze eis is in 2013 overgenomen in de Wfpp, die de Wspp verving. In 2018 deed de Evaluatie- en adviescommissie Wet financiering politieke partijen (de commissie-Veling) de aanbeveling om de duizendledeneis om voor subsidie in aanmerking te kunnen komen uit de Wfpp te schrappen. De commissie was van mening dat, indien de wetgever het voor het goed functioneren van de democratie wenselijk vindt dat politieke partijen een bepaalde organisatorische vorm hebben, dit doel nagestreefd diende te worden door organisatorische eisen te stellen aan politieke partijen zelf en niet door dit indirect middels subsidievoorwaarden te stimuleren.[11] Bij het voorbereiden van de Evaluatiewet Wfpp is echter de keuze gemaakt om de deze eis tóch te behouden, omdat het hebben van leden duidt op een zekere inbedding van de partij in de samenleving die toekenning van publieke middelen rechtvaardigt.[12]

Ook dr. S.P. van Leunen stelt in zijn position paper ten behoeve van het rondetafelgesprek dat op 17 juli 2025 in het kader van de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel Wpp door uw Kamer is georganiseerd,

---

[11] Evaluatie- en adviescommissie Wet financiering politieke partijen, *Het publieke belang van politieke partijen*, *Kamerstukken II* 2017/18, 32 752, nr. 5, bijlage, p. 44.

[12] Kamerstukken II 2017/18, 32 752, nr. 51, p. 9–10; Kamerstukken II 2018/19, 32 752, nr. 54, p. 4–5; Kamerstukken II 2018/19, 32 752, nr. 55, p. 20–21.

dat het overwegen van het schrappen van de duizendledeneis wenselijk is.[13] Hij wijst daarbij onder meer op de willekeur van het getal duizend en op het feit dat hierover nooit fundamenteel in de Staten-Generaal zou zijn gedebatteerd. De regering acht het echter van belang dat politieke partijen organisaties zijn die een zekere inbedding in de samenleving kennen. Met de duizendledeneis als subsidievoorwaarde wordt het hebben van leden wel gestimuleerd, maar niet verplicht gesteld. Zo wordt een balans gevonden tussen enerzijds de vrijheid van vereniging en de daaruit volgende vrijheid van politieke partijen om zich naar eigen inzicht te organiseren en anderzijds de normstelling door de wetgever dat partijen geacht worden ledenorganisaties te zijn. De regering acht dit dan ook geen inconsistentie, maar een afgewogen keuze.

De regering voegt hier nog aan toe dat zij de mening is toegedaan dat de ledeneis als subsidievoorwaarde veel beter handhaafbaar is dan een algemene ledeneis, zoals ook eerder uiteen gezet is in de Kamerbrief over de interne organisatie. Achteraf is door een accountant objectief vast te stellen hoeveel leden een politieke partij op de bij wet vastgestelde peildatum heeft. Op basis daarvan kan bepaald worden of een politieke partij op dat moment aan deze voorwaarde om voor subsidie in aanmerking te komen heeft voldaan. Het is een facet dat de accountant mee kan nemen bij zijn onderzoek van het financieel verslag van de partij, zodat het ook weinig extra administratieve lasten meebrengt. Bij een algemene ledeneis ligt dit ingewikkelder. Een voorschrift in de Wpp dat het voor burgers mogelijk moet zijn om lid te worden van een politieke vereniging, zou zich niet hebben geleend voor bestuursrechtelijke toezichts- en handhavingsinstrumenten. Dergelijke instrumenten zijn immers bedoeld voor de verticale verhouding – overheid versus burger –, terwijl bij belemmeringen van burgers om lid te worden van een vereniging sprake is van een privaatrechtelijke rechtsrelatie. Geschillen daarover kunnen wel aan de civiele rechter worden voorgelegd. Hier komt bij dat als de wet van politieke verenigingen zou eisen dat zij nieuwe leden moeten toelaten, verenigingen die daar niet voor open staan andere manieren zouden kunnen vinden om burgers daarin af te remmen. Bijvoorbeeld door in de statuten bepaalde verplichtingen voor leden vast te leggen of door de contributie die iemand moet betalen vast te stellen op een exorbitant bedrag. In beide gevallen zou formeel aan de algemene ledeneis zijn voldaan, terwijl het gewenste doel materieel niet ten volle zou worden bereikt. Gelet op de rechtsrelatie tussen burger en vereniging, is hierbij ook geen rol voor de Napp weggelegd. Het vastleggen van een algemene ledeneis in de Wpp zou dus vooral een politiek signaal zijn dat de wetgever het belangrijk vindt dat politieke partijen ledenpartijen zijn, maar dit allerminst afdwingen en bovendien allerlei complexe uitvoeringsvraagstukken met zich meebrengen rond het toezicht en de handhaving van deze eis.

Gelet op de positie van politieke groeperingen in het democratisch bestel, vinden de leden van de NSC-fractie het blijkens het verslag wenselijk dat er inhoudelijke eisen aan politieke groeperingen worden gesteld. De regering deelt de opvatting dat de verenigingseis, met de essentie van een vereniging zoals de wetgever die in het Burgerlijk Wetboek (BW) heeft vastgelegd, uitgaat van enige mate van samenwerking tussen verschillende (natuurlijke of rechts)personen. Ter illustratie van dit standpunt kan erop gewezen worden dat een vereniging bij meervoudige rechtshandeling wordt opgericht (art. 2:26 lid 2 BW), leden kent (art. 2:26 lid 1 BW), dat het bestuur in beginsel uit de leden wordt benoemd (art. 2:37 lid 1 BW) en dat alle bevoegdheden die niet door de wet of de statuten aan

[13] S.P. van Leunen, «Gespreksnotitie rondetafelgesprek over interne partijdemocratie» in een notitie ten behoeve van een rondetafelgesprek, tweedekamer.nl, 2025.

andere organen binnen de vereniging zijn toegekend, aan de algemene vergadering van de leden toekomen (art. 2:40 lid 1 BW). Desalniettemin bevat het Burgerlijk Wetboek hoofdzakelijk een kader op hoofdlijnen. Bovendien wordt verenigingen in het Burgerlijk Wetboek ook veel ruimte geboden om zelf in hun statuten een andere afweging te maken. Het lidmaatschap van een vereniging is bijvoorbeeld persoonlijk, tenzij de statuten anders bepalen (art. 2:34 lid 1 BW). Het bestuur beslist over de toelating van nieuwe leden, tenzij de statuten anders bepalen (art. 2:33 BW). Het bestuur bestaat uit leden van de partij, tenzij de statuten anders bepalen (art. 2:37 lid 1 BW). De regering is dan ook de mening toegedaan dat het Burgerlijk Wetboek geen bruikbaar kader biedt op grond waarvan politieke groeperingen beoordeeld kunnen worden. Elke bij notariële akte opgerichte vereniging zal aan deze eisen voldoen en wordt een politieke vereniging zodra het centraal stembureau haar verzoek heeft ingewilligd om haar aanduiding te registreren voor het gebruik bij verkiezingen.

Om als vereniging op grond van de Wet op de politieke partijen voor subsidie in aanmerking te komen, moet de vereniging wel aan enkele voorwaarden voldoen. Op de eerste plaats moet zij een politieke partij in de zin van de Wet op de politieke partijen zijn. Dat wil zeggen dat het centraal stembureau op verzoek van de vereniging een aanduiding moet hebben geregistreerd en dat deze aanduiding bij de laatstgehouden verkiezing boven een lijst moet hebben gestaan waaraan een of meer zetels zijn toegewezen. Ook moet de vereniging op grond van het voorgestelde artikel 54, eerste lid, op de peildatum minimaal duizend leden hebben die elk vergader- en stemrecht hebben en jaarlijks ten minste € 12,– contributie betalen. Er is in het Burgerlijk Wetboek geen bepaling te vinden die eraan in de weg staat dat ook rechtspersonen lid kunnen zijn van een vereniging. Ook het lidmaatschap van een rechtspersoon telt dus mee bij de beoordeling of de politieke partij een voldoend aantal leden heeft om voor subsidie in aanmerking te komen. Wel kunnen politieke partijen er zelf voor kiezen om het lidmaatschap van hun vereniging uit te sluiten voor rechtspersonen. Net zoals zij ervoor kunnen kiezen om geen bijdragen van rechtspersonen aan te nemen. Het is aan elke afzonderlijke politieke groepering om de wenselijkheid van een dergelijke maatregel te beoordelen.

De suggestie van de fractie van NSC om het minimumaantal leden gelijk te stellen aan het aantal ondersteuningsverklaringen voor deelname aan verkiezingen, acht de regering geen werkbare en verhelderende aanvulling. Op basis van de nu door de leden van de fractie van NSC verschafte informatie valt hun voorstel op dermate veel manieren uit te leggen, dat de regering hier niet op in kan gaan zonder een aantal aannames te doen over wat de leden van deze fractie bedoelen en beogen met hun voorstel.

De regering sluit zich ook niet aan bij de opvatting van de leden van de fractie van NSC dat het wenselijk én mogelijk is om een aantal algemene uitgangspunten te formuleren waaraan elke politieke partij moet voldoen. Gezien de uiteenlopende verschijningsvormen van partijen in het heden en verleden, alsook de bijbehorende praktijken binnen partijen, acht de regering het niet zonder meer mogelijk om een aantal algemene uitgangspunten te formuleren waaraan partijen moeten voldoen. Dit blijkt ook uit het antwoord op de vraag van de fractie van de VVD over de mogelijkheid tot het aangeven van het karakter van politieke partijen in de wet. Zoals aangegeven in de inleiding, vraagt de bijzondere positie van politieke partijen in onze democratie er bovendien om dat er te allen tijde een weloverwogen afweging gemaakt wordt bij nadere regulering van partijen. De grondwettelijke vrijheid van vereniging speelt daarbij ook

nadrukkelijk een rol. De wetgever past dan ook grote terughoudendheid bij het stellen van eisen aan politieke partijen.

De regering onderschrijft het belang dat de leden van de fractie van NSC toekennen aan laagdrempelige deelname aan de politiek. Partijsubsidie kan hieraan bijdragen. Tegelijkertijd bepaalt de Wpp dat voor het voldoen aan de duizendledeneis voor subsidiëring alleen leden meetellen die ten minste € 12,– per jaar aan contributie betalen en daarbij vergader- en stemrecht hebben. Het staat een politieke partij vrij om zelf een lager contributiebedrag vast te stellen, maar leden die minder dan € 12,– per jaar betalen, worden niet meegeteld voor het behalen van deze grens. Het voorstel van de leden van de fractie van NSC om bij AMvB een maximale contributiehoogte vast te leggen acht de regering niet wenselijk. De Wpp laat de vaststelling van de contributiehoogte nadrukkelijk over aan de politieke partij, in lijn met de vrijheid van vereniging en de organisatievrijheid.

De leden van de fractie van NSC zijn van mening dat het wenselijk is dat ook journalisten toegang krijgen tot algemene vergaderingen van politieke partijen en dat deze toegang geborgd wordt. Ook menen zij dat de Napp hierop zou moeten toezien. Aangezien het wetsvoorstel Wpp geen inhoudelijke eisen stelt aangaande de interne organisatie van politieke partijen, is de regering van mening dat het nadrukkelijk aan politieke partijen zelf is om te besluiten of journalisten toegang hebben tot algemene vergaderingen. Dit verplichten acht de regering onwenselijk. Het toezicht van de Napp zal gericht zijn op de naleving van de regels in de Wpp en dit voorstel maakt momenteel geen deel uit van het wetsvoorstel Wpp. De regering is niet voornemens om daar verandering in te brengen.

Hoewel de fractie van NSC aangeeft pas op een later moment met een concrete vraag te komen over of een eventuele subsidiekorting onderdeel zal uitmaken van het toezichts- en handhavingsregime dat de Napp zal opstellen, heeft de regering reeds in antwoord op een vergelijkbare vraag van de fractie van de VVD een antwoord gegeven dat de fractie van NSC mogelijk al enige duidelijkheid verschaft. Als een politieke partij de transparantieverplichtingen niet of slechts in beperkte mate nakomt, kan de Napp handhavend optreden. De Wpp voorziet hiervoor in instrumenten zoals het opleggen van een last onder dwangsom of een bestuurlijke boete. De subsidie staat los van de in de wet opgenomen transparantieverplichtingen.

D66

De leden van de D66-fractie zijn van mening dat het voorliggende wetsvoorstel tekortschiet voor wat betreft de regels over de interne organisatie van politieke partijen. Zij vinden dat de wet moet waarborgen dat politieke partijen intern democratisch georganiseerd zijn. Zij geven daarvoor een aantal argumenten.

In de eerste plaats vormt de eis om intern democratisch georganiseerd te zijn volgens deze leden een waarborg tegen de autocratische neigingen van politici. De regering onderkent de potentiële voordelen die interne partijdemocratie kan hebben, al hangen deze af van de wijze waarop dit is vormgegeven. De leden van de fractie van D66 lijken onder interne democratie in elk geval de medezeggenschap dan wel tegenspraak van leden te verstaan. De regering deelt de mening dat als politieke partijen ledenorganisaties zijn, dit eraan kan bijdragen dat leden medezeggenschap hebben dan wel tegenspraak kunnen bieden over de koers van een politieke partij. Echter, het feit dat de leden van een politieke partij de

partijleiders of kandidaten zouden kiezen of invloed zouden hebben op bijvoorbeeld de inhoud van verkiezingsprogramma's, biedt geen garantie dat een politieke partij als zodanig rechtsstatelijke opvattingen zal uitdragen of anti-rechtsstatelijke of autocratische neigingen zal tegengaan. Dat is namelijk zeer afhankelijk van de opvattingen en gedragingen van die leden en de mogelijkheden tot invloed die binnen een partij bestaan of zijn toegestaan. Zo schreef dr. P. Corduwener in het position paper over dit onderwerp voor uw Kamer: «De gedachte dat een ledenpartij noodzakelijk, of beter, de democratie verdedigt dan een andere organisatievorm berust ook niet op historische ervaringen. Uit de geschiedenis van partijen die in Europa, bijvoorbeeld in Duitsland en België, zijn verboden blijkt dit ook: dit waren ledenpartijen maar ze zijn toch verboden, omdat hun standpunten en acties door de rechter onverenigbaar werden gevonden met de democratische rechtstaat.»[14] Dat interne democratie een waarborg vormt tegen autocratische neigingen, is volgens de regering dan ook allerminst gegarandeerd.

De regering gaat ook niet mee in de gedachte van de leden van de fractie van D66 dat intern democratisch georganiseerde partijen meer zouden bijdragen aan het publieke debat dan partijen die dat niet zijn. Ook partijen zonder interne democratie kunnen veel voeding geven aan het publieke debat, bijvoorbeeld door de standpunten die zij uitdragen. Er vindt hooguit meer *intern* debat plaats binnen politieke partijen die een interne democratische organisatie kennen, maar dit debat vindt, zuiver beschouwd, plaats in de private sfeer.

Ten slotte is de regering ook niet overtuigd door het argument van de leden van de fractie van D66 dat nadere regulering van de interne organisatie van politieke partijen gewenst is omdat intern democratisch georganiseerde partijen als zodanig de normen zouden uitdragen van het systeem waarin zij opereren.[15] Voor de regering is het niet vanzelfsprekend dat interne democratie bij een politieke partij van dezelfde orde is als deelname van een partij aan het democratische proces en de politieke wilsvorming. Zodoende is nog maar de vraag of intern democratisch georganiseerde partijen daadwerkelijk de normen uitdragen van het stelsel waarin zij opereren, ook gezien de variëteit aan wijzen waarop deze interne democratie tot uitdrukking komt. De regering is voorts van mening dat het belangrijk is dat politieke partijen zich in een pluriforme, democratische rechtsstaat vrij en naar eigen inzicht mogen organiseren.[16] De grondwettelijke vrijheid van vereniging en de vrijheid om een partij naar eigen inzicht vorm te geven zijn daarbij fundamenteel en horen ook bij het systeem waarin politieke partijen opereren. Het staat politieke partijen,

---

[14] P. Corduwener, «*Notitie Interne Partijdemocratie 17-6-2025*» in een notitie ten behoeve van een rondetafelgesprek, tweedekamer.nl, 2025.

[15] Er woedt volgens dr. J.M. den Ridder al sinds de opkomst van politieke partijen een «kleine oorlog» over de vraag of politieke partijen leden nodig hebben om democratische functies uit te voeren. Sommigen menen dat democratie draait om competitie *tussen* partijen en niet *binnen* partijen. Anderen vragen zich af op grond waarvan partijleden meer zeggenschap zouden moeten hebben over de koers van een politieke partij dan kiezers. Voor een analyse van de discussie over het principe en de praktijk van partijleden, zie: J.M. den Ridder, *Schakels of obstakels? Nederlandse politieke partijen en de eensgezindheid, verdeeldheid en representativiteit van partijleden* (diss. Universiteit Leiden) 2014, scholarlypublications.universiteitleiden.nl, p. 20–25.

[16] Er wordt wel eens een onderscheid gemaakt tussen een «pluralistische» en een «constitutionele» conceptie van politieke partijen, dat in verband wordt gebracht met het onderscheid tussen een «formele» dan wel «materiële» democratie-opvatting. In de eerste opvatting worden politieke partijen zo min mogelijk onderworpen aan regelgeving om als zodanig van onderop de verschillen in de samenleving te vertegenwoordigen. In de tweede opvatting moeten partijen voldoen aan fundamentele en rechtsstatelijke principes. Zie: W. Veraart, «Twee concepties van politieke partijen», in: *Politieke partijen als anomalie van het Nederlandse staatsrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, p. 97–115.

binnen bepaalde kaders, bovendien vrij om bepaalde normen van het systeem waarbinnen zij opereren, ter discussie te stellen.

De leden van de fractie van D66 constateren dat in de Kamerbrief toezegging interne organisatie politieke partijen vier categorieën bezwaren worden behandeld: het grondwettelijke recht op vrijheid van vereniging; het ontbreken van een gedeelde en gedragen norm over wat het betekent om democratisch georganiseerd te zijn; onduidelijkheid over het daadwerkelijke effect van regels daarover op de praktijk; en hoe dergelijke regels gehandhaafd moeten worden. Deze leden vragen of de regering hiermee een volledig overzicht heeft gegeven van de bezwaren die zij heeft, of dat er nog andere bezwaren zijn en, zo ja, welke dit zijn. De vier categorieën bezwaren die de fractie van D66 beschrijft zijn voor de regering inderdaad aanleiding om geen nadere regels te stellen aan de interne organisatie van politieke partijen. De categorieën bieden echter geen uitputtend overzicht. Zo heeft de regering met interesse kennisgenomen van de verschillende papers van de experts die uw Kamer heeft uitgenodigd in het kader van het rondetafelgesprek over interne partijdemocratie.

In het paper van dr. Corduwener, universitair hoofddocent politieke geschiedenis aan de Universiteit Utrecht, wordt als aanvullend bezwaar op eerdergenoemde categorieën nog gesteld dat er het risico is dat in wetgeving slechts één organisatiemodel wordt voorgeschreven, namelijk de partij als ledenorganisatie.[17] Dit kan het experimenteren met nieuwe politieke organisatievormen remmen en zodoende de mogelijkheden tot innovatie beperken, terwijl de kracht van democratie juist haar openheid is. In het rondetafelgesprek zijn enkele voorbeelden genoemd van partijen in het buitenland die hebben gepoogd om invloed van burgers op de partij mogelijk te maken, zonder dat de betreffende partijen ledenorganisaties zijn. De regering acht dit een legitiem bezwaar, zeker gezien het gegeven dat er ook in Nederland in het verleden reeds is geëxperimenteerd met de mogelijkheid om niet-leden invloed te geven op de koers van Nederlandse politieke partijen.[18]

Daarnaast wijst dr. G. Voerman erop dat de vergroting van de zeggenschap van het individuele partijlid in sommige gevallen zou kunnen leiden tot het paradoxale effect dat de machtspositie van de partijtop versterkt wordt. Dat argument werkt hij tweeledig uit.[19] Allereerst hoeft de partijtop zich dan niet langer te verantwoorden tegenover het doorgaans goed geïnformeerde, meer activistische middenkader, maar rechtstreeks tegenover de geatomiseerde individuele leden, die minder makkelijk dan dat middenkader op gecoördineerde en effectieve wijze tegenmacht kunnen bieden. Ten tweede kan bijvoorbeeld de direct door de leden verkozen lijsttrekker/partijleider zich met zijn of haar rechtstreekse ledenmandaat onafhankelijker opstellen ten opzichte van indirect verkozen partijorganen, zoals het partijbestuur. De regering acht ook het bezwaar dat nadere regulering van de interne organisatie van politieke partijen ongewenste dan wel onbedoelde effecten kan hebben legitiem.

---

[17] P. Corduwener, *«Notitie Interne Partijdemocratie 17-6-2025»* in een notitie ten behoeve van een rondetafelgesprek, tweedekamer.nl, 2025.

[18] G. Voerman & P. Lucardie, «Over nut en noodzaak van de democratische ledenpartij», in: *Politieke partijen als anomalie van het Nederlandse staatsrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, p. 159–188.

[19] G. Voerman, «*De ontwerp-Wet politieke partijen en de regulering van de interne partijdemocratie*» in een notitie ten behoeve van een rondetafelgesprek, tweedekamer.nl, 2025.

De leden van de fractie van D66 menen dat de regering zou stellen dat voorschriften ten aanzien van ledendemocratie in strijd zijn met de vrijheid van vereniging. Zij vragen de regering te bevestigen dat artikel 11 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden (hierna: EVRM) een *margin of appreciation* aan lidstaten laat om dergelijke eisen te stellen. In zowel de Kamerbrief toezegging interne organisatie van politieke partijen, de inleiding bij dit onderdeel van het verslag en als in antwoord op enkele hierover gestelde vragen is aangegeven dat de vrijheid van vereniging uit artikel 8 van de Nederlandse Grondwet een fundamenteel recht is dat alleen in het belang van de openbare orde kan worden beperkt bij een wet in formele zin. Ook het door de leden van de fractie van D66 aangehaalde artikel 11 van het EVRM waarborgt de vrijheid van vereniging; evenals de vrijheid van vergadering. Ook in die bepaling is dat recht evenwel niet absoluut. Het kan beperkt worden als die beperkingen bij wet voorzien zijn en noodzakelijk zijn in een democratische samenleving in het belang van de in het tweede lid genoemde gronden. Eisen aan de interne organisatie van politieke partijen vormen een beperking op de vrijheid van vereniging van die partij. Bij de beoordeling van de noodzakelijkheid van dergelijke eisen in een democratische samenleving geniet een lidstaat inderdaad een zekere *margin of appreciation*. Of een eis daadwerkelijk een gerechtvaardigde inperking van de vrijheid van vereniging vormt, is afhankelijk van de voorwaarden die daaraan gesteld worden. Gelet op de bijzondere positie die politieke partijen innemen in het democratische besluitvormingsproces, genieten zij een grote vrijheid om zich te organiseren zoals zij willen. De vrijheid van vereniging is zoals eerder gesteld echter geen absoluut recht. De regering is niettemin van mening dat de wetgever grote terughoudend past bij het reguleren van de interne organisatie van politieke partijen.

De leden van de fractie van D66 leggen een verband tussen de Mediawet 2008, de Wet op de ondernemingsraden, de Wet medezeggenschap op scholen en de Wet medezeggenschap cliënten zorginstellingen 2018 en vragen of de regering kan toelichten waarom extra vereisten aan zulke verenigingen wel te verantwoorden zijn, maar de regering bij de nadere regulering van politieke partijen wijst op de vrijheid van vereniging. Voor het beantwoorden van deze vraag, wil de regering er vooreerst op wijzen dat de verplichting een ondernemingsraad, ouderschapsraad of cliëntenraad in te stellen erop gericht is om personen, of hun wettelijk vertegenwoordigers, die in een afhankelijkheidsrelatie verkeren enige invloed te geven op die omgeving: de werkplek, school of zorginstelling. Medezeggenschap biedt hun bescherming tegen veranderingen in die omgeving. De relatie van leden tot politieke verenigingen is van een geheel andere orde. Hier komt bij dat politieke partijen een cruciale rol spelen binnen de democratische rechtsstaat en daarin wezenlijk andere functies vervullen dan omroepverenigingen, werkgevers, scholen en zorginstellingen. Hoewel politieke partijen in de Nederlandse context grofweg drie functies vervullen – 1. rekrutering en selectie; 2. articulatie, aggregatie en programmering; en 3. communicatie en mobilisatie – verschillen zij in de wijze waarop zij invulling geven aan elk van deze functies. Ook kunnen partijen verschillend aankijken tegen het belang van elk van deze functies. Hoewel de vrijheid van vereniging niet absoluut is, meent de regering dat het recht van politieke partijen om zich naar eigen inzicht te organiseren fundamenteel is. Het risico bestaat dat met voorschriften aan de interne organisatie impliciet politieke opvattingen aan politieke partijen worden opgelegd door de wetgever. Ook kan het de ontwikkeling van politieke partijen verstarren. Juist door politieke verenigingen niet verder te reguleren dan strikt noodzakelijk is, hebben politieke verenigingen de mogelijkheid om hun interne organisatie in te richten zoals dat naar hun overtuiging nodig is om invulling te geven aan

de verschillende functies van politieke partijen in de Nederlandse samenleving en behouden zij de vrijheid om deze interne organisatie desgewenst aan te passen aan verander(en)de opvattingen in de maatschappij of binnen hun eigen achterban. De regering ziet in de dragende rol van politieke partijen in de democratie juist een rechtvaardiging voor de terughoudendheid omtrent de nadere regulering van de interne organisatie, zoals ook uiteengezet in de inleiding en de brief waarnaar de fractie van D66 heeft verwezen.

De leden van de fractie van D66 vragen de regering of er geen minimale vereisten voor de interne democratie bij politieke partijen geformuleerd kunnen worden. Deze leden doen hiervoor ook een voorzet. Zij zijn namelijk van mening dat de interne partijdemocratie moet leunen op twee principes: macht verdelen en invloed van leden garanderen. Dit moet er volgens deze leden toe leiden dat leden in de praktijk worden toegelaten tot politieke partijen en dat zij vervolgens «betekenisvolle zeggenschap» hebben over het programma, de kandidatenlijsten en samenstelling van het bestuur, zodat aan een «democratische ondergrens» voldaan wordt. Met de fractie van D66 deelt de regering de opvatting dat het wenselijk is dat politieke partijen zich intern democratisch organiseren. De regering vindt de twee genoemde principes ook sympathiek. Zij stelt zich echter op het standpunt dat deze principes niet kunnen fungeren als een basis voor nadere regulering van de interne organisatie van politieke partijen. Voor de regering is onvoldoende duidelijk wat in deze context met «macht» wordt bedoeld en wanneer die voldoende verdeeld is, wanneer er sprake is van invloed en hoe deze voor leden gegarandeerd kan worden of wanneer zeggenschap «betekenisvol» is. Oftewel: wanneer is een bepaalde democratische ondergrens daadwerkelijk bereikt? Deze voor meerdere interpretatie vatbare principes tonen dan ook dat niet vanzelfsprekend is wat interne democratie voor een politieke partij betekent, middels welke praktijken deze tot stand komt en op welke wijze dit verplicht zou kunnen worden gesteld. Het gebruik van dergelijke open normen maakt het toezicht op de naleving van eventuele nadere regels ten aanzien van de interne organisatie van politieke partijen en de handhaving daarvan kwetsbaar voor onduidelijkheid, willekeur en verwijten van partijdigheid van de toezichthouder. Dit kan de geloofwaardigheid en positie van de Napp ondermijnen. Daar komt nog bij dat de grondwettelijke vrijheid van vereniging ook een fundamenteel bezwaar vormt tegen de verplichtstelling van dergelijke minimale vereisten. De regering kiest er daarom voor weg te blijven van dergelijke inhoudelijke eisen aan de interne organisatie van politieke partijen.

Met de fractie van D66 deelt de regering de wenselijkheid van interne zeggenschap en de mogelijkheid tot invloed door leden. Zoals aangegeven in de inleiding, bestaan er al enkele verplichtingen die daaraan kunnen bijdragen. Zo zijn het hebben van statuten, een bestuur en een algemene vergadering, reeds verplicht op grond van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Deze voorwaarden bestaan reeds, maar tonen ook dat nadere regulering van de interne organisatie niet noodzakelijkerwijs leidt tot één model van interne partijdemocratie. Aanvullende wettelijke voorschriften zijn mogelijk, maar ook die garanderen niet dat een organisatie zich intern democratisch zal organiseren. Met de transparantieregels over de interne organisatie schept de regering de voorwaarde waarmee (potentiële) leden en kiezers kunnen oordelen over hoe politieke partijen zich intern organiseren. Zo laat de regering het aan de kiezer om te oordelen over het gewenste organisatiemodel, zonder dat de wetgever hier concrete verplichtingen over oplegt.

De fractie van D66 merkt terecht op dat de handhaafbaarheid van regels omtrent de nadere regulering van de interne organisatie van politieke partijen meespeelt in de afweging van de regering om dergelijke regels niet voor te schrijven. Voor de regering is inderdaad zwaarwegend dat het toezicht op de naleving van nadere regels omtrent de interne organisatie van politieke partijen en de eventuele handhaving op overtredingen zich zeer lastig laat beleggen en uitvoeren. De regering wordt gevraagd hoe dit argument zich verhoudt tot de reeds bestaande vereisten voor politieke partijen, zoals de duizendledeneis voor subsidie en de voorgestelde transparantieregels. De regering ziet niet hetzelfde risico bij de duizendledeneis en de transparantievereisten. De reeds geldende duizendledeneis is namelijk goed handhaafbaar, omdat zij duidelijk is en geen interpretatieve kwestie: er wordt immers aan voldaan of niet. Om in aanmerking te komen voor subsidie wordt op de peildatum gecontroleerd door de accountant of de betreffende politieke partij wel of geen duizend leden heeft die per jaar minimaal € 12,– contributie betalen. Ook voor de transparantievoorschriften geldt dat deze niet inhoudelijk beoordeeld worden. Partijen kunnen aan hun transparantieplicht voldoen door de informatie die onder de transparantieplicht valt – zoals statuten en kandidaatstellingsprocedures – op hun website te publiceren, of anderszins openbaar te maken. Hetzelfde geldt voor decentrale politieke partijen. Deze transparantieplicht kan dus relatief eenvoudig door de Napp gecontroleerd worden.

Veel voorschriften die de interne organisatie van politieke partijen beogen te reguleren, kennen het risico dat zij op meerdere manieren uitlegbaar zijn. Het meerduidige begrip «betekenisvolle zeggenschap» in de inbreng voor het verslag van de leden van de fractie van D66 is daar een voorbeeld van. Een dergelijke formulering laat zich lastig in beleid of regelgeving vatten en kan zo leiden tot zeer complexe toezichts- en handhavingskwesties. Ook dr. P. Corduwener wijst hierop in zijn position paper. Als een politieke partij gedwongen wordt om intern democratisch georganiseerd te zijn, kan dit de weg openen naar een verdere inperking van de vrijheid van vereniging, omdat deze notie te interpretatief is om te handhaven. Dr. P. Corduwener geeft aan dat bijvoorbeeld zal moeten worden ingevuld welke democratieopvatting precies wordt aangehangen. Hij schrijft: «Dit kan leiden tot steeds grotere ingrepen in de interne organisatie van partijen als het aankomt op rechten, profielen en kenmerken van de leden en de regels waarmee zij over partijprogramma en partijleiders beslissen.»[20]

Desalniettemin zijn er nadere reguleringsmogelijkheden die ondubbelzinnig van aard zijn. Deze zien primair op de verplichting tot het hebben van leden, niet op de nadere regulering van bepaalde praktijken binnen partijen. Ook deze zijn beschreven in de reeds genoemde Kamerbrief. Zij zijn weliswaar goed handhaafbaar, maar zeer verregaand van aard. Een alternatief zou namelijk zijn om in de Wpp en de Kieswet te bepalen dat politieke partijen moeten beschikken over een minimumaantal leden om deel te mogen nemen aan verkiezingen.[21] De politieke partij kan dit aantonen door het overleggen van een accountantsverklaring. De controle hierop kan plaatsvinden op het moment van de registratie van de aanduiding bij het centraal stembureau,[22] of bij het moment van

---

[20] P. Corduwener, *«Notitie Interne Partijdemocratie 17-6-2025»* in een notitie ten behoeve van een rondetafelgesprek, tweedekamer.nl, 2025.

[21] De procedures rondom deelname aan verkiezingen staan vastgelegd in de Kieswet. Daarom vereist een dergelijke regeling een wijziging van de Kieswet.

[22] Het registreren van een politieke aanduiding is een eenmalige handeling en kan op ieder moment in de tijd, maar de aanduiding moet in ieder geval geregistreerd zijn op dag 42 voor de dag van kandidaatstelling om, mits de aanduiding wordt goedgekeurd door het centraal stembureau, onder die aanduiding mee te kunnen doen aan de verkiezingen.

kandidaatstelling van de betreffende verkiezing onder de geregistreerde aanduiding.[23] Deze alternatieven moeten zeer zorgvuldig afgewogen worden, omdat ze een extra drempel opwerpen voor politieke verenigingen om deel te nemen aan het verkiezingsproces. Het is immers denkbaar dat een politieke partij voldoende steun geniet om kans te maken op een zetel in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, zonder dat zij in staat is om een bepaald aantal leden aan zich te binden. Met name nieuwe politieke partijen kunnen hierdoor verhoudingsgewijs hard geraakt worden. De regering kiest hier nadrukkelijk niet voor.

CDA

De leden van de fractie van het CDA vragen de regering hoe de transparantievereisten omtrent de interne organisatie zich verhouden tot de vrijheid van vereniging. De transparantievoorschriften raken niet aan de vrijheid van vereniging, omdat de transparantievoorschriften geen inhoudelijke eisen stellen aan de interne organisatie van partijen. Politieke partijen behouden, binnen de bestaande wettelijke regels, de vrijheid om zich intern te organiseren op de wijze die zij wensen. Het voorschrift verplicht enkel tot openbaarmaking van bestaande interne regels en structuren, zodat daarover transparantie bestaat richting kiezers en leden.

Voorts vragen de leden van de CDA-fractie hoe gewaarborgd is dat kleinere en decentrale politieke partijen voldoende ondersteuning krijgen bij het voldoen aan de nieuwe transparantievereisten over de interne organisatie. De leden uiten de zorg dat dit voor dergelijke partijen mogelijk een disproportionele administratieve belasting oplevert. De regering deelt deze zorg niet, omdat zij van mening is dat het voldoen aan de transparantievoorschriften uit de Wpp over de interne organisatie slechts een geringe extra administratieve belasting vormt voor politieke verenigingen. Aan enkele van de vereisten moeten politieke verenigingen reeds voldoen omdat zij verenigingen zijn in de zin van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en daaruit reeds verplichtingen voortvloeien, zoals het hebben van statuten. Van andere gevraagde informatie acht de regering het aannemelijk dat politieke verenigingen dit voorhanden hebben, zoals kandidaatstellingsprocedures.

De leden van de fractie van het CDA informeren naar de gevolgen van de voorgestelde transparantieregels voor de ruimte voor politieke verenigingen om hun eigen cultuur en tradities vorm te geven. Deze vraag onderstreept voor de regering het belang van de zorgvuldige afweging die de wetgever dient te maken omtrent de nadere regulering van de interne organisatie van politieke verenigingen. Enerzijds is een zekere normstelling gewenst, anderzijds is de vrijheid waar de leden van de fractie van het CDA naar verwijzen een groot goed. De regering meent aan dit tweeledige vraagstuk recht te doen met transparantievereisten omtrent de interne organisatie die zo geformuleerd zijn dat er geen inhoudelijke eisen aan de interne organisatie van politieke verenigingen gesteld worden. Zo kan er ruimte blijven bestaan voor politieke verenigingen om hun eigen interne cultuur en tradities te behouden en verder te ontwikkelen. De transparantieverplichtingen hebben enkel betrekking op de inhoud van de statuten van politieke verenigingen, de organisatiestructuur, de interne procedures en eventuele aanvullende voorwaarden die door de politieke vereniging worden gesteld om op de kandidatenlijst van de partij te staan.

[23] De dag van kandidaatstelling vindt plaats op dag 44 voor de dag van stemming en is het moment waarop politieke partijen hun kandidatenlijsten indienen.

De regering verwacht dan ook niet dat het verplicht openbaar maken van interne procedures op zichzelf zal leiden tot een juridisering of een toename van geschilprocedures tussen leden en partijbesturen, zoals de leden van de CDA-fractie blijkens het verslag vrezen. Deze transparantieverplichting is primair bedoeld om duidelijkheid te verschaffen aan leden, kiezers en andere belanghebbenden over de wijze waarop de vereniging is georganiseerd en besluiten worden genomen. De regering wijst er daarbij op dat veel politieke verenigingen conform hun statuten reeds een geschillencommissie hebben en/of de mogelijkheid bieden om tegen besluiten van partijorganen in beroep te gaan. De nieuwe transparantieverplichtingen veranderen hier in principe niets aan.

De leden van de fractie van het CDA vragen of de regering bereid is te verkennen hoe de nieuwe regels toegepast kunnen worden met voldoende oog voor de schaalgrootte en het karakter van verschillende politieke partijen, met het oog op het waarborgen van een gezonde partijcultuur. De regering is het met deze leden eens dat er verschillen zijn tussen politieke partijen en erkent dat hiervoor voldoende oog moet zijn. Voor de regering toont dit dan ook waarom terughoudendheid omtrent nadere regels over de interne organisatie van politieke partijen gepast is. Om die reden voert de regering met het wetsvoorstel Wpp enkel de verplichting in dat politieke partijen transparant moeten zijn over de inhoud van hun statuten, de organisatiestructuur, de interne procedures en aanvullende voorwaarden die door de politieke partij worden gesteld om op de kandidatenlijst van de partij te staan. Dit betreft overwegend informatie over zaken waarvan de regering verwacht dat politieke partijen deze in de praktijk al hebben, omdat ze bijdragen aan een gezonde partijcultuur. De transparantieverplichtingen leggen geen aanvullende inhoudelijke verplichtingen op. Zo bezien verwacht de regering dan ook niet dat de nieuwe regels van invloed zijn op de verschillende partijculturen bij politieke partijen.

Adviesbureau Berenschot heeft in opdracht van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een zogenaamde «ex-ante uitvoeringstoets» uitgevoerd met betrekking tot het wetsvoorstel Wpp en met name het toezicht door de Napp.[24] In dit onderzoek is samen met politieke partijen onder meer onderzocht hoe uitvoerbaar de nieuwe regels voor politieke partijen in de praktijk zijn, en op welke wijze kan worden geanticipeerd op eventuele knelpunten. Ook zaken als schaalgrootte en karakter van politieke partijen zijn hierbij betrokken. Een van de adviezen uit de ex ante uitvoeringstoets is om te werken vanuit duidelijke werkprocessen en een voorspelbare, risicogerichte en ondersteunende benadering. Hierbij is bijzondere aandacht geadviseerd voor decentrale partijen, voor wie de Wpp nieuw is en extra ondersteuning en een lerende aanpak essentieel zijn. Deze bevindingen worden meegenomen bij de verdere inrichting van de Napp.

Meer in zijn algemeenheid merkt de regering op dat bij het concipiëren van het voorliggende wetsvoorstel, ook de uitvoerbaarheid van de voorgestelde regels is betrokken. Daarom zullen voor politieke partijen op decentraal niveau niet exact dezelfde regels gaan gelden als voor politieke partijen op landelijk niveau. Voor decentrale politieke partijen geldt bijvoorbeeld een lichter verantwoordingsregime ten aanzien van de subsidie verantwoording. Tegelijkertijd moet wel bewaakt worden dat binnen één niveau – bijvoorbeeld decentraal – sprake blijft van een gelijk speelveld tussen verschillende politieke partijen. Bij de invoering van de wet en bij nieuwe politieke partijen mag van de toezichthouder verwacht worden dat hij partijen in eerste instantie helpt om aan de wet te voldoen

[24] *Kamerstukken II* 2025/26, 36 742, nr. 16.

en niet (te) snel grijpt naar de mogelijkheid tot bestuursrechtelijke handhaving in situaties waar dit (nog) niet het geval is. Uiteraard kan daarbij ook een onderscheid worden gemaakt tussen situaties waarin onbewust onbekwaam wordt gehandeld en situaties waarin doelbewust de wet niet wordt nageleefd. Zoals dit tot op heden bij landelijke politieke partijen onder het regime van de Wet financiering politieke partijen ook het geval is.

De leden van de fractie van het CDA vragen de regering om te onderbouwen hoe de transparantievereisten over de interne organisatie van politieke partijen bijdragen aan het vertrouwen in de democratie. Daarbij wijst de regering erop dat er reeds vanaf de Wspp uit 1999 transparantieregels gelden voor politieke partijen rond hun financiering. Deze zijn goeddeels overgenomen in de Wfpp en blijven behouden met de komst van de Wpp. In de loop der jaren zijn deze wel aangescherpt als gevolg van het maatschappelijke debat over de praktijken bij politieke partijen. De regering is van mening dat leden van politieke partijen en kiezers door de transparantieregels in staat worden gesteld om op basis van beschikbare informatie een afweging te maken over welke partij zij willen steunen. Ook stelt het andere maatschappelijke actoren, zoals onderzoekers en journalisten, in staat om onderzoek te doen naar het partijstelsel zodat hier maatschappelijk debat over gevoerd kan worden. Hoewel de regering niet beoogt om met de transparantie-eisen het vertrouwen in de democratie als zodanig te bevorderen, kan dit een positief neveneffect van de regels zijn.

De leden van de fractie van het CDA informeren of transparantie niet ook juist tot wantrouwen en polarisatie binnen politieke partijen kan leiden. De regering heeft geen aanwijzingen voor deze verwachting.

De leden van de fractie van het CDA vragen of er in de uitwerking van voorschriften over de interne organisatie van politieke partijen in AMvB's rekening zal worden gehouden met nieuwe partijen die nog geen ervaring hebben met het opstellen van uitgebreide reglementen. In antwoord op een eerdere vraag van de VVD is reeds uiteengezet dat in het voorgestelde artikel 7, derde lid, van de Wpp is vastgelegd dat bij AMvB nadere voorschriften kunnen worden gegeven over de informatie die politieke verenigingen openbaar moeten maken. Het gaat hierbij nadrukkelijk om een nadere uitwerking van informatie die op grond van het eerste lid al openbaar gemaakt moet worden, niet om het uitbreiden of wijzigen van dat voorschrift. Uitgebreide reglementen worden niet vereist. De regering is niet voornemens om op nieuwe of kleine politieke verenigingen andere regels van toepassing te verklaren dan op oudere of omvangrijkere. Elke grens daarin zou arbitrair zijn. Gelet op de aard van de bedoelde regels is het ook onnodig. Bovendien is het belangrijk dat er tussen politieke partijen die op hetzelfde niveau opereren een gelijk speelveld bestaat. De omstandigheid dat een nieuwe politieke partij mogelijk fouten maakt uit onervarenheid en onwetendheid kan door de Napp uiteraard wel betrokken worden bij het uitoefenen van het toezicht. De constatering dat (nog) niet volledig in overeenstemming met de wet wordt gehandeld, hoeft immers lang niet altijd te resulteren in een sanctie. Bij een geconstateerde overtreding kan de Napp ook een waarschuwing geven of gelegenheid bieden tot het herstel. Daarnaast kan de Napp beginnende en gevestigde politieke partijen ook helpen om de bij of krachtens de wet gestelde voorschriften na te leven, door daarover voorlichting te geven en praktische vragen daarover te beantwoorden.

De leden van de fractie van het CDA vragen naar de achtergronden en overwegingen om bij het wetsvoorstel niet te kiezen voor het verplichtstellen van een minimumaantal leden als voorwaarde voor de oprichting

van of het functioneren als politieke partij. Hiervoor verwijst de regering de leden van deze fractie naar de inleiding en, voor een uitvoerigere uiteenzetting, de Kamerbrief over toezegging interne organisatie politieke partijen.[25]

De leden van de fractie van het CDA vragen naar de balans tussen transparantie enerzijds en de ruimte voor interne deliberatie en vertrouwelijkheid anderzijds, mede gelet op Europese jurisprudentie omtrent de verenigingsvrijheid. De transparantieverplichtingen over de interne organisatie in het wetsvoorstel Wpp zien op de inhoud van hun statuten, organisatiestructuur, interne procedures en aanvullende voorwaarden die door de politieke partij worden gesteld om op de kandidatenlijst van de partij te staan. Ze sluiten aan op informatie die partijen doorgaans al beschikbaar hebben. Omdat dit primair documenten betreft over structuren en processen, is de regering van mening dat dit niet raakt aan de interne beraadslaging en vertrouwelijkheid van politieke partijen. Bovendien worden ook geen inhoudelijke eisen aan de interne organisatie gesteld. Zodoende ziet de regering geen verband met de vrijheid van vereniging en Europese jurisprudentie hierover.

De leden van de fractie van het CDA vragen de regering te reflecteren op de mogelijke spanning tussen de rol van politieke partijen als oefenplaatsen voor democratisch ethos en de mogelijke uniformering die het geval kan zijn van de regels over de inrichting van partijorganisaties in het wetsvoorstel Wpp. Met de fractie van het CDA is de regering het eens dat het belangrijk is dat politieke partijen democratische verenigingen zijn. Tegelijkertijd vragen de bijzondere rol van politieke partijen in de democratische rechtsstaat en de vrijheid van vereniging om een zorgvuldige afweging bij de keuze voor nadere regulering van deze organisaties. Zodoende kiest de regering er met het wetsvoorstel Wpp dan ook niet voor om inhoudelijke eisen te stellen aan de interne organisatie van politieke partijen. De regering heeft dan ook niet de verwachting dat de nieuwe verplichtingen ertoe leiden dat er meer uniformering van de inrichting van de partijorganisaties ontstaat door de transparantievereisten.

De CDA-fractie vraagt of de regering heeft overwogen om de Wet op de politieke partijen gefaseerd in werking te laten treden, zodat partijen voldoende tijd krijgen hun interne organisatie in lijn te brengen met de nieuwe eisen. De regering acht de extra verplichtingen voor politieke partijen in dit voorstel niet van zodanige aard en omvang dat gefaseerde inwerkingtreding voor hen noodzakelijk is. De regering benadrukt bovendien dat politieke partijen hun organisatie op basis van de nieuwe transparantievereisten ook niet hoeven aan te passen, zoals wordt verondersteld. Het voorstelde artikel 151 maakt gefaseerde inwerkingtreding mogelijk, maar met een ander doel. De regering is voornemens om bepalingen die de Napp betreffen op een eerder moment in werking te laten treden. Anders kan de Napp niet de activiteiten verrichten die nodig zijn om zich op de inwerkingtreding van de andere bepalingen van deze wet voor te bereiden.

De leden van de fractie van het CDA vragen hoe wordt bewerkstelligd dat het toezicht door de Napp op de verplichtingen uit het wetsvoorstel Wpp proportioneel en ondersteunend zal zijn. In de ex ante uitvoeringstoets die de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft laten uitvoeren en ondertussen aan uw Kamer is aangeboden,[26] is zowel aandacht besteed aan de uitvoering van de Wpp door de Napp, als aan de

[25] *Kamerstukken II* 2024/25, 36 742, nr. 5.
[26] *Kamerstukken II* 2025/26, 36 742, nr. 16.

uitvoeringslasten voor politieke partijen als aan (de kwaliteit van) het toezicht. Via de uitvoeringstoets kregen alle betrokkenen de mogelijkheid om mee te denken over hoe de Napp haar taken het best kan uitvoeren. De resultaten en aanbevelingen van dit onderzoek worden door de Napp betrokken bij de inrichting van de organisatie en uitvoering van de Wpp, met voldoende aandacht voor proportionaliteit en ondersteuning van haar toezichthoudende taken.

Er leven zorgen bij de CDA-fractie ten aanzien van de zogenoemde andere neveninstellingen. Zij vrezen dat een vereniging of stichting als neveninstelling aangemerkt kan worden zonder dat de partij daar zelf zeggenschap over heeft. Dit vraagstuk is niet nieuw. Sinds 2013 wordt een vereniging of stichting die er uitsluitend of in hoofdzaak op gericht is activiteiten of werkzaamheden te verrichten ten behoeve van een politieke partij of een kandidaat van die partij als neveninstelling aangemerkt (vgl. art. 5 lid 1 Wfpp). Doet de politieke partij dit niet uit zichzelf, dan kan de Minister dit voor haar doen (art. 5 lid 3 Wfpp). Met de komst van de Wpp verandert weliswaar de procedure, maar het principe blijft ongewijzigd (vgl. art. 13, 74 en 122 Wpp). Van politieke verenigingen wordt verwacht dat zij zélf hun neveninstellingen registreren bij de Napp. Doen zij dit niet, dan kan de Napp ambtshalve daartoe besluiten. Maar aan een dergelijk besluit gaat wel altijd een procedure vooraf. De Napp zal zowel de politieke vereniging als de veronderstelde neveninstelling horen. Een politieke vereniging wordt dus niet zomaar geconfronteerd met een additionele neveninstelling.

Desalniettemin is het waar dat een politieke vereniging niet volledig invloed heeft op welke rechtspersonen als haar neveninstelling hebben te gelden. Als drie vrienden van de lijsttrekker de Steunstichting [naam lijsttrekker] oprichten met als doel geld in te zamelen voor de verkiezingscampagne van de lijsttrekker en dit voornemen uitvoeren, dan wordt in beginsel aan de voorwaarden voor het zijn van een neveninstelling voldaan. Ook als de partij waarvan de lijsttrekker lid is zelf niet van het initiatief op de hoogte was. In het voorgestelde artikel 9 jo. artikel 74 van de Wpp staat opgenomen dat een neveninstelling uitsluitend of in hoofdzaak erop is gericht activiteiten of werkzaamheden te verrichten ten bate van de partij zelf of een kandidaat van de partij. Als aan deze criteria is voldaan, dan is ook voldaan aan de criteria voor het zijn van een neveninstelling en kan de Napp deze ook als zodanig ambtshalve aanwijzen.

In antwoord op de zorgen die de leden van de fractie van het CDA delen, benadrukt de regering dat zij wil voorkomen dat nieuwe regelgeving leidt tot een afname van bestuursleden en vrijwilligers door de administratieve lasten en extra verplichtingen in de Wpp zoveel mogelijk te beperken, proportioneel vorm te geven, en aan te laten sluiten bij bestaande praktijk dan wel die te vereenvoudigen.

Veel verplichtingen in de Wpp zijn voor landelijke politieke partijen en hun neveninstellingen niet nieuw, omdat zij onder de Wfpp al verplicht zijn een administratie bij te houden en aan bijdrageregels te voldoen. De omvang van de administratieve lasten is daarbij sterk afhankelijk van keuzes die partijen zelf maken, zoals het wel of niet accepteren van substantiële bijdragen, en de grootte van de administratie die voor de jaarlijkse accountantscontrole wordt aangeleverd.

De Wpp voegt hier enkele verplichtingen aan toe, met name transparantieregels over de interne organisatie. Partijen moeten bijvoorbeeld op hun website kenbaar maken hoe besluitvormingsprocedures zijn ingericht. Voor veel partijen is dit al staande praktijk, omdat statuten en reglementen

doorgaans online beschikbaar zijn. Indien aanpassingen nodig zijn om te voldoen aan de nieuwe eisen, betreft dit in de regel een eenmalige en beperkte administratieve handeling zonder noemenswaardige financiële gevolgen. De regering acht deze balans tussen administratieve lasten en de baten van transparantie en subsidieverstrekking proportioneel.

De leden van de fractie van het CDA vragen welke maatregelen de regering overweegt om het bestuurswerk binnen politieke partijen aantrekkelijk en uitvoerbaar te houden. De regering acht het van belang dat bestuurders en medewerkers zoveel mogelijk van hun tijd kunnen besteden aan de kerntaken van hun politieke partij. Om deze reden heeft de regering gepoogd de omvang van de administratieve lasten als gevolg van deze regelgeving zo beperkt mogelijk te houden. Op enkele onderdelen heeft de regering de regeldruk zelfs verlicht, bijvoorbeeld door het verruimen van de meldingsplicht voor substantiële bijdragen en het niet overnemen van het drempelbedrag naar rato in verkiezingstijd. De Napp zal een belangrijke rol spelen in de ondersteuning van politieke partijen, onder meer door het opstellen van nadere voorschriften en het bieden van informatievoorziening. Voor decentrale partijen is er aanvullende ondersteuning beschikbaar via het Kennispunt Lokale Politieke Partijen. Dit neemt niet weg dat de uitvoerbaarheid en aantrekkelijkheid van het werk ook om andere redenen onder druk staat. De regering neemt de signalen over de hoge werklast en -druk zeer serieus. In de Kamerbrief waardevol ambt heeft de regering maatregelen aangekondigd om het politieke ambt aantrekkelijk te houden.[27] Het is voor de regering evident dat bestuurders en volksvertegenwoordigers niet goed kunnen functioneren als zij niet kunnen rekenen op lokale partijbesturen en vrijwilligers. Om die reden zal er ook aandacht worden besteed aan het belang van het lokale vrijwilligerswerk voor politieke partijen.

SP

De leden van de fractie van de SP hebben begrip voor de afweging van de regering om geen verplichte eisen te stellen aan de interne organisatie van politieke partijen. Zij achten het echter wel wenselijk dat politieke partijen in beginsel intern democratisch georganiseerd zijn en vragen de regering of zij deze opvatting deelt. De regering is het met de leden eens dat het wenselijk is dat politieke partijen intern democratisch georganiseerd zijn, gelet op de sleutelrol van politieke partijen in onze democratie. Evenwel bestaat er in Nederland geen breed gedragen norm over wat het betekent om intern democratisch georganiseerd te zijn. Dat politieke partijen ledenorganisaties zijn, kan bevorderen dat er democratische praktijken ontstaan, zoals de spreiding van de macht en controle door de leden. Met de transparantieverplichtingen die het wetsvoorstel Wpp introduceert, beoogt de regering om voor leden en kiezers inzichtelijk te maken wat de werkwijze binnen partijen is. Hierdoor worden zij in staat gesteld om een afgewogen keuze te maken over welke partijen zij steunen. De transparantieverplichtingen kunnen leden ook helpen om meer zicht te krijgen op hoe zij invloed kunnen uitoefenen binnen partijen. Dit kan democratische praktijken binnen partijen stimuleren.

Dat de regering het wenselijk acht dat politieke partijen ledenorganisaties zijn, blijkt uit de duizendledeneis in de Wfpp als subsidievoorwaarde voor politieke partijen. Deze eis duidt er bovendien op dat publiek geld gaat naar partijen die maatschappelijk zijn ingebed. Dit is een praktisch uitvoerbare en goed handhaafbare regel. De regering heeft echter niet overwogen om te onderzoeken of een groter deel van de subsidie afhankelijk gemaakt kan worden van ledenaantallen, zoals de fractie van

[27] *Kamerstukken II* 2024/25, 36 600 VII, nr. 143.

de SP wil weten. In het verleden heeft de Commissie Veling juist geadviseerd om de duizendledeneis te schrappen. Bij de consultatie van het onderhavige wetsvoorstel heeft ook de Kiesraad gepleit voor het schrappen van de duizendledeneis ten faveure van de organisatievrijheid van partijen. De Afdeling advisering van de Raad van State heeft in haar advies bij het wetsvoorstel Wpp ook geen wijziging van deze subsidievoorwaarde aanbevolen.

SGP

De leden van de SGP-fractie kunnen zich vinden in de door de regering gekozen lijn om af te zien van een materiële wettelijke definitiebepaling en inhoudelijke voorschriften voor de inrichting van politieke verenigingen. De leden vragen zich desalniettemin af of de huidige regelgeving wel voldoende recht doet aan het wezen van de vereniging. In het bijzonder vragen zij of een vereniging met slechts een enkel lid wel als politieke vereniging geregistreerd kan worden. En of een vereniging niet ten minste twee natuurlijke personen als lid zou moeten hebben.

De wettelijke bepalingen inzake het oprichten van een vereniging en hun interne organisatie zijn te vinden in Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Op grond van artikel 26, tweede lid, van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek wordt een vereniging opgericht bij meerzijdige rechtshandeling. Hieruit volgt dat er minimaal twee personen nodig zijn om een vereniging op te richten. Dit hoeven niet twee natuurlijke personen te zijn. Wat het vermogensrecht aangaat staat een rechtspersoon immers in beginsel gelijk aan een natuurlijk persoon, aldus artikel 5 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Hieruit volgt dat een vereniging ook opgericht kan worden door een of meer rechtspersonen. In Nederland bestaat een rijk palet aan verenigingen van velerlei aard, zoals: scholenverenigingen, sportverenigingen, verenigingen van eigenaars, winkeliersverenigingen, politieke partijen en verenigingen die ondernemingen in stand houden. Vanwege deze grote verscheidenheid, bevat het Burgerlijk Wetboek ruime kaders waarbinnen een vereniging zelf over de inrichting van haar interne organisatie kan beslissen. De politieke partij is juridisch gezien een vereniging als elke andere en komt derhalve dezelfde vrijheid toe.

Het voorgaande laat onverlet dat de wetgever ervoor kan kiezen om gevolgen te verbinden aan keuzes die de vereniging hierin maakt. Dat is bijvoorbeeld gebeurd in artikel 7, eerste lid, van de Wet financiering politieke partijen (Wfpp). Een politieke partij kan ervoor kiezen om haar ledental te beperken, maar als het ledental onder de duizend leden ligt heeft zij geen recht op subsidie op basis van die wet. Daarmee verplicht de wet politieke groeperingen niet om ledenpartijen te zijn, maar stimuleert zij dit wel. Immers, alleen verenigingen met duizend of meer betalende leden die vergader- en stemrecht hebben komen voor subsidie in aanmerking. Dezelfde prikkel is terug te vinden in het voorgestelde artikel 54 van de Wet op de politieke partijen.

De leden van de SGP-fractie vragen zich af waarom de regering ervan heeft afgezien de «kennelijke juridische ondergrens te verduidelijken die past bij de essentie van de vereniging in de politieke context». Zoals de regering in antwoord op een vraag van de D66-fractie al heeft opgemerkt, is zij de opvatting toegedaan dat de «kennelijke ondergrens» niet eenvoudig juridisch te normeren is op een wijze dat op het respecteren van die norm objectief toezicht kan worden gehouden door een onafhankelijke autoriteit. De leden van de SGP-fractie vragen de regering of een zeer beperkt minimumaantal leden verplicht gesteld kan worden bij de registratie van een aanduiding van een politieke vereniging, gelet op het huidige wettelijke kader. Daarbij wordt verwezen naar de duizendledeneis

als subsidievoorwaarde, die er volgens deze leden op duidt dat de wetgever zich niet volledig afzijdig houdt bij de inrichting van politieke verenigingen. De regering wil echter benadrukken dat de wetgever met de duizendledeneis als subsidievoorwaarde geen inhoudelijke eisen stelt aan de manier waarop politieke partijen hun vereniging inrichten. Het is primair een indicatie van het gegeven dat een partij op voldoende draagvlak in de samenleving kan rekenen om in aanmerking te komen voor de ontvangst van publieke middelen. Conform de regels in de Wfpp en de regels in het huidige wetsvoorstel Wpp staat niets eraan in de weg dat een politieke partij die voldoende zetels heeft behaald om vertegenwoordigd te zijn in de Staten-Generaal, maar om welke reden dan ook niet in staat is om duizend contributie betalende leden aan zich te binden of er de voorkeur aan geeft om dit niet te doen, kan blijven bestaan met de inrichting die de partij verkiest.

De suggestie van de fractie van de SGP om een minimumaantal leden verplicht te stellen bij de registratie van de aanduiding van een politieke vereniging, roept de vraag op wat hiermee zou worden beoogd. Zou dit een indicator moeten zijn van een zekere mate van interne democratie, zoals ook op andere plekken in het verslag wordt aangegeven? Dan wijst de regering erop dat zij van mening is dat het hebben van leden onvoldoende verband houdt met het hebben van een interne democratie. Indien het volgens de leden van de SGP-fractie veeleer een eis is die moet borgen dat een partij op een zeker draagvlak in de samenleving leunt, dan roept dit de vraag op hoe dit verschilt van de momenteel gevraagde ondersteuningsverklaringen. Bovendien ziet de regering dat de ledenplicht als vereiste voor een registratie van een aanduiding van een politieke vereniging, omdat zij een eenmalige handeling betreft, het risico loopt dat deze na registratie alsnog ontdoken zou kunnen worden. Onder de huidige regels is het Nederlandse politieke bestel betrekkelijk laagdrempelig. Dit betekent dat ook nieuwe politieke partijen gemakkelijk vertegenwoordigd kunnen worden in het parlement. Met het voorstel om nadere ledenvereisten te stellen aan de registratie van een aanduiding van een politieke vereniging, wordt in ieder geval een extra drempel opgeworpen voor nieuwe politieke partijen om mee te doen aan de verkiezingen. De wetgever kan hiervoor kiezen, maar de regering is zeer terughoudend om dergelijke maatregelen te treffen en kiest daar met de voorgestelde regels in het wetsvoorstel Wpp dan ook niet voor.

De leden van de fractie van de SGP vragen naar de aanleiding om te denken dat de huidige praktijk van politieke partijen noopt tot meer regulering en waarop de regering de stelling baseert dat de extra transparantievereisten bijdragen aan het versterken van de legitimiteit van partijen. Ze wijzen in dat verband ook naar onvrede van kiezers die zich mogelijk zou richten op andere aspecten van het functioneren van partijen. De regering sluit zich voor wat dat laatste betreft aan bij de leden van de fractie van de SGP – de onvrede van kiezers kan op allerlei aspecten van de politiek betrekking hebben en wordt niet zonder meer weggenomen door meer transparantie door politieke partijen over hun interne organisatie. Dat is ook niet wat de regering met de regels beoogt. De regering stelt zich op het standpunt dat belanghebbenden, zoals (potentiële) leden, gevers, de volksvertegenwoordiging en het bredere publiek inzage zouden moeten hebben in hoe politieke partijen zich organiseren. Zo worden leden en kiezers beter in staat gesteld om een mening te vormen over de manier waarop de partij is ingericht. Ook stelt hen dit in staat om een geïnformeerde keuze te maken over welke partij zij willen steunen.

De leden van de fractie van de SGP vragen of de regering kan toelichten wat de bedoeling is van de verplichting om te beschrijven hoe de procedure voor benoeming in statutaire organen verloopt en of zij hiermee inhoudelijke procedurevoorschriften verplicht. De regering kan inderdaad bevestigen dat de verplichting om de benoemingsprocedure in statutaire organen te beschrijven geen inhoudelijke voorschriften oplegt. Het doel is enkel om inzichtelijk te maken hoe dergelijke procedures binnen de partij zijn ingericht, zodat er transparantie bestaat over de wijze van besluitvorming. Politieke partijen behouden volledige vrijheid om zelf te bepalen hoe zij die procedures vormgeven. De regering bevestigt eveneens dat een politieke vereniging desgewenst kan vermelden dat de benoeming tot lid van een adviesraad in bepaalde gevallen kan geschieden zonder een sollicitatieprocedure.

De leden van de fractie van de SGP hebben enkele vragen met betrekking tot het ontbreken van een ledentalvereiste. Zo vragen zij welke voorbereidingen de regering treft voor het geval er toch zo'n minimumeis wordt ingevoerd, welk ingroeipad zij ziet voor partijen die hier nog niet aan voldoen en welke overgangstermijnen realistisch worden geacht. De regering heeft een dergelijke minimumeis in de Wet op de politieke partijen echter niet opgenomen en treft daarom ook geen voorbereidingen voor de mogelijke invoering hiervan.

ChristenUnie

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen naar de zorgen van de Afdeling advisering van de Raad van State in relatie tot het vastleggen van het karakter van politieke partijen. De zorgen van de Afdeling zagen in het bijzonder op de formulering van het eerder voorgestelde artikel 10 in het wetsvoorstel Wpp: «Een politieke vereniging heeft als doel haar leden en andere inwoners van Nederland te stimuleren om kennis te nemen van politieke besluitvorming en te participeren in de totstandkoming daarvan.» De Afdeling was van mening dat hiermee een inhoudelijke eis aan politieke partijen gesteld zou worden. Deze zou inbreuk maken op de vrijheid van politieke partijen om zelf te bepalen welke doelen zij nastreven, en hoe zij zich daarvoor inzetten. Bovendien was de Afdeling van mening dat dit doel onvoldoende recht deed aan de verschillende functies die politieke partijen hebben binnen de Nederlandse democratische rechtsstaat. In lijn met het advies van de Afdeling is artikel 10 van het wetsvoorstel daarom geschrapt. In plaats daarvan heeft de regering ervoor gekozen om een paragraaf aan de memorie van toelichting toe te voegen (§ 4.1) waarin zij het karakter van politieke partijen schetst.

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen de regering om toe te lichten waarom zij terughoudend is met het nemen van dwingende maatregelen om het democratische karakter van politieke partijen te waarborgen, terwijl ze wel pleit voor het belang hiervan. De regering bevestigt dat zij er belang aan hecht dat politieke partijen zich democratisch organiseren, maar is zich bewust van het multi-interpretabele karakter van dat verlangen. In de inleiding van deze nota naar aanleiding van het verslag, en op meerdere plaatsen daarna, is aangegeven dat er geen eenduidige, breed gedragen norm bestaat over wat het betekent om intern democratisch georganiseerd te zijn. Daardoor blijft voor de regering onduidelijk welke interne praktijken of onderdelen van politieke partijen aanvullend gereguleerd zouden moeten worden. Daarbij moet ook het grondwettelijke recht op vrijheid van vereniging in acht genomen worden. Bovendien biedt een toename aan regels omtrent de interne organisatie van politieke partijen geen garantie dat in de praktijk meer interne democratie tot stand komt. Ook vormen de uitvoering van het toezicht op en de handhaving van eventuele extra regels een zwaarwegende

uitdaging. Om die reden ziet de regering af van dergelijke maatregelen. Wel voegt ze met het wetsvoorstel Wpp enkele transparantieverplichtingen omtrent de interne organisatie toe, zodat leden en kiezers meer inzicht krijgen in de werking van de interne procedures van politieke partijen en zo een geïnformeerde keuze kunnen maken over welke politieke partijen zij willen steunen.

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen de regering in hoeverre de wetgeving rond de interne partijdemocratie van politieke partijen in andere landen, zoals bijvoorbeeld Duitsland en Portugal, is bestudeerd bij het maken van het wetsvoorstel Wpp. De regering wijst in dat verband op de Kamerbrief toezegging interne organisatie politieke partijen. Hierin wordt onder andere de wetgeving in Duitsland en Portugal besproken en licht de regering toe waarom zij er niet voor heeft gekozen dergelijke wetgeving over te nemen.

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen de regering om een toelichting op de keuze om geen minimale normen te stellen aan de interne democratie van politieke partijen. De regering heeft ervoor gekozen om geen minimale normen te stellen aan de interne organisatie van politieke partijen omdat voor de regering niet evident is welke minimumvereisten als materieel effect zouden hebben dat politieke partijen meer democratisch georganiseerd zijn.

Bij de beantwoording van vragen van leden van de fractie van de ChristenUnie over de wijze van handhaving van de transparantieregels en andere zaken die de uitvoering en naleving van de wet door de Napp betreffen, moet worden opgemerkt dat de Napp erop toeziet dat politieke verenigingen onder andere transparant zijn over de wijze waarop zij intern zijn georganiseerd. Dit is een formele check. Het is niet aan de Napp om te beoordelen of een politieke vereniging de interne procedures in de praktijk ook correct volgt, noch is de toezichthouder bevoegd om geschillen te beoordelen die daarover binnen een vereniging kunnen ontstaan. De Napp ziet er dus niet op toe of de interne procedures materieel op de juiste wijze worden toegepast. Dat is aan de leden en uiteindelijk aan de civiele rechter. Van inhoudelijke sturing of beïnvloeding op dit punt door de Napp kan daarom geen sprake zijn. Het toezicht van de Napp zal alleen gericht zijn op de naleving van de transparantieregels aangaande de interne organisatie.

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen of de regering heeft overwogen om de zwaarte van de transparantieverplichtingen te relateren aan de omvang van de betreffende politieke partij. De regering heeft dit niet overwogen. De transparantieverplichtingen zijn juist zodanig vormgegeven dat ze proportioneel en uitvoerbaar zijn voor alle partijen, ongeacht hun grootte en of zij nationaal of decentraal actief zijn. Ze sluiten aan bij informatie die partijen in de praktijk al vastleggen, zoals statuten, interne procedures en regels voor kandidaatstelling. Deze informatie kan eenvoudig openbaar worden gemaakt, bijvoorbeeld via de eigen website. Op die manier wordt invulling gegeven aan de transparantieplicht zonder dat dit leidt tot onevenredige administratieve lasten.

2. Partijverbod

GroenLinks-PvdA

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA lezen in de memorie van toelichting hoe de regering de voorgestelde nieuwe regeling uitlegt en kunnen dit in grote lijnen goed volgen. Wel vragen ze naar nadere toelichting over de verhouding tussen het voorgestelde partijverbod in de

Wpp en artikel 2:20 BW. De regering brengt in herinnering dat de staatscommissie parlementair stelsel een specifieke verbodsbepaling voor politieke partijen gepast achtte, omdat de verbodsgrond in artikel 2:20 BW naar hun mening te algemeen is om goed toepasbaar te zijn op politieke partijen, gelet op hun aard en functie in het politieke bestel.[28] In lijn met het advies van de staatscommissie heeft de regering daarom besloten een aparte verbodsregeling voor politieke partijen te creëren die aan die aard en functie in de opvatting van de regering meer recht doet en met betere waarborgen omgeeft.

In 2022 is artikel 2:20 BW aangepast. Het huidige (aangepaste) artikel 2:20 BW spreekt van «een rechtspersoon waarvan de werkzaamheid in strijd met de openbare orde». Het tweede lid verduidelijkt dat in ieder geval in strijd met de openbare orde is het doel dat of de werkzaamheid die leidt of klaarblijkelijk dreigt te leiden tot een bedreiging van de nationale veiligheid of de internationale rechtsorde of tot de ontwrichting van de democratische rechtsstaat of het openbaar gezag. Het voorgestelde artikel 139 Wpp spreekt van «een politieke vereniging die door haar doelstelling of werkzaamheden een daadwerkelijke en ernstige bedreiging vormt voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat.» De regering onderkent dat deze formuleringen grote materiële overeenkomsten vertonen, maar acht het toch wenselijk om een aparte regeling te treffen voor politieke partijen.

Zo bevat artikel 2:20 BW een duidelijk civiel en strafrechtelijk aspect, waarbij het OM het verzoek doet om een verbodenverklaring en ontbinding. Het partijverbod is meer constitutioneel van aard, gelet op de bijzondere positie die politieke partijen innemen in het democratisch bestel. Het is dan ook de procureur-generaal die een verzoek om een verbodenverklaring en ontbinding doet aan de Hoge Raad, een van de hoogste rechtsinstanties in ons land. Dit laat onverlet dat de begrippen die in het gewijzigde artikel 2:20 BW, tweede en derde lid ter verduidelijking van het begrip «openbare orde» worden genoemd, grotendeels bruikbaar zijn om te expliciteren waaruit de daadwerkelijke en ernstige bedreiging bestaat die uitgaat van de doelstelling en/of handelingen van de politieke partij.

De leden van fractie van GroenLinks-PvdA informeren naar het Nederlands stelsel in relatie tot de EHRM-criteria. De regering begrijpt de vraag van deze leden zo dat zij vragen of de regering verwacht dat het voorgestelde partijverbod de toets van het EHRM kan doorstaan. De regering heeft de verbodsbepaling gevormd met de door het EHRM ontwikkelde criteria voor een partijverbod als uitgangspunt. Dit houdt in dat de noodzaak voor een partijverbod alleen aanwezig kan zijn als: (i) aannemelijk is gemaakt dat er sprake is van een daadwerkelijke bedreiging voor de democratie (*sufficiently imminent*), (ii) dat de gedragingen van de leiders en leden van de partij kunnen worden toegeschreven aan de partij als geheel, en (iii) deze gedragingen een geheelvisie vormen ten aanzien van een door de partij beoogd en bepleit samenlevingsmodel dat onverenigbaar is met het model van een democratische samenleving.

In zijn beoordeling van deze criteria hanteert het EHRM een beperkte *margin of appreciation*. Om te kunnen vaststellen in welke mate een dreiging «*sufficiently imminent*» is, beziet het EHRM welke mate van invloed een politieke partij heeft of kan gaan verkrijgen in het politieke bestel. Daarvoor kan van belang zijn of het kiesstelsel voorziet in een kiesdrempel. In Nederland is de kiesdrempel gelijk aan de kiesdeler.

---

[28] Staatscommissie parlementair stelsel (commissie Remkes), *Lage drempels, hoge dijken: Democratie en rechtsstaat in balans,* Meppel: Boom 2018, p 225.

Daardoor is de toegang tot de politieke arena voor (aspirant) politieke partijen in Nederland laagdrempelig, waardoor zij relatief eenvoudig kunnen deelnemen aan het politieke besluitvormingsproces om vervolgens invloed en aanhang te kunnen verwerven en daarmee al in een vroeg stadium een daadwerkelijk en ernstig gevaar kunnen vormen voor de democratische rechtsstaat. Dit aspect kan de Hoge Raad meewegen in zijn oordeel of een partijverbod noodzakelijk is.

VVD

De leden van de VVD-fractie vragen wanneer een partijverbod precies kan worden ingesteld volgens deze wet. Deze vraag is niet gemakkelijk *in abstracto* te beantwoorden. De kern van de mogelijkheid om een partijverbod op te leggen, is dat het kan worden opgelegd wanneer sprake is van doelstellingen of werkzaamheden van een politieke partij die zijn gericht op het ondermijnen of afschaffen van (de grondbeginselen van) de democratische rechtsstaat, zodanig dat daarvan een daadwerkelijke en reële bedreiging uitgaat voor fundamentele beginselen van de democratische rechtsstaat en de democratische rechtsorde. Hiervan kan bijvoorbeeld sprake zijn wanneer een georganiseerde poging wordt ondernomen om de onafhankelijkheid van de rechtspraak wezenlijk aan te tasten of om de democratische besluitvorming onmogelijk te maken. Zo kan een politieke partij zich op oneigenlijke wijze verzetten tegen een vreedzame overdracht van de macht of vrije en eerlijke verkiezingen onmogelijk maken of belemmeren door dwang of fraude te plegen of te bevorderen op grote(re) schaal, of kiezers daartoe aansporen. Daarbij moet sprake zijn van een daadwerkelijke en ernstige dreiging die is vastgesteld op basis van objectieve feiten. Het oordeel of aan deze voorwaarden is voldaan is voorbehouden aan de Hoge Raad.

De leden van de VVD-fractie vragen naar de gevolgen voor een politieke partij wanneer alleen een of enkele leden antidemocratische uitspraken of voorstellen doen. De regering benadrukt dat het bij dit wetsvoorstel van belang is in welke mate uitlatingen of opvattingen van vertegenwoordigers of voorlieden kunnen worden toegerekend aan de politieke partij waarvan zij deel uitmaken. Individuele uitlatingen kunnen op individuele basis worden behandeld als «gewone» uitingsdelicten. Echter, wanneer die uitlatingen worden gedaan met instemming (vooraf of achteraf) en goedkeuring van de betreffende partij zijn die uitlatingen (en ook handelingen) toerekenbaar aan de partij en kan zij daarop ook (als zodanig) worden aangesproken. Dat kan in een strafprocedure zijn, een civiele actie, maar ook in de vorm van een partijverbod op grond van het voorgestelde artikel 139 van deze wet, wanneer aan de overige gestelde voorwaarden is voldaan.

De leden van de VVD-fractie uiten hun zorgen over willekeur in dit proces, nu een partijverbod een contextafhankelijke inschatting blijft en vragen hierbij welke criteria gehanteerd worden om te bepalen wat een ernstige aantasting van de democratische rechtsstaat is. De regering is het met deze leden eens dat ieder (verzoek tot een) partijverbod contextafhankelijk is. De regering ziet dit echter niet als willekeur, maar inherent aan het doel van de voorgestelde mogelijkheid voor een partijverbod. Het is immers een ultimum remedium. Dit betekent dat een partijverbod alleen met terughoudendheid in geval van uiterste noodzaak mag worden ingezet. Dit zal dus niet zomaar gebeuren maar enkel wanneer er vanuit de politieke partij een daadwerkelijke en ernstige dreiging voor de democratische rechtsstaat uitgaat en deze op basis van objectieve feiten bevonden kan worden door de hoge Raad.

De leden van de VVD vragen of er ook voorzien is in een spoedprocedure bij acuut gevaar voor de rechtsstaat. De regering vindt het terecht dat de leden van de VVD hun zorgen uiten dat een partijverbod snel moet kunnen worden uitgesproken als er acuut gevaar is voor de rechtsstaat. De regering heeft ervoor gekozen om juist wegens het aspect van snelheid te kiezen voor één instantie die de procedure van een partijverbod kan afhandelen, namelijk de Hoge Raad die ter zake oordeelt met zeven leden in plaats van de gebruikelijke vijf leden. Naar het oordeel van de regering zijn alle partijen die betrokken zijn bij een op te leggen partijverbod gebaat bij een tijdige, maar zorgvuldige behandeling. Immers, gedurende de behandeling van een verzoek tot het opleggen van een partijverbod is de betreffende politieke partij vleugellam. Dat betreft haar functioneren, maar ook wanneer er tussentijds één of meer verkiezingen zijn kan een «hangend» partijverbod een verstorende invloed hebben op de verkiezingsuitslag. Mede met het oog daarop adviseerde de staatscommissie parlementair stelsel het partijverbod te beleggen bij één instantie vanwege het zeer uitzonderlijke karakter van de procedure. De uiteindelijke doorlooptijd van een procedure is uiteindelijk aan de Hoge Raad.

De leden van de VVD-fractie vragen tot slot hoe er voorkomen kan worden dat wanneer een partij is verboden deze nog via andere wegen invloed uit kan oefenen op het maatschappelijk debat. Wanneer een partij verboden wordt verklaard, heeft dat tot gevolg dat de partij niet langer haar gedachtegoed kan uitdragen en daar ook geen uitvoering aan kan geven. Ook de voorzetting van werkzaamheden van een verboden partij is strafbaar op grond van artikel 140 van het Wetboek van Strafrecht. Desondanks is het volledig uitbannen van het gedachtegoed niet altijd mogelijk, omdat groeperingen elkaar tegenwoordig makkelijker weten te vinden in antidemocratisch en antirechtsstatelijk denken en gedrag, onder andere door opkomend gebruik van digitale communicatiemiddelen. Dat maakt dat een antidemocratisch en antirechtsstatelijke politieke partij effectiever ontwrichtend te werk kan gaan. Als gevolg daarvan ligt het enerzijds in de rede te veronderstellen dat het effect van een verbod van een dergelijke politieke partij groter zal zijn. Anderzijds moet worden onderkend dat juist vanwege de moderne digitale communicatiemiddelen de (oud-)leden of (oud-)deelnemers elkaar makkelijker zullen weten te (her)vinden.

NSC

De leden van de NSC-fractie vragen de regering of zij bekend is met de Duitse regeling. De regering is hiermee bekend. In Duitsland is het inderdaad zo dat de verantwoordelijkheid voor het aanvragen van een verbod bij de Bondsdag, de Bondsraad en de Bondsregering ligt. In Nederland kiest de regering ervoor de bevoegdheid voor het doen van een verzoek aan de Hoge Raad voor een partijverbod te beleggen bij de procureur-generaal bij de Hoge Raad. De procureur-generaal kent als zelfstandig ambt immers een sterke onafhankelijkheidspositie vanwege zijn grondwettelijk gewaarborgde benoeming voor het leven (artikel 117, eerste lid, Grondwet). Dit betekent dat waar in Duitsland is gekozen voor een aanpak waarbij de politiek een belangrijke rol speelt, de regering kiest voor een politiek-neutrale aanpak.

De leden van de NSC-fractie vragen naar de invloed van verschillende staatsmachten bij het aanvragen van een verzoek tot een partijverbod. Het wetsvoorstel regelt dat een partijverbod enkel kan worden uitgesproken door de Hoge Raad, op verzoek van de procureur-generaal. De overige staatsmachten hebben geen rol in deze procedure en kunnen dus ook niet een dergelijk verzoek doen aan de procureur-generaal.

De leden van de NSC-fractie vragen naar de mogelijkheid van een escalatiemodel van sancties voordat het partijverbod in beeld komt. Een herstelmogelijkheid of lichtere sancties bieden volgens hen mogelijkheden om te voorkomen dat het eerste instrument ook gelijk het zwaarste instrument is. De President en procureur-generaal van de Hoge Raad hebben in hun advies over het ontwerp van deze wet in overweging gegeven te voorzien in de mogelijkheid een politieke partij in de gelegenheid te stellen om haar doelstelling aan te passen binnen een daarvoor door de Hoge Raad te stellen termijn. Een dergelijke mogelijkheid zou uitsluitend kunnen worden geboden wanneer enkel en alleen van de doelstellingen van een partij een daadwerkelijke en reële bedreiging uitgaat voor de democratische rechtsstaat of de democratische rechtsorde, maar van uitvoeringshandelingen of voorbereidingen daartoe (nog) geen enkele sprake is. De regering heeft hiervan afgezien, omdat een dergelijke herstelmogelijkheid afbreuk zou doen aan de effectiviteit van een partijverbod. Een herstelmogelijkheid zou alleen aan de orde kunnen zijn wanneer de Hoge Raad al heeft geconstateerd dat er sprake is van een doelstelling die een daadwerkelijke en ernstige bedreiging vormt voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Enkel het aanpassen van een doelstelling biedt volgens de regering onvoldoende waarborg tegen deze dreiging. Daarbij komt dat de regering het niet aannemelijk acht dat een politieke vereniging doelstellingen of standpunten heeft zonder daaraan uitvoering te (willen) geven. Een duidelijk onderscheid tussen doelstellingen en werkzaamheden is dan ook moeilijk te maken. Tot slot wijst de regering erop dat er verschillende instrumenten in de gereedschapskist beschikbaar zijn voor wanneer een politieke vereniging doelstellingen of werkzaamheden heeft die een bedreiging vormen voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat, waarvan een partijverbod het sluitstuk vormt. Het gaat dan bijvoorbeeld om strafrechtelijke vervolging van voorlieden van de partij of een subsidiestop.

De leden van de NSC-fractie vragen verder of er bij de verschillende sanctiemogelijkheden sprake is van opeenvolgende maatregelen, of parallelle sancties. Het gaat inderdaad om parallelle sancties, die echter ook opeenvolgend kunnen worden opgelegd naar gelang de ernst en aard van de overtreding.

De leden van de NSC-fractie vragen naar de mogelijkheid voor partijen, voor wie de procureur-generaal een verzoek doet tot een verbod, om hun zienswijze aan te leveren. De regering acht dat mogelijkheid tot aanleveren van zienswijze van de betreffende partij onderdeel zal zijn van het onderzoek van de procureur-generaal. Het is tevens aan de procureur-generaal om een onderzoek in te richten dat leidt tot voldoende informatie om een besluit te kunnen nemen of een verzoek om een partijverbod uit te spreken aan de Hoge Raad opportuun is.

De leden van de NSC-fractie vragen naar de doorlooptijd van een partijverbod. In zijn algemeenheid kan de regering geen doorlooptijd van een procedure van een partijverbod geven. De regering vindt het net als de leden van de NSC- en ChristenUnie-fractie van belang dat een daadwerkelijke en ernstige bedreiging van de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat zo snel mogelijk worden weggenomen. Tegelijkertijd is het partijverbod een zwaar middel, dat alleen moet worden ingezet als *ultimum remedium*. Daarbij is zorgvuldigheid geboden. Om de doorlooptijd van een partijverbod zo kort mogelijk te houden, heeft de regering ervoor gekozen om de bevoegdheid om een partijverbod op te leggen te beleggen bij de Hoge Raad, in enige instantie. Het is aan de procureur-generaal om het verzoek te doen tot een partijverbod. Het door een partij indienen en in behandeling nemen van een

klacht bij het EHRM over schending van het EVRM heeft geen schorsende werking op een eventueel partijverbod.

De leden van de NSC-fractie vragen naar de mogelijkheid om ernstig strafbare feiten te vervolgen via de Wpp. Het partijverbod zoals voorgesteld in artikel 139 van de Wpp is geen strafrechtelijke sanctie. Het is in de eerste plaats aan het OM om strafbare feiten te vervolgen, of aan de procureur-generaal als het gaat om ambtsmisdrijven van Kamerleden. Het is niet aan de regering, maar aan de procureur-generaal om te bepalen of er in de concrete omstandigheden van het geval aanleiding is om een verzoek tot een partijverbod te doen bij de Hoge Raad, en om te bezien hoe deze procedure zich zou verhouden met mogelijke andere juridische procedures.

De leden van de NSC-fractie vragen naar voorbeelden van grondbeginselen buiten die genoemd in artikel 139, tweede lid, van de Wpp op grond waarvan tot een verbod gekomen zou kunnen worden en vragen waarom de regering ervoor heeft gekozen om het legaliteitsbeginsel niet toe te voegen aan de opsomming van grondbeginselen in de democratische rechtsstaat. Verder vragen ze ook of er is overwogen om van buitenlandse inmenging of beïnvloeding een aparte grondslag te maken en hoe het EHRM zich hiertoe verhoudt. De regering heeft, omdat de democratische rechtsstaat een abstract begrip is, ervoor gekozen om in het tweede lid van artikel 139 een aantal grondbeginselen op te sommen die *in ieder geval*, met het oog op de Grondwet en de jurisprudentie van het EHRM, aan te merken zijn als grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Deze grondbeginselen zijn: periodieke, vrije en geheime verkiezingen, democratische besluitvorming, grondrechten, scheiding van machten en onafhankelijke en onpartijdige rechtspraak. Juist omdat het onmogelijk is om de democratische rechtsstaat uitputtend te definiëren is gekozen voor een niet-limitatieve opsomming. De regering acht het dan ook niet noodzakelijk om het legaliteitsbeginsel in deze opsomming mee te nemen. Het is aan de procureur-generaal die het verzoek doet tot een partijverbod, en aan de Hoge Raad die bevoegd is het partijverbod op te leggen, om te bepalen of er sprake is van een grondbeginsel van de democratische rechtsstaat. Voor wat betreft de verenigbaarheid van een grondslag voor een partijverbod, heeft de regering de verbodsbepaling gevormd met de door het EHRM ontwikkelde criteria voor een partijverbod als uitgangspunt. Dit houdt in dat de noodzaak voor een partijverbod alleen aanwezig kan zijn als: (i) aannemelijk is gemaakt dat er sprake is van een daadwerkelijke bedreiging voor de democratie (*sufficiently imminent*), (ii) dat de gedragingen van de leiders en leden van de partij kunnen worden toegeschreven aan de partij als geheel, en (iii) deze gedragingen een geheelvisie vormen ten aanzien van een door de partij beoogd en bepleit samenlevingsmodel dat onverenigbaar is met het model van een democratische samenleving. In zijn beoordeling van deze criteria hanteert het EHRM een beperkte *margin of appreciation.*

D66

De leden van de D66-fractie vragen naar de coherentie tussen de verschillende sanctiemogelijkheden. Zoals eerder geantwoord op een vraag van NSC, wijst de regering erop dat er verschillende instrumenten in de gereedschapskist beschikbaar zijn voor wanneer een politieke vereniging doelstellingen of werkzaamheden heeft die een bedreiging vormen voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat, waarvan een partijverbod het sluitstuk vormt. Er is echter geen sprake van een sanctieladder, in die zin dat er altijd sprake zal zijn van opeenvolgende maatregelen. Het is ook denkbaar dat er parallelle sancties worden

opgelegd door de desbetreffende bevoegde autoriteiten. Welke sanctie op welk moment wordt opgelegd is afhankelijk van de omstandigheden.

De leden van de D66-fractie uiten hun zorgen dat voorstellen die de democratische rechtsstaat kunnen beschadigen vaak gepresenteerd worden als voorstellen om de democratie te redden. Zij vragen hierbij hoe de wetgever de term «doelstellingen» begrijpt. In dit wetsvoorstel wordt met doelstellingen van een partij bedoeld het gedachtegoed en de daaruit voortvloeiende standpunten, zoals die kunnen blijken uit diverse bronnen. Uit de rechtspraak van het EHRM volgt dat om te bepalen wat de doelstellingen van de partij zijn, de inhoud van partijprogramma's, statuten en/of andere regelingen van de politieke vereniging moet worden vergeleken met de handelingen of werkzaamheden van de partijleider(s) en de standpunten die zij innemen.[29] Het partijprogramma kan de daadwerkelijke doelstellingen van de partij namelijk verhullen. Daarbij brengt de formulering «doelstelling of werkzaamheden» mee dat er sprake is van zelfstandige criteria voor een verbodenverklaring. Evenwel zullen zij in de praktijk veelal in samenhang worden beoordeeld door de Hoge Raad. Een duidelijk onderscheid tussen doelstellingen en werkzaamheden van politieke verenigingen is namelijk niet altijd goed te maken, omdat bij politieke verenigingen gewoonlijk een (nauwe) samenhang bestaat tussen het gedachtegoed (en de daaruit voortvloeiende standpunten) en de omzetting daarvan in daden teneinde daaraan uitvoering te geven.

Hierop aansluitend vragen de leden van de D66-fractie wat verstaan wordt onder «politieke partij». Het voorgestelde artikel 139 heeft betrekking op zowel landelijke als decentrale politieke verenigingen, zoals gedefinieerd in artikel 1 van het voorliggende wetsvoorstel.

De verbodenverklaring en ontbinding zien op de politieke vereniging als rechtspersoon. Ingevolge artikel 139, derde lid, kan het verbod ook betrekking hebben op een of meer neveninstellingen van de politieke vereniging (die ook rechtspersoonlijkheid bezitten). Door ontbinding komt de politieke vereniging in een toestand van liquidatie te verkeren en na vereffening houdt zij op te bestaan.

De verbodenverklaring heeft ook gevolgen voor de bestuurder(s) van een politieke vereniging. Zo volgt uit artikel 2:20a BW dat een verbodenverklaring als civielrechtelijk gevolg heeft dat een bestuurder van een verboden verklaarde rechtspersoon (en dus een politieke vereniging), gedurende ten minste drie jaar nadat de verbodenverklaring is opgelegd, geen bestuurder of commissaris van enig rechtspersoon kan zijn of kan worden, tenzij betrokkene naar het oordeel van de Hoge Raad in de gegeven omstandigheden geen ernstig verwijt kan worden gemaakt (artikel 2:20a, eerste lid, BW). Dit geldt ook voor de bestuurder(s) van een verboden verklaarde neveninstelling van een politieke vereniging.

Daarnaast is deelneming aan de voortzetting van werkzaamheden van een organisatie die bij onherroepelijk rechterlijke beslissing verboden is verklaard, een misdrijf (artikel 140, tweede lid, Sr).

Voor het lidmaatschap van een volksvertegenwoordiging heeft een verbodenverklaring geen gevolgen. De reden daarvoor is dat kiezers en niet de rechter daarover moeten oordelen. Wel kan de strafrechter een veroordeelde in bij de wet bepaalde gevallen als bijkomende straf ontzetten uit bepaalde rechten, waaronder het bekleden van (bepaalde) ambten, het recht tot lid van algemeen vertegenwoordigende organen te

[29] Zie bijvoorbeeld: EHRM 13 februari 2003, 41340/98 (*Refah Partisi en anderen/Turkije*), par. 101.

worden verkozen en de uitoefening van bepaalde beroepen (artikel 28 Sr). Ook een volksvertegenwoordiger kan deze straf ten deel vallen, behoudens wegens gedragingen en uitlatingen waarvoor betrokkene immuniteit geniet op grond van artikel 71 Grondwet, artikel 22 Provinciewet en artikel 22 Gemeentewet.

De leden van de D66-fractie vragen ook naar de aansluiting van de definitie van «partijleider» bij de definitie zoals deze wordt gehanteerd door het EHRM. Volgens richtlijnen van de Venetiëcommissie van de Raad van Europa over politieke partijen valt het binnen de autonomie van politieke partijen om zelf te bepalen hoe zij een leider kiezen. Hieruit volgt dat er geen specifieke definitie van «partijleider» bestaat, maar het aan de partij zelf is om aan te wijzen wie de leider is.[30]

De leden van de D66-fractie lezen in de toelichting dat een partijverbod volgens de richtlijnen van de Venetiëcommissie een ultiem middel moet zijn en vragen naar de mogelijkheid van een escalatiemodel van sancties voordat het partijverbod in beeld komt. Een herstelmogelijkheid of lichtere sancties bieden volgens hen mogelijkheden om te voorkomen dat het eerste instrument ook gelijk het zwaarste instrument is. Zoals eerder is geantwoord op een vergelijkbare vraag van NSC, heeft de regering hiervan afgezien, omdat een dergelijke herstelmogelijkheid afbreuk zou doen aan de effectiviteit van een partijverbod. Een herstelmogelijkheid zou alleen aan de orde kunnen zijn wanneer de Hoge Raad al heeft geconstateerd dat er sprake is van een doelstelling die een daadwerkelijke en ernstige bedreiging vormt voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Enkel het aanpassen van een doelstelling biedt volgens de regering onvoldoende waarborg tegen deze dreiging. Daarbij komt dat de regering het niet aannemelijk acht dat een politieke vereniging doelstellingen of standpunten heeft zonder daaraan uitvoering te (willen) geven. Een duidelijk onderscheid tussen doelstellingen en werkzaamheden is dan ook moeilijk te maken. Tot slot wijst de regering erop dat er verschillende instrumenten in de gereedschapskist beschikbaar zijn voor wanneer een politieke vereniging doelstellingen of werkzaamheden heeft die een bedreiging vormen voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat, waarvan een partijverbod het sluitstuk vormt. Het gaat dan bijvoorbeeld om strafrechtelijke vervolging van voorlieden van de partij of een subsidiestop.

De fractie van D66 vraagt naar de verhouding tussen het voorgestelde partijverbod in de Wpp en artikel 2:20 BW. Deze verhouding is reeds uiteengezet in een eerder antwoord op een vraag van de fractie van GroenLinks-PvdA. De regering heeft, in lijn met het advies van de staatscommissie parlementair stelsel, gekozen voor een aparte verbodsregeling voor politieke partijen, omdat artikel 2:20 BW te algemeen is en onvoldoende recht doet aan hun bijzondere rol in het democratisch bestel. Hoewel het aangepaste artikel 2:20 BW en het voorgestelde artikel 139 Wpp materieel sterk overeenkomen, heeft het partijverbod een meer constitutioneel karakter. Daarom geldt een specifieke procedure, waarbij de procureur-generaal een verzoek indient bij de Hoge Raad, met extra waarborgen. De in artikel 2:20 BW genoemde criteria voor strijd met de openbare orde blijven daarbij grotendeels richtinggevend.

De leden van de D66-fractie vragen de regering te bevestigen dat, mochten deze volksvertegenwoordigers met het overtreden van de regels die aanleiding geven tot een partijverbod ook een ambtsmisdrijf plegen,

---

[30] European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), Compilation of Venice Commission Opinions and Reports concerning Political Parties, Straatsburg 18 november 2021, CDI-PI (2021)016rev, p. 23.

de procureur-generaal bij de Hoge Raad wel tot vervolging van deze volksvertegenwoordigers over kan gaan. De regering bevestigt dat ten aanzien van volksvertegenwoordigers die een ambtsmisdrijf plegen, de procureur-generaal bij de Hoge Raad nog steeds tot vervolging kan overgaan, ook als de partij waarvan zij lid waren in de tussentijd verboden is verklaard door de Hoge Raad. Een partijverbod doet immers niets af aan het individuele mandaat van volksvertegenwoordigers overeenkomstig artikel 67 van de Grondwet, en staat volledig los van de procedure voor het vervolgen van volksvertegenwoordigers die een ambtsmisdrijf plegen.[31]

De leden van de D66-fractie wijzen er ook op dat het lastig te rijmen is dat de volksvertegenwoordigers van een verboden partij wél als fractie op georganiseerde wijze hun werkzaamheden binnen de volksvertegenwoordiging zouden kunnen voortzetten en vragen of de regering deze opvatting deelt. Een partijverbod betekent niet dat vertegenwoordigers die namens die partij optreden kunnen worden gedwongen om hun zetel in de Kamer op te geven, gelet op het individueel mandaat en het verbod van last op grond van artikel 67, derde lid, van de Grondwet. Kiezers moeten daarover oordelen en niet de rechter. Het betekent wel dat vertegenwoordigers na een verbod niet meer kunnen en mogen optreden uit naam van de partij of de werkzaamheden daarvan mogen voortzetten, gelet op artikel 140 Wetboek van Strafrecht.

De leden van de D66-fractie vragen de regering om te bevestigen dat het voorliggende wetsvoorstel geen mogelijkheden bevat waarmee de regering de procureur-generaal de opdracht kan geven tot het starten van een onderzoek. Als dit wel het geval is, vragen zij of de Minister de risico's van een dergelijke handelsmogelijkheid kan schetsen. De regering bevestigt dit. Het is aan de procureur-generaal, in volledige onafhankelijkheid, om een dergelijk onderzoek te starten.

CDA

De leden van de CDA-fractie vragen de regering of het verbieden van een partij echt de enige optie is. Het verbieden en ontbinden van een politieke partij is een uiterste redmiddel om het politieke proces, de democratische samenleving en het functioneren van de democratische rechtsstaat te beschermen. Bij de oplegging van een partijverbod zal de Hoge Raad in het kader van de proportionaliteitstoets beoordelen of onder de gegeven omstandigheden met de inzet van een lichter, minder ingrijpend middel had kunnen worden volstaan.

In overeenstemming met de door de Venetiëcommissie van de Raad van Europa geformuleerde richtlijnen inzake het verbieden en ontbinden van politieke partijen kan het partijverbod, gelet op het uitzonderlijke karakter, alleen worden opgelegd door een rechterlijke instantie, namelijk de Hoge Raad. De regering acht het passend deze taak bij de Hoge Raad te beleggen, gelet op de (constitutioneel) vooraanstaande positie van de Hoge Raad. Die blijkt niet alleen uit de bijzondere procedure voor benoeming van de leden van de Hoge Raad, maar ook uit andere taken die de Hoge Raad zijn toebedeeld, bijvoorbeeld het tuchtrechtelijke toezicht op de rechtspraak, dat in hoofdzaak aan de Hoge Raad is opgedragen, en de taak te beslissen over herzieningsverzoeken.

[31] Hierbij dient te worden opgemerkt dat er op dit moment een wetsvoorstel is ingediend om deze procedure aan te passen, de Herzieningswet ambtsmisdrijven Kamerleden en bewindspersonen (Kamerstukken 36 950).

De leden van de CDA-fractie vragen of de regering inzichtelijk wil maken welke afwegingen eraan ten grondslag liggen om in het wetsvoorstel niet te kiezen voor een minimumaantal leden als reden voor een partijverbod. De regering heeft er bewust voor gekozen geen minimumaantal leden als grond voor een partijverbod in de Wpp op te nemen. De bezwaren hiertegen zijn grotendeels hetzelfde als de bezwaren tegen wettelijke voorschriften omtrent interne partijdemocratie (zie de inleiding bij dat onderdeel van deze nota naar aanleiding van het verslag voor een toelichting). Aangezien de regering er niet voor kiest om een minimumaantal leden verplicht te stellen, zou het ook merkwaardig zijn als dit wel zou gelden als grond voor een partijverbod. Daarbij komt dat het ontbreken van leden niet betekent dat een politieke vereniging een daadwerkelijke en ernstige bedreiging voor de democratische rechtsstaat vormt. Het kan dan ook geen inhoudelijke verbodsgrond zijn als zodanig.

De leden van de CDA-fractie vragen naar de keuze voor de Hoge Raad als exclusief bevoegde rechterlijke instantie en hoe is geborgd dat daarbij voldoende feitelijke beoordeling plaatsvindt. Het verbieden en ontbinden van een politieke partij is een uiterste redmiddel om het politieke proces, de democratische samenleving en het functioneren van de democratische rechtsstaat te beschermen. De beoordeling of een dergelijk middel moet worden toegepast en zo ja, welke vorm daarvoor passend is, betreft een bij uitstek constitutionele taak. Daarnaast is het zowel voor de betrokken politieke partij als voor de samenleving van belang, gelet op de hoge mate van politieke gevoeligheid van de zaak, dat er zo snel mogelijk duidelijkheid komt over het voortbestaan van de partij.

Tegen deze achtergrond wordt de bevoegdheid tot het oordelen over het opleggen van een partijverbod opgedragen aan onze hoogste rechterlijke instantie voor civiele en strafzaken, de Hoge Raad, in eerste en enige aanleg. De (constitutioneel) vooraanstaande positie van de Hoge Raad blijkt niet alleen uit de bijzondere procedure voor benoeming van de leden van de Hoge Raad, maar ook uit andere taken die de Hoge Raad zijn toebedeeld, bijvoorbeeld het tuchtrechtelijke toezicht op de rechtspraak, dat in hoofdzaak aan de Hoge Raad is opgedragen, en de taak te beslissen over herzieningsverzoeken.

De keuze voor de Hoge Raad in eerste en enige aanleg sluit aan bij het advies van de Staatscommissie herziening parlementair stelsel (2018), in zoverre deze heeft geadviseerd om de bevoegdheid tot het oordelen over het opleggen van een partijverbod te beleggen bij een rechtsprekende instelling in enige en hoogste instantie. Hoewel de Hoge Raad geen feitenrechter is, is het niet zo dat de Hoge Raad geen ervaring heeft met feitenbeoordeling, bijvoorbeeld wanneer de Hoge Raad zijn eigen bevoegdheid moet vaststellen.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe in de beoordeling rekening wordt gehouden met de context van uitspraken of gedragingen van partijvertegenwoordigers, bijvoorbeeld op sociale media. Voor de vormgeving en uitwerking van het partijverbod is rekening gehouden met de door de Venetiëcommissie van de Raad van Europe geformuleerde richtlijnen inzake het verbieden en ontbinden van politieke partijen.[32] Volgens deze richtlijnen mag het handelen van partijleden of partijleiding alleen aan de partij worden toegerekend wanneer is gehandeld in het kader van politiek of publiek optreden of bij activiteiten van de partij, voor zover dat gebeurt met instemming of toestemming van de partij. Dus niet elke publieke uiting van een politicus valt daar onder. Het is aan de Hoge Raad om te

[32] European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), *Compilation of Venice Commission Opinions and Reports concerning Political Parties*, 2022, p. 55.

beoordelen in hoeverre uitspraken of gedragingen van partijvertegenwoordigers, bijvoorbeeld op sociale media, kunnen worden toegerekend aan de partij.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe de regering beoordeelt of en wanneer het passief laten gebeuren van schadelijke activiteiten, zoals de massale verspreiding van nepnieuws, een toerekenbare werkzaamheid van de partij wordt. Een partij kan verboden worden verklaard en ontbonden wanneer die vereniging door haar doelstelling of werkzaamheden een daadwerkelijke en ernstige bedreiging vormt voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Het is aan de procureur-generaal van de Hoge Raad om te beoordelen of activiteiten van een politieke partij, zoals genoemd door het CDA, aan deze norm voldoen en daartoe een verzoek te doen en aan de Hoge Raad om dit verbod uit te spreken.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe de regering de risico's op strategisch procederen en politisering van het partijverbod inschat en hoe hiertegen waarborgen zijn ingebouwd. Het is uitsluitend aan de procureur-generaal van de Hoge Raad om een verzoek te doen tot het opleggen van een partijverbod. De procureur-generaal kent als zelfstandig ambt een sterke onafhankelijkheidspositie vanwege zijn grondwettelijk gewaarborgde benoeming voor het leven (artikel 117, eerste lid, Grondwet). Daarmee is strategisch procederen niet aan de orde.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe wordt geborgd dat ook in geval van een verzoek tot verbod de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van vereniging en de vrijheid van politieke activiteit maximaal worden gerespecteerd. Het verbieden en ontbinden van een politieke partij is een uiterst redmiddel om het politieke proces, de democratische samenleving en het functioneren van de democratische rechtsstaat te beschermen. Gelet op de grote betekenis van de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van vereniging in een democratische samenleving, zal de Hoge Raad terughoudendheid betrachten bij de beantwoording van de vraag of beperkingen van deze vrijheden noodzakelijk zijn.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe bij de verdere behandeling en uitvoering van dit wetsvoorstel wordt geborgd dat het aansluit bij Europese jurisprudentie over partijverboden, zoals het Europees Hof in de zaak-Refah Partisi heeft geformuleerd. In de zaak-Refah Partisi heeft het EHRM uiteengezet dat de noodzaak voor ontbinding of verbieden van partijen door de overheid alleen aanwezig kan zijn als (i) aannemelijk is gemaakt dat *«the risk to democracy [is] sufficiently imminent»*, (ii) de gedragingen van de leiders en leden van de partij kunnen worden toegeschreven aan de partij als geheel, en (iii) deze gedragingen een geheelvisie vormen ten aanzien van een door de partij beoogd en bepleit samenlevingsmodel dat onverenigbaar is met het model van een democratische samenleving.[33] Met het ontwerp van de verbods- en ontbindingsgrond van artikel 139, eerste lid, wordt deze jurisprudentie in acht genomen.

De fractie van het CDA vraagt naar de verhouding tussen het voorgestelde partijverbod in de Wpp en artikel 2:20 BW. Deze verhouding is reeds uiteengezet in een eerder antwoord op een vraag van de fractie van GroenLinks-PvdA. De regering heeft, in lijn met het advies van de staatscommissie parlementair stelsel, gekozen voor een aparte verbodsregeling voor politieke partijen, omdat artikel 2:20 BW te algemeen is en onvoldoende recht doet aan hun bijzondere rol in het democratisch bestel.

[33] EHRM 13 februari 2003, 41340/98 (*Refah Partisi en anderen/Turkije*), par. 103.

Hoewel het aangepaste artikel 2:20 BW en het voorgestelde artikel 139 Wpp materieel sterk overeenkomen, heeft het partijverbod een meer constitutioneel karakter. Daarom geldt een specifieke procedure, waarbij de procureur-generaal een verzoek indient bij de Hoge Raad, met extra waarborgen. De in artikel 2:20 BW genoemde criteria voor strijd met de openbare orde blijven daarbij grotendeels richtinggevend.

De leden van de CDA-fractie vragen welke concrete criteria de regering hanteert om te bepalen wanneer er sprake is van een daadwerkelijke en ernstige bedreiging van de democratische rechtsstaat. Met een daadwerkelijke en ernstige bedreiging van de democratische rechtsstaat wordt bedoeld dat de dreiging reëel is, in die zin dat het niet enkel moet gaan om woorden; het moet ook aannemelijk zijn dat die woorden (kunnen en zullen) worden omgezet in daden. Daaronder vallen ook serieuze voorbereidingshandelingen. Het verbod strekt ertoe te voorkomen dat deze daden in aard en omvang dusdanig ernstig zijn (geworden) dat een onomkeerbare situatie intreedt waarin deze daden niet meer ongedaan kunnen worden gemaakt of optreden daartegen geen zin (meer) heeft. Met *daadwerkelijk* wordt bedoeld dat de dreiging voldoende concreet is en kan worden vastgesteld aan de hand van objectieve feiten. Met *ernstig* wordt bedoeld dat de dreiging dermate zwaarwegend en acuut is dat optreden is geboden. Anderzijds moet worden voorkomen dat een partijverbod in een te vroeg stadium wordt opgelegd, dat wil zeggen: voordat kan worden vastgesteld dat de woorden (kunnen en zullen) worden omgezet in (voorbereidings)handelingen en ook de mogelijkheden voorhanden zijn om dat te doen. Daarvoor behoeft niet te worden afgewacht tot een politieke partij een meerderheid in een vertegenwoordigend orgaan heeft verkregen, waarmee het zeer waarschijnlijk uitvoering zal gaan geven aan eerder ingenomen standpunten en ideeën. Wanneer de rechter bij zijn oordeelsvorming over de dreiging die uitgaat van een politieke partij tot de vaststelling is gekomen dat de mogelijkheid reëel is dat een partij zal deelnemen aan de politieke besluitvorming en daarbij een relevante aanhang of steun zal weten te verwerven (of die al heeft) is – mits ook aan de overige voorwaarden is voldaan – een partijverbod gerechtvaardigd.

De leden van de CDA-fractie spreken terecht uit dat een partijverbod er niet toe mag leiden dat de beginselen van de democratische rechtsstaat zelf onder druk komen te staan. Zij vragen dan ook hoe bij de toepassing van een partijverbod wordt gewaarborgd dat de beginselen van de democratische rechtsstaat zelf niet onder druk komen te staan. De regering ziet dit niet als een groot risico, nu het instrument enkel als *ultimum remedium* dient te worden ingezet en is vormgegeven op een manier die past binnen de juridische kaders voor de beperking van het grondrecht op verenigingsvrijheid. De regering heeft daarbij bij de vormgeving van de voorwaarden voor het opleggen van een partijverbod de eisen die het EHRM en de Raad van Europa stellen aan een verbod voor politieke partijen als uitgangspunt te nemen. Daarom is er ook voor gekozen om de bevoegdheid tot het oordelen over het opleggen van een partijverbod opgedragen aan onze hoogste rechterlijke instantie voor civiele en strafzaken, de Hoge Raad, in eerste en enige aanleg. De keuze voor de Hoge Raad in eerste en enige aanleg sluit aan bij het advies van de Staatscommissie herziening parlementair stelsel, in zoverre deze heeft geadviseerd om de bevoegdheid tot het oordelen over het opleggen van een partijverbod te beleggen bij een rechtsprekende instelling in enige en hoogste instantie.

De CDA-fractie vraagt naar de mogelijkheid van een escalatiemodel van sancties voordat het partijverbod in beeld komt. Een herstelmogelijkheid of lichtere sancties bieden volgens hen mogelijkheden om te voorkomen

dat het eerste instrument ook gelijk het zwaarste instrument is. Zoals eerder is geantwoord op een vergelijkbare vraag van NSC, heeft de regering hiervan afgezien, omdat een dergelijke herstelmogelijkheid afbreuk zou doen aan de effectiviteit van een partijverbod. Een herstelmogelijkheid zou alleen aan de orde kunnen zijn wanneer de Hoge Raad al heeft geconstateerd dat er sprake is van een doelstelling die een daadwerkelijke en ernstige bedreiging vormt voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Enkel het aanpassen van een doelstelling biedt volgens de regering onvoldoende waarborg tegen deze dreiging. Daarbij komt dat de regering het niet aannemelijk acht dat een politieke vereniging doelstellingen of standpunten heeft zonder daaraan uitvoering te (willen) geven. Een duidelijk onderscheid tussen doelstellingen en werkzaamheden is dan ook moeilijk te maken. Tot slot wijst de regering erop dat er verschillende instrumenten in de gereedschapskist beschikbaar zijn voor wanneer een politieke vereniging doelstellingen of werkzaamheden heeft die een bedreiging vormen voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat, waarvan een partijverbod het sluitstuk vormt. Het gaat dan bijvoorbeeld om strafrechtelijke vervolging van voorlieden van de partij of een subsidiestop.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe de regeling voor een partijverbod zich verhoudt tot artikel 11 van het EVRM. Het antwoord op deze vraag is overeenkomstig met het antwoord op vraag 2, gesteld door de fractie van GroenLinks-PvdA. Bij het ontwerpen van deze regeling heeft de regering zich gebaseerd op de eisen die het EHRM en de Raad van Europa stellen aan een regeling voor een verbod van een politieke partij. De regering is van mening dat de voorgestelde regeling aan deze eisen voldoet, en ziet de regeling dan ook als een gerechtvaardigde beperking van de verenigingsvrijheid.

De CDA-fractie wijst terecht op de bijzondere rol van politieke partijen en vraagt hoe hier bij de uitvoering voldoende aandacht voor blijft. Politieke partijen zijn verenigingen met een sterk ideologisch profiel met als doel (een deel van) de wil van het volk vertegenwoordigen, waarbij het ook kan gaan om opvattingen die door een deel van de bevolking worden afgewezen. Vanwege deze belangrijke maatschappelijke rol genieten politieke partijen veel vrijheid om deze functie in te vullen zoals zij willen, zolang zij daarbij enkel gebruik maken van democratische middelen en streven naar democratische doelstellingen. Daarbij brengt de regering in herinnering dat een partijverbod alleen aan de orde is als *ultimum remedium.* Het is aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad om te beoordelen of een politieke partij daadwerkelijk een bedreiging vormt voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. De regering acht een partijverbod als laatste redmiddel om de democratische rechtsstaat zelf te beschermen daarom gerechtvaardigd.

De leden van de CDA-fractie gaan verder in op deze bijzondere rol en uiten hun zorgen over disproportionele maatregelen voor partijen met een sterk ideologisch profiel en de rol van politieke partijen in het vormen van moreel en politiek besef. De regering stelt hierbij dat het gebruikmaken van democratische middelen om veranderingen te bewerkstelligen in het constitutioneel bestel is geoorloofd, mits die middelen niet worden ingezet om de democratische rechtsstaat of de democratische rechtsorde te ondermijnen of af te schaffen. In dit kader beoogt de algemene bepaling van de Grondwet een argumentatiedrempel aan te brengen tot behoud van de grondrechten en de democratische rechtsstaat. De beoordeling of een specifieke situatie in strijd is met de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat, is voorbehouden aan de Hoge Raad, op verzoek van de procureur-generaal.

De leden van de CDA-fractie hebben gevraagd hoe het toezicht door de Napp zal worden ingericht. Zij merken daarbij op dat een vermeende dreiging niet onnodig moet escaleren tot een partijverbod. De nieuw in te stellen Nederlandse autoriteit politieke partijen krijgt de vorm van een zelfstandig bestuursorgaan. De taken van de Napp zijn restrictief en limitatief opgesomd in het voorgestelde artikel 112 van de Wet op de politieke partijen. De autoriteit gaat zelf over de inrichting van het door haar te verrichten toezicht. Dit toezicht richt zich echter niet op de vraag of een politieke vereniging door haar doelstelling of werkzaamheden een daadwerkelijke en ernstige bedreiging vormt voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Die bevoegdheid is op grond van het voorgestelde artikel 139 voorbehouden aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad. Weliswaar is geregeld dat deze van de Autoriteit de inlichtingen en bescheiden kan vorderen die hij daarvoor nodig heeft – het voorgestelde artikel 140 –, maar dit betreft uitsluitend informatie en stukken die reeds bij de Autoriteit berusten. Gedacht kan worden aan: financiële verslagen, accountantsverklaringen en ontvangen meldingen van grote bijdragen. Op de inrichting van het toezichtregime in het kader van de aan de Autoriteit opgedragen taken zal zulks geen effect sorteren.

De CDA-fractie vraagt naar het eventuele risico dat een partijverbod onbedoeld kan bijdragen aan verdere polarisatie of wat zij noemen «een martelaarseffect». De regering ziet geen aanleiding om te vermoeden dat dit een groot risico is, maar erkent dat het risico ook niet kan worden uitgesloten, bijvoorbeeld in de beleving van aanhangers van een partij die verboden zou worden. In navolging van onder andere de Staatscommissie parlementair stelsel ziet de regering echter de noodzaak om de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat te beschermen via de mogelijkheid van een partijverbod tegen politieke partijen die daar een daadwerkelijke en ernstige bedreiging voor vormen en weegt dit zodoende zwaarder.

De leden van de CDA-fractie constateren dat niet helemaal duidelijk is hoe de wet omgaat met neveninstellingen zoals jongerenorganisaties. Zij vragen of de regering kan uitleggen waarom beide routes openblijven en of dat niet juist voor onduidelijkheid zorgt. De regering hecht eraan te benadrukken dat de voorgestelde regeling voor het verbieden en ontbinden van een politieke partij voor zowel de grond als de rechtsgang geldt als een *lex specialis* ten opzichte van de *lex generalis* van artikel 2:20 BW. Omdat het partijverbod van de Wpp zich ook kan uitstrekken tot neveninstellingen (die ook rechtspersoonlijkheid hebben) kan de situatie zich voordoen dat een neveninstelling (zoals bijvoorbeeld een jongerenafdeling) een handeling verricht die een gevaar vormt voor de openbare orde in de zin van artikel 2:20 BW, maar niet de politieke partij als zodanig een gevaar vormt voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Een partijverbod op grond van de Wpp is dan niet aan de orde, maar mogelijk wel een verbod ex artikel 2:20 BW.

De leden van de CDA-fractie wijzen op de mogelijke onnodige politieke belasting van de rechter door behandelingen van partijverboden. De regering vindt het net als de leden van de CDA-fractie van belang dat de behandeling van een partijverbod de rechter niet onnodig politiek belast. Daarom heeft de regering ervoor gekozen om de bevoegdheid om een partijverbod op te leggen te beleggen bij de Hoge Raad, in enige instantie. De Hoge Raad toetst of aan de (juridische) eisen van een partijverbod is voldaan, namelijk of een politieke vereniging door doelstellingen of werkzaamheden een daadwerkelijke en ernstige bedreiging voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat vormt. Daarmee is naar de mening van de regering voldoende gewaarborgd dat de rechter, in dit geval dus de Hoge Raad, niet onnodig politiek wordt belast. Verder

is het ook niet aan de politiek of burgers om een verzoek tot partijverbod te doen, maar ligt deze bevoegdheid enkel bij de procureur-generaal.

Ter voorkoming van rechtsonzekerheid en grijze gebieden vragen de leden van de CDA-fractie op basis van welke duidelijke toetsingscriteria de rechter concreet kan bepalen of een partij doelstellingen heeft die als ondemocratisch of antirechtsstatelijk moeten worden gekwalificeerd. Het voorgestelde partijverbod vereist dat een politieke partij door doelstellingen of werkzaamheden een daadwerkelijke en ernstige dreiging vormt voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Deze dreiging dient te worden vastgesteld op basis van objectieve feiten. Of er sprake is van een doelstelling die een dergelijke bedreiging vormt, is afhankelijk van de concrete omstandigheden van het geval. Dit oordeel is voorbehouden aan de Hoge Raad. Op basis van de Grondwet en de jurisprudentie van het EHRM heeft de regering in het tweede lid een niet-limitatieve opsomming gegeven van beginselen die *in ieder geval* onder de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat vallen. Deze beginselen worden nader toegelicht in de memorie van toelichting en dienen als handvatten voor de Hoge Raad in zijn beoordeling.

SP

Zoals eerder is geantwoord op een vergelijkbare vraag van NSC, heeft de regering hiervan afgezien, omdat een dergelijke herstelmogelijkheid afbreuk zou doen aan de effectiviteit van een partijverbod. Een herstelmogelijkheid zou alleen aan de orde kunnen zijn wanneer de Hoge Raad al heeft geconstateerd dat er sprake is van een doelstelling die een daadwerkelijke en ernstige bedreiging vormt voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Enkel het aanpassen van een doelstelling biedt volgens de regering onvoldoende waarborg tegen deze dreiging. Daarbij komt dat de regering het niet aannemelijk acht dat een politieke vereniging doelstellingen of standpunten heeft zonder daaraan uitvoering te (willen) geven. Een duidelijk onderscheid tussen doelstellingen en werkzaamheden is dan ook moeilijk te maken. Tot slot wijst de regering erop dat er verschillende instrumenten in de gereedschapskist beschikbaar zijn voor wanneer een politieke vereniging doelstellingen of werkzaamheden heeft die een bedreiging vormen voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat, waarvan een partijverbod het sluitstuk vormt. Het gaat dan bijvoorbeeld om strafrechtelijke vervolging van voorlieden van de partij of een subsidiestop.

De leden van de SP-fractie vragen wat de reden is geweest om te kiezen voor een niet-limitatieve opsomming. Zoals eerder geantwoord op een vergelijkbare vraag van de NSC-fractie, is de democratische rechtsstaat een abstract begrip. Daarom vindt de regering het wenselijk om in het tweede lid van artikel 139 een aantal grondbeginselen op te sommen die *in ieder geval*, met het oog op de Grondwet en de jurisprudentie van het EHRM, aan te merken zijn als grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Juist omdat het onmogelijk is om de democratische rechtstaat uitputtend te definiëren is gekozen voor een niet-limitatieve opsomming. Het is aan de procureur-generaal die het verzoek doet tot een partijverbod, en aan de Hoge Raad die bevoegd is het partijverbod op te leggen, om te bepalen of er sprake is van een daadwerkelijke en ernstige bedreiging van een grondbeginsel van de democratische rechtsstaat. Naar het oordeel van de regering levert dit geen spanning op met het legaliteitsbeginsel, omdat het begrip democratische rechtsstaat als norm in de wet is opgenomen en met de andere wettelijke termen die deel uitmaken van het partijverbod – daadwerkelijke en ernstige bedreiging van grondbeginselen – duidelijk is dat doelstellingen of werkzaamheden van voldoende zwaar gewicht moeten zijn om onder de vereisten voor een partijverbod te

vallen. Het is aan de Hoge Raad om te bepalen wat de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat zijn.

SGP

Zoals eerder geantwoord op vergelijkbare vragen van de GroenLinks-PvdA-fractie, vraagt de fractie van de SGP naar de verhouding tussen het voorgestelde partijverbod in de Wpp en artikel 2:20 BW. De regering heeft, in lijn met het advies van de staatscommissie parlementair stelsel, gekozen voor een aparte verbodsregeling voor politieke partijen, omdat artikel 2:20 BW te algemeen is en onvoldoende recht doet aan hun bijzondere rol in het democratisch bestel. Hoewel het aangepaste artikel 2:20 BW en het voorgestelde artikel 139 Wpp materieel sterk overeenkomen, heeft het partijverbod een meer constitutioneel karakter. Daarom geldt een specifieke procedure, waarbij de procureur-generaal een verzoek indient bij de Hoge Raad, met extra waarborgen. De in artikel 2:20 BW genoemde criteria voor strijd met de openbare orde blijven daarbij grotendeels richtinggevend.

De SGP-fractie vraagt naar keuze voor de in artikel 139 lid 2 genoemde grondbeginselen van de democratische rechtsstaat en vraagt waarom het in het licht van de algemene bepaling in de Grondwet niet voor de hand ligt om nadere duiding van beginselen achterwege te laten. Zoals eerder geantwoord op een vergelijkbare vraag van de NSC-fractie, is de democratische rechtsstaat een abstract begrip. Daarom vindt de regering het wenselijk om in het tweede lid van artikel 139 een aantal grondbeginselen op te sommen die *in ieder geval*, met het oog op de Grondwet en de jurisprudentie van het EHRM, aan te merken zijn als grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Juist omdat het onmogelijk is om de democratische rechtstaat uitputtend te definiëren is gekozen voor een niet-limitatieve opsomming. Het is aan de procureur-generaal die het verzoek doet tot een partijverbod, en aan de Hoge Raad die bevoegd is het partijverbod op te leggen, om te bepalen of er sprake is van een grondbeginsel van de democratische rechtsstaat.

De leden van de SGP constateren dat het in strijd zou zijn met belangrijke vrijheden zoals de meningsuiting en vergadering om fundamentele discussies te voeren over staatkundige onderwerpen en om medeburgers op vreedzame wijze te mobiliseren voor veranderingen. Zij vragen aan de regering of de regering nader wil duiden welke ruimte zij ziet voor burgers om actief te pleiten voor verandering van een andere inrichting van het staatsbestel in het licht van de concreet genoemde beginselen. Zoals eerder geantwoord op een vergelijkbare vraag van de CDA-fractie, is het gebruikmaken van democratische middelen om veranderingen te bewerkstelligen in het constitutioneel bestel geoorloofd, mits die middelen niet worden ingezet om de democratische rechtsstaat of de democratische rechtsorde te ondermijnen of af te schaffen. In dit kader beoogt de algemene bepaling van de Grondwet een argumentatiedrempel aan te brengen tot behoud van de grondrechten en de democratische rechtsstaat. De beoordeling of een specifieke situatie in strijd is met de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat, is voorbehouden aan de Hoge Raad, op verzoek van de procureur-generaal.

De leden van de SGP-fractie constateren ook dat de beperking van het partijverbod tot politieke verenigingen ertoe leidt dat burgers die met een blanco lijst deelnemen aan de verkiezingen niet door het verbod geraakt worden. Zij vragen waarom het juist voor initiatieven die onder het bereik van een partijverbod zouden kunnen vallen uit strategische overwegingen niet erg interessant kan zijn in plaats van nadelig om juist niet als een geregistreerde beweging uit te komen, maar in contrast met bestaande

partijen profiel te maken door te volstaan met een lijstnummer. Met juistheid hebben de leden van de SGP-fractie vastgesteld dat alleen politieke verenigingen in de zin van de Wet op de politieke partijen onder het partijverbod zijn gebracht. Het zijn deze verenigingen die door de Wet op de politieke partijen worden gereguleerd. De aan het woord zijnde leden hebben in het verslag de vraag gesteld of daarmee niet het risico bestaat dat een groep burgers ervoor kiest om met een zogenoemde blanco lijst – dat wil zeggen: een lijst waarboven niet een door een politieke vereniging geregistreerde aanduiding staat – aan een verkiezing deel te nemen teneinde het partijverbod te ontlopen. Die mogelijkheid bestaat, maar dan geldt alsnog onverkort artikel 2:20 van het Burgerlijke Wetboek, waardoor een rechtspersoon, niet zijnde een politieke vereniging, kan worden verboden. De regering acht de kans dat deze mogelijkheid zich manifesteert enkel om het partijverbod te ontlopen daarom zeer gering. Het verbieden van een rechtspersoon is ook niet eenvoudiger op grond van de Wet op de politieke partijen dan op grond van het Burgerlijk Wetboek. Bij de totstandkoming van de Wet van 23 juni 2021 tot wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek ter verruiming van de mogelijkheden tot het verbieden van rechtspersonen (Stb. 2021, 310) was de wetgever juist bezorgd dat rechtspersonen zouden proberen een verbod te ontlopen door zich als politieke groepering uit te geven.[34]

De leden van de SGP-fractie vinden rechtsgelijkheid belangrijk. Zij wijzen erop dat een blanco lijst – dat wil zeggen: een kandidatenlijst waarboven niet de aanduiding van een politieke groepering staat – ook ondersteund kan worden door een vereniging. Een dergelijke vereniging is dan geen politieke vereniging in de zin van de Wet op de politieke partijen. De aan het woord zijnde leden menen dat een dergelijke vereniging, ondanks het ontbreken van een aanduiding boven de lijst, desalniettemin op een manier campagne kan voeren die voor burgers nauwelijks verschilt van die van gevestigde partijen. De regering volgt deze redenering slechts ten dele. Op de eerste plaats is de mogelijkheid om boven een lijst een aanduiding van een politieke groepering te plaatsen van oorsprong ingevoerd omdat de lijst daarmee eenvoudiger te herkennen is voor burgers.[35] Men mag dus verwachten dat dit de politieke vereniging tot voordeel strekt. Op de tweede plaats komen alleen politieke verenigingen in aanmerking voor de zendtijd voor politieke partijen.[36] Omdat een blanco lijst juridisch gezien per definitie niet verbonden is met een vereniging, kan die vereniging daarom ook nooit aanspraak maken op deze faciliteit.

Om deze reden is in het voorstel van wet ook geregeld dat bij landelijke verkiezingen gedurende de verkiezingscampagne allerlei regels die voor politieke partijen gelden ook van toepassing zijn op politieke verenigingen en op de personen die op een blanco lijst staan. Zie het voorgestelde artikel 48. Van een heel ander regime is dan ook geen sprake. Voor zover mogelijk is op een blanco lijst een vergelijkbaar regime van toepassing als op de lijst van een politieke vereniging, waarbij de verplichtingen die normaliter aan een vereniging zijn opgelegd, zijn belegd bij de lijsttrekker van die lijst. Ten slotte brengt de regering in herinnering dat de mogelijkheid om een aanduiding te laten registreren door het centraal stembureau nooit bedoeld is als vergunningstelsel.[37] In Nederland worden kandidatenlijsten niet ingediend door politieke partijen, maar door

---

[34] *Kamerstukken II* 2019/20, 35 366, nr. 3, p. 28; *Kamerstukken II* 2019/20, 35 366, nr. 6, p. 15.
[35] *Handelingen II* 1953/54, 5e vergadering, p. 2012 en 2020; *Kamerstukken II* 1955/56, 4102, nr. 3, p. 1.
[36] Art. 1.1 lid 1 jo. 6.1 lid 2 Mediawet 2008.
[37] *Kamerstukken II* 1987/88, 20 264, nr. 3, p. 26.

stemgerechtigden.[38] Een stemgerechtigde kan zelf een kandidatenlijst samenstellen, of dit samen met anderen doen. In het laatste geval staat het hen vrij om zich te organiseren in een vereniging met volledige rechtsbevoegdheid. Het oprichten van een dergelijke vereniging heeft als voordeel dat zo'n vereniging het centraal stembureau kan verzoeken haar aanduiding te registreren.[39] Bij het registratieverzoek wijst de vereniging ook haar gemachtigde en plaatsvervangend gemachtigde aan. Zij kunnen een stemgerechtigde de bevoegdheid verlenen om de voor een politieke vereniging geregistreerde aanduiding boven zijn kandidatenlijst te plaatsen.[40] Een kandidatenlijst is dus formeel niet van de partij, maar op deze manier wordt de kandidatenlijst toch aan een vereniging verbonden. Alleen op deze verenigingen zijn de bepalingen van toepassing die in het voorstel van wet ter zake van politieke verenigingen zijn opgenomen. Dit laat onverlet dat het eenieder, rechtspersonen incluis, vrij staat om campagne te voeren voor een of meer kandidaten dan wel de lijsten waarop zij voorkomen. Mensen ertoe bewegen om na te denken over hun stemkeuze is immers niet het exclusieve terrein van politieke verenigingen en kandidaten. Voor zover anderen dan politieke verenigingen en kandidaten campagne voeren, worden deze activiteiten niet gereguleerd door de Wet op de politieke partijen. Wel kan zo'n activiteit onder Verordening (EU) 2024/900 betreffende transparantie en gerichte politieke reclame vallen. De uitvoeringswet hiervoor is bij uw Kamer ingediend.

De leden van de SGP-fractie informeren naar het risico dat partijen door het wetsvoorstel gestimuleerd worden om een zaak bij het EHRM aanhangig te maken. De regering ziet het niet als een risico dat partijen die onderwerp zijn geworden van een partijverbod een zaak bij het EHRM aanhangig maken, aangezien een dergelijke procedure geen schorsende werking heeft op de uitspraak van de Hoge Raad.

De leden van de SGP-fractie vragen of het klopt dat de procureur-generaal bij de Hoge Raad alleen bijstand kan vragen in situaties waarin een strafrechtelijke procedure gaande is en waarom er geen rol hierin is voor het OM. Het klopt dat de procureur-generaal bij de Hoge Raad alleen bijstand kan vragen in situaties waarin een strafrechtelijke procedure gaande is. De regering heeft ervoor gekozen om de extra bevoegdheden van het openbaar ministerie niet altijd ter beschikking te stellen, omdat deze bevoegdheden strafrechtelijk van aard zijn. De procedure voor een partijverbod valt als zodanig niet binnen het strafrecht. Het ligt dan ook voor de hand dat deze bijstand enkel mogelijk is als er naast de procedure voor het partijverbod een strafrechtelijke procedure gaande is. De regering heeft er niet voor gekozen om de verantwoordelijkheid bij het OM te leggen, omdat de leden van het OM onder de ministeriële verantwoordelijkheid vallen. De procureur-generaal bij de Hoge Raad valt daar niet onder en is bovendien voor het leven benoemd. Ook vanwege het zeer uitzonderlijke karakter van de procedure acht de regering de keuze voor de procureur-generaal bij de Hoge Raad passend.

De leden van de SGP-fractie vragen of de regering wil ingaan op de mogelijkheden voor de procureur-generaal om naast informatie van het OM ook informatie van de veiligheidsdiensten te verkrijgen. Als de veiligheidsdiensten het nodig achten om signalen over te brengen aan de procureur-generaal, dan staat niets daaraan in de weg. De diensten gaan hier zelf over.

---

[38] Art. H 3 lid 1 Kieswet.
[39] Art. G 1, G 2, G 2a of G 3 Kieswet.
[40] Art. H 3 lid 2 en 3 Kieswet.

De leden van de SGP-fractie vragen waarom de regering het aantoonbaar oneigenlijk of onjuist aanvechten van een verkiezingsuitslag als onderdeel benoemt van het voorgestelde partijverbod. Het staat een politieke partij vrij om een verkiezingsuitslag via een juridische procedure aan te vechten. Echter, wanneer een politieke partij de vaststelling van een verkiezingsuitslag op aantoonbaar onjuiste en/of oneigenlijke gronden aanvecht of ontkent en daarmee het verloop en de afwikkeling van het verkiezingsproces ernstige schade toebrengt, zonder dat daarvoor zwaarwegende en legitieme redenen (kunnen) worden aangevoerd ter rechtvaardiging, vormt zij in de ogen van de regering een bedreiging voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat, waarbij een partijverbod in beeld zou kunnen komen. Het is aan de Hoge Raad om te bepalen of een partijverbod daadwerkelijk aan de orde is.

ChristenUnie

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen of de regering bij het opstellen van dit wetsvoorstel ook heeft overwogen om de politieke partij als entiteit toe te voegen aan de Nederlandse Grondwet en hoe de regering het ontbreken van een dergelijke verankering weegt. De regering heeft bij het opstellen van dit wetsvoorstel niet gekozen voor grondwettelijke verankering, aangezien er op dit moment nog geen brede en duurzame overeenstemming bestaat over wat de constitutionele rol van politieke partijen is en wat daaromtrent in de Grondwet, ook in verhouding tot andere grondwetsbepalingen, geregeld zou moeten worden. Deze keuze is in lijn met de overweging van de Staatscommissie parlementair stelsel, die in haar rapport een constitutionele verankering «niet direct nodig acht». Mocht in de toekomst worden besloten tot een brede herziening van de Grondwet, dan zou opnieuw kunnen worden overwogen om politieke partijen grondwettelijk te verankeren. Bij afwezigheid daarvan is een dergelijke verankering nu echter niet aangewezen.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen de regering of en in welke mate er is gekeken naar wetgeving rondom het verbieden van politieke partijen in andere landen. Bij het ontwerpen van het partijverbod is in het bijzonder gekeken naar de eisen die het EVRM aan een dergelijk verbod stelt, zoals blijkt uit de jurisprudentie van het EHRM. Daarnaast is er ook gekeken naar het Duitse stelsel. Echter, waar in het Duitse systeem de politiek een belangrijke rol speelt in het partijverbod, nu ook het parlement bevoegd is om het Constitutioneel Hof te verzoeken een partij te verbieden, heeft de regering ervoor gekozen om deze bevoegdheid exclusief te beleggen bij een onafhankelijk instituut, namelijk de procureur-generaal bij de Hoge Raad.

Zoals eerder geantwoord op vergelijkbare vragen van de GroenLinks-PvdA-fractie, vraagt de fractie van de ChristenUnie naar de verhouding tussen het voorgestelde partijverbod in de Wpp en artikel 2:20 BW. De regering heeft, in lijn met het advies van de staatscommissie parlementair stelsel, gekozen voor een aparte verbodsregeling voor politieke partijen, omdat artikel 2:20 BW te algemeen is en onvoldoende recht doet aan hun bijzondere rol in het democratisch bestel. Hoewel het aangepaste artikel 2:20 BW en het voorgestelde artikel 139 Wpp materieel sterk overeenkomen, heeft het partijverbod een meer constitutioneel karakter. Daarom geldt een specifieke procedure, waarbij de procureur-generaal een verzoek indient bij de Hoge Raad, met extra waarborgen. De in artikel 2:20 BW genoemde criteria voor strijd met de openbare orde blijven daarbij grotendeels richtinggevend.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen naar de reden voor het kiezen van een niet-limitatieve opsomming van grondbeginselen in het wetsvoorstel in artikel 139 lid 2 Wpp. De democratische rechtsstaat is een abstract begrip. Daarom vindt de regering het wenselijk om, anders dan de Afdeling Advisering heeft geadviseerd, in het tweede lid van artikel 139 een aantal grondbeginselen op te sommen die *in ieder geval*, met het oog op de Grondwet en de jurisprudentie van het EHRM, aan te merken zijn als grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Juist omdat het onmogelijk is om de democratische rechtstaat uitputtend te definiëren, is gekozen voor een niet-limitatieve opsomming. De regering ziet geen risico op een te ruime of vage uitleg van het verbodscriterium, nu duidelijk is dat een partijverbod alleen aan de orde is als *ultimum remedium*, als een partij daadwerkelijk een ernstige bedreiging vormt voor de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Het is aan de procureur-generaal die het verzoek doet tot een partijverbod, en aan de Hoge Raad die bevoegd is het partijverbod op te leggen, om te bepalen of er sprake is van een grondbeginsel van de democratische rechtsstaat. Van een verzwaarde motivatieplicht voor beginselen die niet genoemd staan in het tweede lid is dan ook geen sprake.

De fractie van de ChristenUnie vraagt hoe voorkomen wordt dat legitieme politieke of morele standpunten ten onrechte aanleiding kunnen zijn voor de procedure richting een partijverbod. De regering benadrukt dat het partijverbod een *ultimum remedium* is. Het staat politieke verenigingen vrij om elk politiek of moreel standpunten in te nemen, zolang zij daarvoor gebruikmaken van democratische middelen. De beoordeling of een specifieke situatie in strijd is met de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat, is voorbehouden aan de Hoge Raad, op verzoek van de procureur-generaal.

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen naar de wenselijkheid van een mogelijkheid tot hoger beroep tegen een partijverbod uitgesproken door de Hoge Raad. De regering acht een mogelijkheid tot hoger beroep niet wenselijk. De regering heeft ervoor gekozen om de bevoegdheid om een partijverbod op te leggen te beleggen bij de Hoge Raad, in enige instantie. Het is immers zowel voor de betrokken politieke partij als voor de samenleving van belang, gelet op de hoge mate van politieke gevoeligheid van de zaak, dat er zo snel mogelijk duidelijkheid komt over het voortbestaan van de partij. De keuze voor de Hoge Raad in eerste en enige aanleg sluit aan bij het advies van de Staatscommissie herziening parlementair stelsel (2018), in zoverre deze heeft geadviseerd om de bevoegdheid tot het oordelen over het opleggen van een partijverbod te beleggen bij een rechtsprekende instelling in enige en hoogste instantie.

De fractie van de ChristenUnie vraagt of bij de vormgeving van de verbodsgrond uitgewerkt in artikel 139 van het wetsvoorstel rekening is gehouden met internationale normen rond politieke partijen, waaronder de aanbevelingen van de GRECO. Bij het ontwerpen van deze regeling heeft de regering zich inderdaad gebaseerd op de internationale normen rond politieke partijen, in het bijzonder de eisen die gesteld worden door de instanties binnen de Raad van Europa.

Tot slot vragen de leden van de ChristenUnie-fractie de regering welke rol de GRECO-aanbevelingen zullen spelen in het werk van de Napp. Zal de Napp expliciet de taak gegeven worden om GRECO-aanbevelingen te volgen en te rapporteren over de naleving daarvan binnen Nederlandse politieke partijen? De Napp heeft een rol als toezichthouder op de transparantieverplichtingen van politieke partijen zoals neergelegd in de Wpp. Beleidsvorming naar aanleiding van GRECO-aanbevelingen blijft de

verantwoordelijkheid van de kerndepartementen die de aanbeveling betreft. Rapporteren over de naleving daarvan valt niet onder de taken van de Napp.

3. Financiering en verplichtingen landelijke politieke partijen

GroenLinks-PvdA

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie zijn van mening dat een bijdragenplafond van € 100.000,– per gever per jaar te hoog is. Zij roepen daarbij het amendement van het lid-Heijnen[41] in herinnering, waarmee beoogd werd om in de Wet financiering politieke partijen (Wfpp) een bijdragenmaximum van € 25.000,– in te stellen en vragen de regering om nader te onderbouwen waarom er niet gekozen is voor een lager bijdragenplafond. Het bijdragenplafond van € 100.000,– dat bij amendement van het lid Leijten c.s.[42] is opgenomen in artikel 29b van de Wfpp, is van toepassing sinds 1 januari 2023.[43] Bij de voorbereiding van het ontwerp van de Wet op de politieke partijen (Wpp) heeft de regering gemeend er goed aan te doen inhoudelijk zoveel mogelijk aansluiting te zoeken bij het huidige wettelijk kader. Hier komt bij dat de Tweede Kamer door het aannemen van het eerdergenoemde amendement-Leijten c.s. zich betrekkelijk kortgeleden heeft uitgesproken over de gewenste hoogte van een bijdragenmaximum. Er bestaat van regeringswege dus niet zozeer inhoudelijk bezwaar tegen een verlaging van het bijdragenmaximum, maar gelet op het voorgaande ziet zij geen aanleiding om daar zelf een voorstel toe te doen. Zij wijst er wel op dat een verlaging van het bijdragenmaximum negatieve invloed kan hebben op de hoogte van de inkomsten van politieke partijen, waardoor hun afhankelijkheid van overheidssubsidie kan toenemen.

De vraag van de leden van de GroenLinks-PvdA-fractie of er binnen de Europese Unie lidstaten zijn die een lager bijdragenplafond hanteren dan Nederland, kan bevestigend worden beantwoord. Prof. dr. Wim van Biezen heeft in 2018 in opdracht van het Ministerie van BZK een internationale vergelijking verricht naar de financiering van politieke partijen. Een overzicht van de regels in enkele Europese landen is daarin te vinden.[44] Er zijn landen met een veel lager bijdragenmaximum dan Nederland. In bijvoorbeeld België mogen landelijke politieke partijen jaarlijks ten hoogste € 500,– aannemen van een natuurlijk persoon. Dezelfde beperking geldt voor lijsten, kandidaten en politieke mandatarissen. Met dien verstande dat een natuurlijk persoon in één jaar nooit meer dan € 2.000,– mag doneren.[45] In Frankrijk mag een natuurlijk persoon ten hoogste € 7.500,– doneren aan een politieke partij, waarbij afdrachten overigens niet meetellen.[46] Er zijn daarentegen ook landen in de Europese Unie waar geen enkele beperking is gesteld aan de hoogte van de

---

[41] *Kamerstukken II* 2011/12, 32 752, nr. 33.
[42] *Kamerstukken II* 2021/22, 35 657, nr. 62.
[43] Stb. 2022, 462.
[44] I. van Biezen, *De financiering van politieke partijen – een internationale vergelijking* 2018, politiekeambtsdragers.nl, p. 14; bijlage bij *Kamerstukken II* 2017/8, 32 752, nr. 50.
[45] Art. 16bis van de Wet van 4 juli 1989 betreffende de beperkingen de controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezingen van de Kamer van volksvertegenwoordigers, de financiering en de open boekhouding van de politieke partijen; Vast Comité van toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, *De financiering van politieke partijen en verkiezingscampagnes in België* 2023, comiteri.be.
[46] Art. 11–4 Loi n° 88–227 du 11 mars 1988 relative à la transparence financière de la vie politique.

bijdragen die politieke partijen mogen aannemen. Dit is bijvoorbeeld het geval in Duitsland en Oostenrijk.[47]

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie informeren ook of er binnen de Europese Unie landen zijn waar alleen natuurlijke personen bijdragen aan politieke partijen mogen geven. Uit het hiervoor aangehaalde onderzoek van prof. dr. Van Biezen blijkt dat dit inderdaad het geval is. In België[48] en Frankrijk[49] mogen alleen natuurlijke personen bijdragen geven aan politieke partijen om de onafhankelijkheid van politieke partijen te waarborgen en te voorkomen dat bedrijven of belangengroepen veel invloed krijgen op het politieke besluitvormingsproces. In het geval van België moet hierbij overigens wel de kanttekening gemaakt worden dat sponsoring van politieke partijen door bedrijven daar inmiddels wel is toegestaan.[50] In veel andere landen, waaronder Duitsland en Nederland, zijn geen beperkingen gesteld aan de persoon waarvan een politieke partij een bijdrage mag aanvaarden. De Wfpp is in 2018 geëvalueerd.[51] Naar aanleiding daarvan is de Evaluatiewet Wfpp tot stand gekomen,[52] waardoor nog niet zo lang geleden een groot aantal regels in de Wfpp is aangescherpt. Voor veel politieke partijen bracht die wijziging onzekerheid en vragen met zich mee. Met de indiening van het thans voorliggende wetsontwerp wordt uitvoering gegeven aan het advies van Staatscommissie parlementair stelsel om de transparantieregels uit de Wfpp alsook de regels over een partijverbod en de procedurele aspecten daarvan samen te brengen in een Wet op de politieke partijen.[53] Tegen deze achtergrond heeft de regering niet opnieuw grote veranderingen willen voorstellen, maar zich beperkt tot het waar nodig verduidelijken van de bestaande regels en het wegnemen van enkele knelpunten. Wel zijn de transparantievoorschriften uitgebreid ten aanzien van van de interne organisatie van politieke verenigingen. Hier komt bij dat uw Kamer zich nog betrekkelijk recent heeft uitgesproken tégen het idee dat politieke partijen alleen bijdragen zouden mogen aanvaarden van natuurlijke personen en hun neveninstellingen. Een hiertoe strekkend amendement van het Lid Leijten[54] kreeg tijdens de behandeling van de Evaluatiewet Wfpp onvoldoende steun.[55]

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie zijn de mening toegedaan dat de herkomst van het geld dat politieke partijen ontvangen altijd duidelijk moet zijn. Zij vragen zich af hoe wordt voorkomen dat de wettelijke voorschriften worden omzeild. Van Nispen (SP) heeft, vooruitlopend op de

---

[47] Zie voor Duitsland het *Gesetz über die politischen Parteien* en voor Oostenrijk het *Parteiengesetz* 2012.

[48] Art. 16bis van de Wet van 4 juli 1989 betreffende de beperkingen de controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezingen van de Kamer van volksvertegenwoordigers, de financiering en de open boekhouding van de politieke partijen.

[49] Art. 11–4 Loi n° 88–227 du 11 mars 1988 relative à la transparence financière de la vie politique.

[50] Art. 16bis/1 van de Wet van 4 juli 1989 betreffende de beperkingen de controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezingen van de Kamer van volksvertegenwoordigers, de financiering en de open boekhouding van de politieke partijen. Bij sponsoring verleent de politieke partij een tegenprestatie. Zie: Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen, *Commentaar en aanbevelingen met betrekking tot de interpretatie van de wet van 4 juli 1989 betreffende de beperking en de controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezing van de Kamer van volksvertegenwoordigers, de financiering en open boekhouding van de politieke partijen*, Parl.St. Kamer 2023–24, nr. 55-3627/001, p. 54.

[51] Evaluatie- en adviescommissie Wet financiering politieke partijen, *Het publieke belang van politieke partijen, Kamerstukken II* 2017/18, 32 752, nr. 50, bijlage.

[52] Stb. 2022, 412.

[53] Staatscommissie parlementair stelsel (Commissie Remkes), *Lage drempels, hoge dijken. Democratie en rechtsstaat in balans*, Meppel: Boom 2018.

[54] *Kamerstukken II* 2021/22, 35 657, nr. 45.

[55] *Handelingen II* 2021/22, nr. 68, item 18, p. 1.

Kamerbehandeling van de Wpp, in mei 2025 een motie ingediend met eenzelfde strekking.[56] Net als de leden van de GroenLinks-PvdA-fractie acht de regering het van belang dat politieke partijen inzichtelijk maken hoe zij aan hun middelen komen. Daarom kent het vigerend wettelijk kader op dit punt een transparantieverplichting. Met de Evaluatiewet Wfpp zijn deze transparantieregels aangescherpt. Zo moeten politieke partijen bij het aannemen van een bijdrage van een rechtspersoon inzichtelijk maken wie de uiteindelijk belanghebbende achter deze rechtspersoon is. In 2023 heeft mijn ministerie een onafhankelijke partij opdracht gegeven om de mogelijke omzeilingsroutes van de Wfpp te identificeren. De resultaten daarvan zijn betrokken bij het concipiëren van dit wetsvoorstel.

Met de Wpp doet de regering aanvullende voorstellen om te voorkomen dat de wet al te makkelijk ontweken kan worden. Waar het onder de Wfpp nog toegestaan is om anonieme bijdragen tot en met € 250,– te aanvaarden, wordt in het voorliggende wetsontwerp voorgesteld het aanvaarden van anonieme bijdragen volledig te verbieden.[57] Dit betekent dat politieke partijen voortaan alle bijdragen, ook van € 250,– of minder, moeten registreren.[58] Bovendien is in de Wpp duidelijker omschreven hoe politieke partijen moeten handelen als zij een bijdrage ontvangen die zij op grond van de wet niet mogen aanvaarden. Tegelijkertijd erkent de regering dat ook het huidige voorstel regels bevat die ontweken kunnen worden. Een natuurlijk persoon mag op jaarbasis rechtstreeks ten hoogste € 100.000,– doneren aan een politieke partij. Hoe deze natuurlijke persoon aan het vermogen is gekomen om deze bijdrage te kunnen doen, is onbekend. De betrokkene kan een goedbetaalde baan hebben of slim hebben geïnvesteerd in vastgoed of beleggingen. Op zichzelf alle drie legitieme bronnen. Het is ook mogelijk dat de betrokkene een aanzienlijke som geld heeft ontvangen van een derde met het verzoek om die som, of een deel daarvan, als bijdrage aan een politieke partij te doen toekomen. Dit moge onwenselijk zijn, verboden is het niet. Wie in een jaar per se een groter bedrag dan € 100.000,– wil doneren aan een politieke partij, vindt daarvoor een weg. Het is dan ook niet mogelijk om wettelijk alle mogelijke omzeilingsroutes te dichten. De regering is van mening dat politieke partijen ook zelf een grote verantwoordelijkheid hebben in de besluitvorming rondom het wel of niet aannemen van een bijdrage.

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA vragen hoe de regering gaat voorkomen dat politieke partijen bijdragen splitsen via andere instellingen om het bijdragenplafond te omzeilen. In de Wfpp is al geregeld dat als deze rechtspersoon een vereniging of stichting is die niet is aangewezen als neveninstelling, deze vereniging of stichting inzichtelijk moet maken hoe zij aan de middelen is gekomen om een bijdrage aan een politieke partij te doen toekomen.[59] Dat voorschrift is in het onderhavige wetsvoorstel overgenomen.[60] Het nadeel van dergelijke voorschriften is dat zij de administratieve lasten flink kunnen verhogen. Niet alleen voor politieke partijen, maar in dit geval ook voor verenigingen of stichtingen die een bijdrage leveren aan een politieke partij en als gevolg daarvan inzicht moeten verlenen in de wijze waarop zij gefinancierd zijn. Ook als hun bijdrage niet of slechts voor een deel is betaald met gelden die zij van hun gevers hebben ontvangen. Met wet- en regelgeving kan een norm worden gesteld en kunnen belemmeringen worden opgeworpen, maar

---

[56] *Kamerstukken II* 2024/25, 33 047, nr. 36; *Handelingen II* 2024/25, nr. 86, item 12, p. 2 (deze motie is verworpen); *Handelingen II* 2024/25, nr. 88, item 20, p. 1.
[57] Art. 23 Wfpp en het voorgestelde art. 25 Wpp.
[58] Art. 21 lid 2 Wfpp en het voorgestelde art. 17 lid 3 Wpp.
[59] Art. 21a Wfpp.
[60] Het voorgestelde art. 23 en 85 Wpp.

helemaal voorkomen dat buitenlandse en/of omvangrijke geldstromen via omwegen een Nederlandse politieke partij bereiken is praktisch onmogelijk. De regering vindt het belangrijk dat er maatregelen getroffen worden tegen oneigenlijke beïnvloeding van politieke partijen door derden, zonder daarbij uit het oog te verliezen dat het geven van een bijdrage aan een politieke partij in zichzelf nog niet verdacht of laakbaar is. Het is belangrijk steeds een afweging te maken tussen de ernst van het risico, de controleerbaarheid van de voorgestelde maatregel en de administratieve lasten die met een voorgestelde maatregel gepaard gaan.

In antwoord op de vraag van de GroenLinks-PvdA-fractie of bij het opstellen van dit wetsvoorstel ook andere maatregelen zijn overwogen om ontwijking van financieringsregels tegen te gaan, kan gemeld worden dat gesproken is over de mogelijkheid het aanvaarden van bijdragen te beperken tot bijdragen van natuurlijke personen. Daarmee zou voorkomen kunnen worden dat personen, instellingen of bedrijven uit het buitenland in Nederland een rechtspersoon oprichten om via deze rechtspersoon alsnog geld te kunnen doneren aan een politieke partij. Ook zou een dergelijke maatregel het voor vermogenden moeilijker maken om via een omweg meer dan het bijdragenmaximum aan een politieke partij te doneren. Daar staat tegenover dat, zoals eerder vermeld, een hiertoe strekkend amendement nog niet lang geleden door uw Kamer is verworpen.[61] In dit licht bezien achtte de regering het niet opportuun een dergelijk voorstel in dit wetsontwerp op te nemen.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie gaan in het verslag ook in op de meldingsplicht voor substantiële bijdragen. Deze leden vinden het met name tijdens verkiezingscampagnes belangrijk dat stemgerechtigden snel inzicht hebben in wie een politieke partij financiert. Zij willen daarom weten hoe de meldplicht van substantiële bijdragen zich tot verkiezingscampagnes verhoudt. De regering deelt de observatie van deze leden dat het in aanloop naar een verkiezing belangrijk is dat stemgerechtigden snel worden geïnformeerd als een politieke partij een substantiële bijdrage aanvaardt. Daarom kent het voorliggende wetsvoorstel met betrekking tot de meldplicht twee regimes. In de periode die aanvangt vanaf drie weken voorafgaand aan de dag van de stemming en loopt tot en met de dag van de stemming moeten landelijke politieke partijen de ontvangst van een substantiële bijdrage binnen één werkdag melden bij de Nederlandse autoriteit politieke partijen (Napp).[62] Dit is sneller dan nu in de Wfpp is voorgeschreven.[63] Buiten de verkiezingsperiode hebben zij hiervoor juist langer dan nu de tijd: ten hoogste tien werkdagen.[64] De regering komt hiermee enerzijds tegemoet aan de legitieme wens van politieke partijen om meer tijd te krijgen om melding te maken van een substantiële bijdrage en een structurele hoge uitvoeringslast te voorkomen, anderzijds waarborgt zij dat kiezers gedurende de verkiezingscampagne – als het er nog meer toe doet – juist sneller worden geïnformeerd over de substantiële bijdragen die politieke partijen hebben aanvaard.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie vragen ook of de termijn van drie werkdagen altijd werkbaar is voor politieke partijen en controleerbaar voor de toezichthouder. Onder de Wfpp moest een substantiële bijdrage binnen drie dagen worden gemeld bij de Minister van BZK. Om een structureel hoge uitvoeringslast te voorkomen is ervoor gekozen om in de Wpp deze termijn te verruimen naar tien werkdagen. Alleen in de periode

---

[61] *Kamerstukken II* 2021/22, 35 657, nr. 45. Zie voor de stemming: *Handelingen II* 2021/22, nr. 68, item 18, p.1.
[62] Het voorgestelde art. 40 Wpp.
[63] Art. 25a lid 2 Wfpp.
[64] Het voorgestelde art. 28 lid 2 Wpp.

van verkiezingen wordt de termijn ingekort naar één werkdag voor het melden van een substantiële bijdrage.[65] Dit vraagt om een tijdelijke intensivering, maar wordt noodzakelijk geacht in verband met het verhoogd belang van transparantie tijdens de verkiezingsperiode.

Gedurende het kalenderjaar is het voor de toezichthouder niet mogelijk om te controleren of politieke partijen zich daadwerkelijk aan de meldplicht houden. De toezichthouder kan immers niet op de bankrekeningen van politieke partijen meekijken om te zien welke bij- en afschrijvingen daarop plaatsvinden. Dat zou overigens ook onwenselijk zijn. Of politieke partijen tijdig aan hun meldplicht hebben voldaan is achteraf te controleren. Vóór 1 juli van elk jaar moet elke landelijke politieke partij immers een door een accountant gecontroleerd financieel verslag over het voorgaande kalenderjaar aanleveren bij de toezichthouder.[66] De Napp kan op basis van dit financieel verslag en de daar deel van uitmakende financiële overzichten vaststellen of een politieke partij tijdig melding heeft gemaakt van de ontvangst van een substantiële bijdrage. Als in een kalenderjaar een verkiezing plaatsvindt, moeten politieke partijen aanvullende overzichten van bijdragen en schulden aanleveren bij de toezichthouder.[67] Hoewel deze overzichten nog niet gecontroleerd hoeven te worden door een accountant, kan de Napp wel al nagaan of in deze overzichten geen substantiële bijdragen voorkomen die al eerder gemeld hadden moeten worden.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie vragen of de Napp voldoende middelen beschikbaar heeft om de beoogde taken goed uit te kunnen voeren. De projectorganisatie is inmiddels opgestart om de oprichting van de Napp uit te werken en op basis daarvan is de raming bijgesteld. Volgens de huidige raming is er € 4 mln. per jaar benodigd om uitvoering te kunnen geven aan de Napp. Met de voorjaarsnota is het budget voor de Napp op de begroting van Binnenlandse Zaken bijgesteld naar € 4 mln. Hiermee is er voldoende budget beschikbaar voor de taken die het huidige wetsvoorstel bij de Napp beoogt te leggen.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie vinden dat de transparantie over partijfinanciering in Caribisch Nederland even streng moet zijn als in Europees Nederland. In dit kader vragen zij de regering om uit te leggen hoe de transparantie van geldstromen naar politieke partijen in Caribisch Nederland wordt geborgd. Het korte antwoord op deze vraag is dat voor politieke verenigingen die in Caribisch Nederland gevestigd zijn in beginsel dezelfde normen gelden als voor politieke verenigingen die in Europees Nederland gevestigd zijn. Betreft het een landelijke politieke vereniging, dan gelden exact dezelfde voorschriften. Op die manier wordt een gelijk speelveld tussen landelijke politieke verenigingen gewaarborgd. Dit argument speelt minder sterk bij decentrale politieke verenigingen. Het voornemen is dat decentrale politieke verenigingen die in de openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba onder dezelfde voorwaarden bijdragen mogen aanvaarden als hun evenknieën in Europees Nederland. Omdat politieke verenigingen in Caribisch Nederland doorgaans nog geen eigen website hebben en sociaalnetwerksites zoals Facebook een grotere rol spelen in het maatschappelijk leven op Bonaire, Sint-Eustatius en Saba dan in Europees Nederland, kunnen in Caribisch Nederland gevestigde politieke verenigingen evenwel ook aan hun transparantieverplichtingen voldoen door informatie op een sociaalnetwerksite te plaatsen.[68] Daarbij moeten zij dan wel een kopie aan de toezichthouder verstrekken, die

[65] Art. 25a Wfpp en het voorgestelde art. 28 Wpp.
[66] Het voorgestelde art. 27 Wpp.
[67] Het voorgestelde art. 41 en 42 Wpp.
[68] Het voorgestelde art. 73a Wpp.

dezelfde informatie op een algemeen toegankelijke wijze elektronisch openbaar zal maken. Op deze manier kan worden tegemoetgekomen aan de staande praktijk en kennelijke behoefte in Caribisch Nederland, zonder dat de informatie over in Caribisch Nederland gevestigde politieke verenigingen minder openbaar zou zijn dan van politieke verenigingen in Europees Nederland. Overigens bestaat het voornemen om de bepalingen betreffende decentrale politieke verenigingen in Caribisch Nederland op een later moment te laten treden. Voor een toelichting daarop zij verwezen naar de bij deze nota gevoegde tweede nota van wijziging.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie zijn ook benieuwd of Nederland met Aruba, Curaçao en Sint-Maarten heeft gesproken over het belang van partijregulering. Bij de voorbereiding van dit wetsvoorstel heeft geen overleg plaatsgevonden met de andere landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden, omdat het vaststellen van een wet ter zake een landsaangelegenheid is. Overigens beschikken Aruba, Curaçao en Sint Maarten over eigen wetgeving die de onafhankelijkheid van politieke partijen beoogt te beschermen.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie vragen of de regering een «was-wordt»-overzicht kan geven van de wijzigingen in de Wpp ten opzichte van de Wfpp ten aanzien van de financiering van landelijke politieke partijen. Zoals eerder aangegeven, heeft de regering de in de Wfpp gestelde regels omtrent de financiering van landelijke politieke partijen zoveel mogelijk overgenomen in het onderhavige wetsvoorstel. Hierop gelden enkele uitzonderingen, zoals hieronder opgesomd:

– In de Wfpp is de hoogte van enkele subsidieonderdelen afhankelijk van het totaalaantal leden en neveninstellingen van politieke partijen. In de Wpp worden vaste bedragen voor deze onderdelen genoemd. Daardoor is het voor politieke partijen bij het indienen van de subsidieaanvraag duidelijker op welk subsidiebedrag zij in het aankomend subsidiejaar aanspraak kunnen maken.[69]
– Evenals onder de Wfpp worden de subsidiebedragen in de Wpp jaarlijks aangepast conform de voor de rijksbegroting gehanteerde loon- en prijsbijstelling. De onder de Wfpp ontstane praktijk om de verleende subsidie tweemaal te wijzigen conform de loon- en prijsbijstelling wordt verlaten. Dit betekent dat voor de hele subsidieperiode wordt gewerkt met de bedragen zoals vastgelegd in de wet op het moment van de verlening.[70]
– Onder de Wfpp kan onder meer subsidie worden verstrekt aan activiteiten ter bevordering van de politieke participatie van jongeren. Onder de Wpp wordt deze categorie verbreed tot activiteiten ter bevordering van de politieke participatie van jongeren en andere ondervertegenwoordigde groepen.[71]
– De Wfpp verbiedt het aannemen van bijdragen van niet-Nederlandse gevers. Deze regel kon in de Wpp niet onverkort worden overgenomen, omdat de ruimere reikwijdte van deze wet ertoe zou leiden dat die regel in strijd is met het EU-recht. In de Wpp is daarom een verbod op het aannemen van bijdragen van personen die niet in Nederland woonachtig zijn opgenomen, tenzij het natuurlijke personen betreft die de Nederlandse nationaliteit bezitten.[72] Het verbod op het aannemen van bijdragen van buitenlandse rechtspersonen is in een apart artikel vastgelegd.[73]

---

[69] Art. 8 lid 1 Wfpp en het voorgestelde art. 57 lid 1 Wpp.
[70] Art. 8 lid 4 Wfpp en het voorgestelde art. 57 lid 3 Wpp.
[71] Art. 7 lid 2 Wfpp en het voorgestelde art. 104 lid 1 Wpp.
[72] Art. 23a Wfpp en het voorgestelde art. 20 Wpp.
[73] Het voorgestelde art. 24 Wpp.

– Onder de Wfpp is het aannemen van anonieme bijdragen van € 250,– of minder toegestaan. Onder de Wpp is het aannemen van anonieme bijdragen in zijn geheel verboden. Dit betekent dat politieke partijen voortaan ook van bijdragen van € 250,– of minder de naam, het bedrag en de datum moeten registreren.[74]
– Onder de Wfpp moeten bijdragen van in totaal € 1.000,– of meer worden opgenomen in het overzicht van bijdragen. Hetzelfde geldt voor schulden van € 25.000,– of meer. In de Wpp wordt de drempel gewijzigd naar bijdragen van in totaal meer dan € 1.000,– en schulden van meer dan € 25.000,–.[75] Hetzelfde geldt voor de verplichting om substantiële bijdragen te melden. In de Wpp is een substantiële bijdrage een bijdrage van meer dan € 10.000,–, en in de Wfpp gaat het om een bijdrage van in totaal € 10.000,– of meer die gemeld moet worden bij de toezichthouder.[76]
– De Wfpp schrijft voor dat een substantiële bijdrage binnen drie dagen wordt gemeld bij de Minister van BZK. In de Wpp wordt deze termijn verruimd naar tien werkdagen. In de laatste drie weken tot de dag van de stemming wordt de termijn ingekort naar één werkdag.[77]
– Naast de bestaande indexatie voor de subsidiehoogte in de Wfpp wordt ook een indexatie toegepast op het bijdragenmaximum in de Wpp. Dit houdt in dat het drempelbedrag één keer per vijf jaar wordt geactualiseerd conform de voor de rijksbegroting gehanteerde loon- en prijsbijstelling, waarbij naar boven wordt afgerond op duizendtallen.[78]
– In de Wfpp hoeft een schuld die binnen 14 dagen is terugbetaald niet te worden opgenomen in het overzicht van schulden. In de Wpp is deze termijn verlengd naar 28 dagen.[79]
– Onder de Wfpp wordt de berekening van het drempelbedrag voor de publicatie van bijdragen in een verkiezingsjaar naar rato berekend. Gelet op de complexiteit van deze werkwijze is dit in de Wpp niet overgenomen.[80]
– Onder de Wfpp gelden aanvullende transparantieverplichtingen voor landelijke politieke partijen (en verenigingen) die deelnemen aan een Tweede Kamerverkiezing. In de Wpp worden deze verplichtingen ook van toepassing op politieke partijen (en verenigingen) die deelnemen aan een verkiezing voor het Europees Parlement.[81]

VVD

De leden van de VVD-fractie spreken steun uit voor het voorstel van de regering om de duizendledeneis als subsidievereiste te handhaven in het wetsvoorstel Wpp. De leden van de VVD-fractie vragen voorts hoe de regering tot de voorgestelde subsidiebedragen voor politieke partijen is gekomen. De regering heeft de regels omtrent de verdeling van subsidie op grote lijnen ontleend aan de bestaande regelgeving daaromtrent. Eén van de voorgestelde aanpassingen betreft een wijziging van de wijze waarop de maximumhoogte van de te verlenen subsidie wordt bepaald. De subsidie op grond van de Wfpp is opgebouwd uit verschillende onderdelen. Van een aantal subsidieonderdelen is de hoogte afhankelijk van de gegevens van alle politieke partijen gezamenlijk. Denk bijvoorbeeld aan het bedrag per lid. Het bedrag per lid wordt thans berekend door een vast bedrag, te weten € 3.042.199,–, te delen door het totaalaantal leden

[74] Art. 21 lid 2 onder a en 23 Wfpp en het voorgestelde art. 17 en 25 Wpp.
[75] Art. 25, 28a, 29, 30 en 32 Wfpp en het voorgestelde art. 27, 41 en 42 Wpp.
[76] Art. 25a Wfpp en het voorgestelde art. 28 Wpp.
[77] Art. 25a Wfpp en het voorgestelde art. 28 Wpp.
[78] Het voorgestelde art. 26 lid 5 en 88 lid 5 Wpp.
[79] Art. 1 Wfpp en het voorgestelde art. 15 Wpp.
[80] Art. 29, 32 en 32a Wfpp.
[81] Het voorgestelde art. 38 Wpp.

van alle politieke partijen gezamenlijk. Omdat politieke partijen bij de indiening van hun aanvraag een schatting moeten geven van het door hen verwachte ledental op de peildatum en niet weten hoeveel leden andere politieke partijen verwachten te hebben, kan pas nadat alle aanvragen zijn ontvangen de voorlopige hoogte van het onderdeel «bedrag per lid» van de subsidie worden berekend. De definitieve hoogte kan pas na afloop van het subsidiejaar worden vastgesteld. Namelijk als elke politieke partij haar door een accountant gecontroleerde verantwoording over het subsidiejaar heeft aangeleverd, met daarin een geverifieerde opgave van haar ledental op 1 januari van het subsidiejaar. Deze systematiek maakt het voor politieke partijen bijkans onmogelijk een goede inschatting te maken van het subsidiebedrag waarop zij aanspraak kunnen maken. De regering kiest er daarom voor om de hoogte van alle subsidieonderdelen te baseren op vaste bedragen. Deze bedragen zijn gebaseerd op de gemiddelde aantallen in de periode 2020–2025. De regering verwacht dat het effect van deze aanpassing op politieke partijen beperkt is, aangezien de regering geen grote veranderingen verwacht in het totaalaantal leden of het totaalaantal neveninstellingen. Hierdoor zal het te verlenen bedrag in lijn zijn met de voorgaande subsidiejaren. Mocht dit wel het geval zijn, dan kan de wetgever ervoor kiezen om de subsidiebedragen in de wet bij te stellen.

De leden van de VVD-fractie vragen of politieke partijen een bijdrage moeten teruggeven als een bijdrage afkomstig is van een rechtspersoon waarvan de uiteindelijk belanghebbende niet is geregistreerd. Ook willen zij weten of politieke partijen in een dergelijk geval worden meegenomen in het UBO-register om dit te controleren. Met dit wetsvoorstel beoogt de regering de transparantie van de financiering van politieke partijen te vergroten. Hiertoe worden politieke partijen verplicht alle door hen aanvaarde bijdragen in hun financiële administratie te registreren. Wanneer een rechtspersoon meer dan € 250,– aan een politieke partij doneert, registreert de politieke partij tevens de naam en het adres van de uiteindelijk belanghebbende achter deze rechtspersoon.[82] Zo wordt meer inzicht geboden in de herkomst van een bijdrage. In het geval van onvolledige registratie wordt een bijdrage beschouwd als anoniem. Anonieme bijdragen zijn onder de Wpp niet toegestaan.[83] De politieke partij kan de bijdrage, indien mogelijk, teruggeven aan de gever of het bedrag overmaken aan de Napp. Wegens een uitspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie is het UBO-register op het moment van schrijven niet meer voor iedereen toegankelijk. De regering is zich ervan bewust dat dit de correcte registratie van bijdragen door politieke partijen kan bemoeilijken. Met de Wijzigingswet beperking toegang UBO-registers is het UBO-register beperkt toegankelijk gemaakt voor een aantal groepen.[84] Een van deze groepen betreft personen en rechtspersonen met een legitiem belang. Politieke partijen hebben een legitiem belang op het moment dat zij waarschijnlijk een zakelijke transactie zullen aangaan met een partij. Het ontvangen van een gift wordt in dit kader ook gezien als het aangaan van een zakelijke transactie. Politieke partijen kunnen dan toegang krijgen tot de UBO-registratie van die partij. Dit is uitgewerkt in het op 2 april 2026 aan uw kamer aangeboden ontwerpwijzigingsbesluit toegang UBO-registers voor natuurlijke personen en rechtspersonen met een legitiem belang.[85] Op het moment van schrijven ligt dit ontwerpwijzigingsbesluit bij de Raad van State voor advisering. Op dit moment kunnen politieke partijen de UBO-gegevens controleren door de gever te

[82] Het voorgestelde art. 22 Wpp.
[83] Het voorgestelde art. 25 Wpp.
[84] Stb. 2025, 189.
[85] Kamerstuk 31 477, 126, Bijlage: Wijzigingsbesluit toegang UBO-registers voor natuurlijke personen en rechtspersonen met een legitiem belang van 28 november 2025, p. 20

vragen een KvK-uittreksel bij te voegen en de adresgegevens van de uiteindelijk belanghebbende na te zenden. Bij een volgende bijdrage in hetzelfde kalenderjaar van dezelfde gever volstaat de vraag of de eerder verstrekte gegevens nog steeds actueel zijn. Bij nota van wijziging is dit in het voorstel van wet verduidelijkt.[86]

De leden van de VVD-fractie wijzen de regering er terecht op dat het hebben van een Nederlands bankrekeningnummer (IBAN) geen uitsluitsel biedt ten aanzien van de vraag of iemand in Nederland woonachtig is of de Nederlandse nationaliteit bezit. Zij vragen hoe politieke partijen dan kunnen controleren of zij een bijdrage mogen aanvaarden. Het in dit wetsvoorstel opgenomen verbod op het aanvaarden van bijdragen van personen die niet in Nederland woonachtig zijn of de Nederlandse nationaliteit hebben is van toepassing op bijdragen van in totaal meer dan € 250,– per jaar.[87] Dit is tevens de grens waarboven politieke partijen worden geacht het adres van de gever in hun financiële administratie te registreren.[88] Dit betekent dat op het moment dat een politieke partij een bijdrage van in totaal meer dan € 250,– ontvangt en daarbij de naam en het adres van de gever registreert, deze gegevens geen adres buiten Nederland mogen bevatten tenzij de gever kan aantonen de Nederlandse nationaliteit te bezitten. Het controleren van bijdragen van personen woonachtig in het buitenland kan bijvoorbeeld met behulp van een kopie van een Nederlandse identiteitskaart of paspoort. Het BSN-nummer mag op die kopie onleesbaar zijn gemaakt dan wel doorgehaald.

De leden van de VVD-fractie zijn van mening dat het begrip «gift» vaak afhankelijk is van de context waarin een bijdrage aan een politieke partij wordt verleend. Zij vragen zich af hoe de regering voorkomt dat er misbruik wordt gemaakt van dit grijze gebied. Anders dan de aan het woord zijnde leden, meent de regering dat er geen sprake is van een grijs gebied. Een bijdrage wordt in het voorstel van wet gedefinieerd als «bijdrage: een geldelijke bijdrage, anders dan dividend, rente of subsidie, dan wel een bijdrage in natura».[89] Hieruit volgt dat geldelijke inkomsten van een politieke vereniging bijdragen zijn, ongeacht of daar de levering van een goed of dienst tegenover staat. Dat is niet anders dan onder de huidige wet (vgl. art. 1 Wfpp). Wel heeft de regering aanleiding gezien om inkomsten die een politieke partij in de vorm van rente of dividend ontvangt van dit begrip uit te zonderen. Deze wijziging is met de bij deze nota naar aanleiding van het verslag gevoegde nota van wijziging gerealiseerd.

De leden van de VVD-fractie kunnen zich vinden in de keuze van de regering om voor personen die niet in Nederland woonachtig zijn een verbod op te leggen op het doneren van meer dan € 250,– per jaar. Wel vragen zij zich af wat de extra administratieve lasten hiervan zijn voor politieke partijen en waarom deze bij de politieke partijen zelf worden belegd. Zoals eerder vermeld, bestaat onder de huidige wet een absoluut verbod op het aannemen van bijdragen van niet-Nederlanders.[90] Dit verbod leidt ertoe dat politieke partijen nu bij elke bijdrage, hoe gering ook, moeten nagaan of deze wel afkomstig is van een Nederlander. Omdat de regering in de Wpp niet heeft gekozen voor een absoluut verbod, verwacht zij dat de administratieve lasten voor politieke partijen beperkter zijn dan onder de Wfpp het geval is. De grens van meer dan € 250,– per

[86] Het voorgestelde art. 22 lid 3 en 84 lid 3 Wpp zoals deze zijn komen te luiden na de tweede nota van wijziging.
[87] Het voorgestelde art. 20 en 82 Wpp.
[88] Het voorgestelde art. 21, 22, 83 en 84 Wpp.
[89] Het voorgestelde art. 1 Wpp.
[90] Art. 23a lid 1 Wfpp.

jaar is dezelfde grens als waarboven politieke partijen worden geacht het adres van de gever te registreren. De controle op de juistheid van de adresgegevens kunnen politieke partijen op verschillende manieren uitvoeren, bijvoorbeeld door middel van een bankafschrift, een uittreksel uit de gemeentelijke basisadministratie, een kopie van een brief van een overheidsinstantie of een rekening van een nutsvoorziening. Deze wijze van controle acht de regering beter uitvoerbaar en minder ingrijpend dan de thans verlangde controle op de nationaliteit van een gever ongeacht de hoogte van diens bijdrage. Dat de administratieve lasten die met deze controles gemoeid zijn bij de politieke partijen zelf worden neergelegd, acht de regering gerechtvaardigd. Politieke partijen zijn er zelf voor verantwoordelijk een betrouwbare financiële administratie te voeren teneinde de integriteit en transparantie van de organisatie te waarborgen. Als zij daar niet of onvoldoende in slagen, dan kan de Napp vaststellen welke maatregelen de partij heeft ondernomen om het ingezetenschap van de gever te verifiëren, bij te sturen en zo nodig te sanctioneren.

De leden van de VVD-fractie vragen welk geldbedrag ingezetenen zonder de Nederlandse nationaliteit aan een politieke partij mogen doneren en of de regering verwacht dat een politieke partij bij iedere bijdrage boven de € 250,– de nationaliteit van de gever verifieert. Het voorliggende wetsontwerp verplicht politieke partijen om, wanneer zij bijdragen van een persoon ontvangen van in totaal meer dan € 250,–, na te gaan of de gever woonachtig is in Nederland of de Nederlandse nationaliteit bezit. Bijdragen van Nederlanders en andere personen die in Nederland woonachtig zijn, zijn dus toegestaan en worden op eenzelfde manier behandeld. Er worden geen beperkingen gesteld ten aanzien van het aantal bijdragen dat een persoon aan een politieke partij mag doen. Er geldt wel een bijdragenmaximum. Een landelijke politieke partij en haar neveninstellingen mogen in een kalenderjaar gezamenlijk van een persoon in totaal niet meer dan € 100.000,– aanvaarden.[91] Zoals hierboven al is aangegeven zal een politieke partij, wanneer zij in een kalenderjaar in totaal meer dan € 250,– van een gever ontvangt moeten nagaan of deze gever in Nederland woonachtig is dan wel de Nederlandse nationaliteit bezit.[92] Volgt uit deze controle dat zij de bijdrage mag aanvaarden, dan kan zij uiteraard een in hetzelfde kalenderjaar ontvangen nieuwe bijdrage vanaf hetzelfde bankrekeningnummer (IBAN) aannemen zonder deze controle te moeten herhalen.

De leden van de VVD-fractie vragen de regering toe te lichten waarom zij heeft besloten dat politieke partijen in campagnetijd bijdragen met een cumulatieve waarde van meer dan € 10.000,– binnen één werkdag na ontvangst moeten melden. De leden van de VVD-fractie wijzen erop dat enkele partijen juist hebben aangegeven hiervoor méér tijd nodig te hebben dan de huidige drie werkdagen. De regering is zich ervan bewust dat de meldplicht een grote impact heeft op de administratieve lasten van politieke partijen. Uit de praktijk en de consultatiereacties blijkt dat het voor politieke partijen lastig en soms zelfs onmogelijk is om aan de huidige termijn te voldoen. Om een structurele hoge uitvoeringslast te voorkomen heeft de regering in het voorliggende wetsontwerp voorgesteld de reguliere termijn te verruimen naar tien werkdagen. Dit neemt niet weg dat de meldplicht, met name in aanloop naar een verkiezing, een grote maatschappelijke waarde heeft. Om deze reden wil de regering de termijn in de laatste drie weken tot de dag van de stemming aanscherpen tot één werkdag.

---

[91] Het voorgestelde art. 26 lid 1 Wpp.
[92] Het voorgestelde art. 20 lid 1 Wpp.

De leden van de VVD-fractie vragen de regering welke waarde wordt gehecht aan de verkorte termijn en waarom er niet voor is gekozen om deze termijn in te laten gaan in de laatste dagen voorafgaand aan de verkiezing. De regering hecht extra waarde aan het verschaffen van een zo actueel mogelijk beeld van de financiering van politieke partijen in de verkiezingsperiode. Deze transparantie draagt bij aan de betrouwbaarheid van het volledige verkiezingsproces. De regering kiest bewust niet voor de hele periode vanaf het indienen van de kandidatenlijst tot en met de dag van de stemming om te voorkomen dat politieke partijen te zwaar worden belast. De regering heeft hiermee gepoogd tegemoet te komen aan de zorgen van politieke partijen in de praktijk. Tegelijkertijd heeft zij ook niet al te zeer willen afwijken van de wens van de Tweede Kamer om substantiële bijdragen eerder openbaar te maken, zoals blijkt uit het aannemen van het hiertoe strekkende amendement van de leden Leijten en Arib bij de behandeling van de Evaluatiewet Wfpp.[93]

De leden van de VVD-fractie vragen hoe wordt nagegaan of de bijdragen die kandidaten privé ontvangen niet ten behoeve van de campagne worden besteed. De regels ten aanzien van kandidaten zijn geïntroduceerd om het risico op oneigenlijke financiële beïnvloeding van individuele kandidaten te verkleinen. De regering acht de kans klein dat een privébijdrage, zoals een erfenis of een schenking van een familielid, is gegeven met het doel de verkiezingscampagne van de kandidaat te beïnvloeden. Het is evenwel aan de kandidaat om af te wegen met welk doel een bijdrage is gegeven. Voor de toezichthouder is een volledige controle op de juistheid van de opgegeven bijdragen van kandidaten vrijwel onmogelijk. Dit kan alleen wanneer de Napp toegang krijgt tot de bankrekeningen van kandidaten en zelfs dan zou de regelgeving niet waterdicht zijn. Het valt immers niet te controleren of de kandidaten het vermogen op een andere manier hebben verkregen, bijvoorbeeld via een eigen onderneming of in natura. In het thans in uw Kamer voorliggende voorstel heeft de regering gepoogd een balans te vinden tussen het belang van een transparant en integer stelsel enerzijds en het belang van privacy van de kandidaat en het voorkomen van onredelijke regeldruk anderzijds.

D66

Het is de leden van de D66-fractie opgevallen dat met het verbod op bijdragen van niet-ingezetenen nog steeds een verschil wordt gemaakt tussen EU-burgers en personen met de Nederlandse nationaliteit. Zij vragen zich af hoe deze situatie anders is dan in een situatie van een totaalverbod en daarmee niet in strijd is met het Unierecht. In het onderhavige wetsvoorstel wordt inderdaad onderscheid gemaakt tussen EU-burgers die zich in Nederland bevinden en EU-burgers die zich buiten Nederland bevinden. Dit onderscheid is gerechtvaardigd. Op grond van artikel 39, eerste lid, van het Verdrag betreffende de Europese Unie dienen alle EU-burgers die in Nederland verblijven het passief en actief kiesrecht te hebben voor de verkiezingen van het Europees Parlement onder dezelfde voorwaarden als Nederlanders. Artikel 40 van dit verdrag bevat een vergelijkbare bepaling ten aanzien van gemeenteraadsverkiezingen. Een soortgelijke verplichting bestaat niet ten aanzien van EU-burgers die zich buiten Nederland bevinden. Bovendien is het belang van EU-burgers om aan het Nederlandse democratische proces te kunnen deelnemen dan wel daarop invloed te kunnen uitoefenen voor personen die daadwerkelijk in Nederland verblijven, of de Nederlandse nationaliteit hebben, groter dan voor hen die dat niet doen.

---

[93] *Kamerstukken II* 2011/12, 35 657, nr. 58.

De leden van de D66-fractie uiten hun zorgen over het verbod op het aanwijzen van organisaties met andere rechtsvormen dan verenigingen of stichtingen, zoals een besloten vennootschap (BV), als neveninstelling van een politieke partij en het grijze gebied wanneer kandidaten of Kamerleden zelf eigenaar zijn van een BV. De regering begrijpt deze zorg, maar wijst erop dat juist het feit dat een besloten BV niet aangewezen kan worden als neveninstelling ervoor zorgt dat bijdragen van een BV aan een politieke partij of neveninstelling onder de transparantieverplichtingen van de Wpp vallen. Voor een dergelijke bijdrage geldt immers de meldplicht en het bijdragenmaximum. Bij bijdragen van neveninstellingen aan een politieke partij kan registratie volgens het wetsvoorstel achterwege blijven. Dit maakt dat wanneer een BV aangewezen kan worden als neveninstelling dit in feite de transparantie verlaagt in plaats van verhoogt.

De leden van de D66-fractie vragen zich af op welke wijze de bevindingen van de door lid Sneller aangevraagde «red-team-test» zijn verwerkt in het voorliggende wetsvoorstel. Een van de wijzigingen die zijn doorgevoerd in de Evaluatiewet Wfpp als gevolg van het uitgevoerde onderzoek naar mogelijke ontwijkingsroutes, is dat uitsluitend verenigingen of stichtingen als een neveninstelling dergelijke activiteiten of werkzaamheden kunnen verrichten. Een ander voorbeeld is het verbod op het aannemen van anonieme bijdragen.

SP

Politieke partijen moeten in hun financieel verslag onder andere een overzicht opnemen van de bijdragen die zij in een kalenderjaar hebben ontvangen.[94] Het betreft bijdragen met een cumulatieve waarde van meer dan € 1.000,– per gever. Dit is de zogenoemde openbaarmakingsplicht van gevers. De leden van de SP-fractie vragen hoe wordt voorkomen dat gevers de openbaarmakingsplicht omzeilen door, in plaats van één bijdrage van meer dan € 1.000,–, meerdere kleine(re) bijdragen te schenken. In de Wpp wordt dit voorkomen door het politieke partijen niet langer toe te staan anonieme bijdragen aan te nemen.[95] Van elke aanvaarde bijdrage moeten politieke partijen voortaan ten minste de naam van de gever, het geldbedrag en de datum van ontvangst registreren.[96] Zo wordt voorkomen dat de voornoemde openbaarmakingsplicht kan worden omzeild door het geven van meerdere kleine bijdragen. Immers, elke bijdrage die een politieke partij van een gever ontvangt, telt mee bij het bepalen of de grens van de openbaarmakingsplicht is overschreden. Om de administratieve lasten voor politieke partijen zo beperkt mogelijk te houden, hoeft het adres van de gever, zijnde een natuurlijk persoon, pas bij bijdragen van meer dan € 250,– te worden opgevraagd.[97] Voor bijdragen van een rechtspersoon geldt deze verplichting ongeacht de hoogte van de bijdrage.[98]

Op de vraag van de leden van de SP-fractie of het klopt dat een bijdrage van boven de € 100.000,– mogelijk is door verschillende gevers een deel van de bijdrage te doen schenken, antwoordt de regering bevestigend. Politieke partijen, neveninstellingen en kandidaten mogen, alleen of gezamenlijk, per jaar geen bijdragen van meer dan € 100.000,– van één gever aannemen. Een gever kan zowel een natuurlijk persoon als een rechtspersoon zijn. Omdat een rechtspersoon in het vermogensrecht

---

[94] Het voorgestelde art. 27 lid 2 onder a Wpp.
[95] Het voorgestelde art. 25 Wpp.
[96] Het voorgestelde art. 17 lid 1 Wpp.
[97] Het voorgestelde art. 21 lid 1 Wpp.
[98] Het voorgestelde art. 22 lid 1 Wpp.

gelijk staat aan een natuurlijk persoon, mogen zij onder dezelfde voorwaarden doneren aan een politieke partij. Dit leidt ertoe dat het in de praktijk mogelijk is dat een persoon zowel als natuurlijk persoon en als belanghebbende van een rechtspersoon een maximumbijdrage aan een partij doneert. Om dit te voorkomen, ziet de regering vooralsnog geen andere oplossing dan het volledig verbieden van bijdragen van rechtspersonen. Aangezien een hiertoe strekkend amendement van het lid-Leijten[99] recent geen meerderheid vond, heeft de regering ervoor gekozen de huidige regelgeving in stand te houden.

De leden van de SP-fractie vragen waarom de regering met het wetsvoorstel Wpp geen regels invoert die tegengaan dat één gever meer dan € 100.000,– kan doneren door het te spreiden over meerdere politieke partijen. Ook vragen zij zich af waarom de regering de verantwoordelijkheid niet bij de gever zelf legt. Doel van het bijdragenmaximum is om te voorkomen dat een politieke partij een substantieel deel van haar inkomen verkrijgt van één gever. De regering blijft van mening dat de door de leden van de SP-fractie voorgestelde controle onuitvoerbaar is voor politieke partijen. Het ligt volgens de regering ook niet in de rede om deze verantwoordelijkheid bij de gever zelf te leggen, aangezien dit niet past bij de huidige systematiek van de wet. De regering is bovendien van mening dat het personen vrij moet staan om verschillende politieke partijen financieel te ondersteunen. Zij kan zich voorstellen dat personen niet zozeer aan één politieke partij, maar aan een politieke stroming in den brede willen bijdragen, zoals het liberalisme of het ecologisme. In dat geval kan een persoon in het Nederlandse meerpartijenstelsel kiezen uit een meervoud van politieke partijen. Dit is toegestaan, zolang de financiële bijdrage de € 100.000,– per jaar per partij niet overschrijdt.

CDA

De leden van de CDA-fractie vragen of is overwogen een gefaseerde inwerkingtreding te hanteren zodat politieke partijen voldoende tijd krijgen om hun interne organisatie in lijn te brengen met de nieuwe eisen. De regering onderkent dat het van belang is dat politieke partijen op het moment van de inwerkingtreding voldoende zijn geëquipeerd om de nieuwe regels na te leven. Aangezien de financieringsregels uit de Wfpp vrijwel integraal zijn overgenomen en de regels omtrent de interne organisatie uitsluitend transparantievereisten betreffen, verwacht de regering dat politieke partijen in staat zijn zich relatief snel aan te passen aan de nieuwe regels. Om ervoor te zorgen dat politieke partijen tijdig zijn toegerust om aan de nieuwe vereisten te voldoen, zet de regering in op uitgebreide informatievoorziening en ondersteuning voorafgaand aan de inwerkingtreding. Ook kan de regering zich voorstellen dat de nieuwe toezichthouder een zekere coulance zal betrachten in de opstartfase.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe de Napp gaat toezien op de naleving van de regels en hoe hierbij wordt geborgd dat het toezicht proportioneel en ondersteunend is. Met de inwerkingtreding van de Wpp wordt het toezicht op politieke partijen verschoven van de Minister van BZK naar de Nederlandse autoriteit politieke partijen, kortweg de Napp. De toezichthoudende werkzaamheden van de Napp komen grotendeels overeen met de huidige toezichthoudende werkzaamheden van de Minister. De Napp verstrekt subsidie aan politieke partijen, controleert aan de hand van de verantwoording of politieke partijen aan de wettelijke voorschriften hebben voldaan en maakt de verantwoordingsdocumenten openbaar. De regels zoals deze in de wet zijn vastgelegd, vormen daarbij het uitgangspunt. Hoewel de Napp als onafhankelijk toezichthouder op de

[99] *Kamerstukken II* 2021/22, 35 657, nr. 45.

door hemzelf gekozen wijze invulling zal geven aan zijn rol, is hij als zelfstandig bestuursorgaan bij de uitoefening van zijn taken en bevoegdheden wel gebonden aan de geschreven en ongeschreven algemene beginselen van behoorlijk bestuur, waaronder het evenredigheidsbeginsel.[100] Maatregelen van de Napp zullen zijn afgestemd op het risico en de ernst van de situatie. Bij een geconstateerde onrechtmatige situatie zal de nadruk veeleer liggen op het herstel van de onrechtmatigheid dan op bestraffing, zoals dit onder het toezichtregime van de Minister ook het geval is. De Napp zal zich bovendien niet alleen richten op het controleren, maar ook op het ondersteunen van politieke partijen, onder andere door voorlichting te geven. De eerdergenoemde ex ante uitvoeringstoets geeft meer inzicht in de overgang van het toezicht naar de Napp. Bij de uitwerking zijn politieke partijen en andere stakeholders uitvoerig geconsulteerd.

De leden van de CDA-fractie vragen zich af hoe wordt geborgd dat niet onbedoeld sprake is van een neveninstelling die aan de partij wordt toegerekend, terwijl de partij daar geen zeggenschap over heeft. De regering gaat ervan uit dat een rechtspersoon die uitsluitend of in hoofdzaak activiteiten verricht ten bate van een politieke partij door deze partij wordt aangewezen als neveninstelling. Wanneer een partij dit heeft nagelaten, kan de Napp de rechtspersoon ambtshalve als neveninstelling aanwijzen.[101] Conform artikel 122 zal de Napp een politieke partij in de gelegenheid stellen om te worden gehoord, alvorens zij tot dit besluit over gaat. Tegen een dergelijk besluit is bovendien bezwaar en beroep mogelijk. Of een partij wel of geen directe of indirecte zeggenschap heeft over deze rechtspersoon is voor de aanwijzing niet relevant. Deze regelgeving is immers bedoeld om eventuele beïnvloeding van het beleid van politieke partijen door neveninstellingen zichtbaar te maken en te voorkomen.

De leden van de CDA-fractie vragen in hoeverre het wetsvoorstel politieke partijen handvatten verschaft om bijdragen in natura te waarderen en daarvan melding te maken in hun financiële verslaglegging. Een bijdrage in natura wordt als zodanig aangemerkt wanneer sprake is van een zaak of dienst, op verzoek van een politieke vereniging aan haar geleverd dan wel door deze aanvaard, waar geen of geen evenredige tegenprestatie tegenover staat.[102] Activiteiten of werkzaamheden van leden van de politieke partij zijn daarvan uitgezonderd.[103] Er worden in het voorliggende wetsvoorstel geen nadere regels gesteld over het registreren van bijdragen in natura. Zij worden op dezelfde wijze geregistreerd als financiële bijdragen. Dit betekent dat een politieke partij bij het aannemen van een bijdrage in natura de naam en het adres van de gever registreert, evenals de waarde van de bijdrage en de datum. Om de waarde van de bijdrage te bepalen, moet worden uitgegaan van de in het economisch verkeer gebruikelijke waarde van goederen of diensten. Als een zaal waar normaal gesproken € 400,– voor moet worden betaald, aan een partij voor € 100,– ter beschikking wordt gesteld, dan bedraagt de bijdrage in natura € 300,–. Wordt de zaal gratis ter beschikking gesteld, dan bedraagt de bijdrage € 400,–. Voor de datum hanteert de partij het moment waarop de bijdrage daadwerkelijk is ontvangen. Dat is dus – in het voorbeeld van de zaal die ter beschikking wordt gesteld – de datum waarop gebruik is gemaakt van de zaal. Bedraagt de bijdrage in natura meer dan € 10.000,–, dan moet de partij de bijdrage binnen tien werkdagen (of één werkdag in

[100] Art. 3:4 lid 1 Awb.
[101] Het voorgestelde art. 122 Wpp.
[102] Het voorgestelde art. 1 Wpp.
[103] Het voorgestelde art. 18 lid 2 Wpp.

de verkiezingsperiode) na ontvangst melden bij de toezichthouder als substantiële bijdrage.

De leden vragen daarnaast of de regering het risico onderkent dat strengere regels kunnen leiden tot een afname van kleine bijdragen van burgers aan politieke partijen. Zij vragen of wordt overwogen om drempelbedragen, afschermopties of uitzonderingen in te bouwen, zodat burgers minder worden gehinderd door administratieve drempels en zich evenmin bezorgd hoeven te maken dat openbaar wordt dat zij een bijdrage hebben geschonken aan een politieke partij. Met de leden van de CDA-fractie is de regering zich ervan bewust dat als bureaucratisch ervaren verplichtingen voor burgers een drempel kunnen vormen om een bijdrage te schenken aan een politieke partij. Ook voor de ontvangende partij kunnen administratieve lasten het aannemen van kleine bijdragen onaantrekkelijk maken. Een burger die een kleine bijdrage doet aan een politieke partij, vormt geen risico. Daarom is in het wetsontwerp een drempel opgenomen. Ontvangt een politieke partij in een kalenderjaar een bedrag tot € 250,– van een burger, dan hoeft zij deze burger enkel te vragen om de naam[104]; daarboven gelden alle transparantieverplichtingen. Dit drempelbedrag is niet willekeurig gekozen. Het is overgenomen uit de Wfpp. De daarin opgenomen drempelbedragen zijn door het aannemen van amendementen van de leden Ellian[105] en Leijten[106] op de Evaluatiewet Wfpp betrekkelijk recent verlaagd en de regering heeft bij deze drempelbedragen aansluiting gezocht. De administratieve lasten voor burgers nemen dus niet toe.

Van een burger die in een kalenderjaar meer dan € 1.000,– als bijdrage aan een politieke partij verleent, wordt de bijdrage opgenomen in het overzicht van bijdragen.[107] Voor bijdragen aan decentrale politieke partijen geldt dat bijdragen vanaf € 250,– worden opgenomen het overzicht van bijdragen.[108] Van deze overzichten worden de volgende gegevens uiteindelijk openbaar gemaakt:[109] de achternaam van de gever, de woonplaats van de gever, de hoogte van de bijdrage en – als er sprake is van een cumulatieve bijdrage – de afzonderlijke bijdragen en data van ontvangst.

De regering kan zich voorstellen dat sommige burgers wegens de aangescherpte openbaarmakingsverplichtingen – tot 1 januari 2023 bevatte het overzicht van bijdragen uitsluitend bijdragen die het bedrag van € 4.500,– te boven gingen[110] – en het veranderde politieke klimaat terughoudender zijn geworden met het geven van grotere bijdragen aan politieke partijen. Anderzijds zijn de gegevens die openbaar worden gemaakt zeer beperkt.

Ook ten aanzien van de drempel om een bijdrage op te nemen in het overzicht van bijdragen bij het financieel jaarverslag van een politieke partij, heeft de regering niet willen afwijken van de recent door uw Kamer verlaagde drempelbedragen.[111] Dit neemt niet weg dat de regering passende maatregelen heeft getroffen om de privacy en veiligheid van gevers te beschermen. Zo wordt zoals eerder vermeld van het adres van een natuurlijk persoon of belanghebbende uitsluitend de woonplaats openbaar gemaakt. Daarnaast kan de Napp, gelet op de veiligheid van die

---

[104] Het voorgestelde art. 17 lid 1 Wpp.
[105] *Kamerstukken II* 2021/22, 35 657, nr. 23.
[106] *Kamerstukken II* 2021/22, 35 657, nr. 61.
[107] Het voorgestelde art. 27 lid 2 onder a Wpp.
[108] Het voorgestelde art. 89 lid 2 onder a Wpp.
[109] Het voorgestelde art. 32 lid 3 Wpp, jo. artikel 89 Wpp.
[110] Art. 25 lid 1 onder b Wfpp.
[111] *Kamerstukken II* 2021/22, 35 657, nr. 23.

persoon of belanghebbende op verzoek gemotiveerd besluiten om alle gegevens van een gever af te schermen.[112] Tot slot regelt de regering bij nota van wijziging dat ook van rechtspersonen niet langer het vestigingsadres openbaar wordt gemaakt maar uitsluitend de vestigingsplaats. Op deze manier wordt voorkomen dat, wanneer het adres van een rechtspersoon en een uiteindelijk belanghebbende gelijk zijn, het privéadres van een persoon indirect openbaar wordt gemaakt.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe bij toezicht op bijdragenstromen wordt omgegaan met indirecte bijdragen via derden of via niet-officiële routes. Zij vragen in hoeverre dit toetsbaar en controleerbaar is, zonder disproportionele lasten op partijen te leggen. De regering is het met de leden van de CDA-fractie eens dat er denkbare omzeilingsroutes via derden bestaan. Het is echter niet mogelijk om alle omzeilingsroutes met wet- en regelgeving te dichten. Er dient altijd een afweging gemaakt te worden tussen de ernst van een mogelijk risico, de controleerbaarheid van de voorgestelde maatregel en de administratieve lasten die met een voorgestelde maatregel gepaard gaan. Het is eigenlijk niet mogelijk om giften aan politieke partijen mogelijk te maken en tegelijkertijd alle omzeilingsroutes via derden af te sluiten.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe de continuïteit van toezicht en regelgeving wordt gewaarborgd bij de overgang van de bestaande regelgeving naar de Wpp. De regering realiseert zich dat een zekere mate van continuïteit van groot belang is. Om deze reden wordt, vooruitlopend op de inwerkingtreding van de Wpp, een projectorganisatie opgestart om de overgang van het toezicht van de Minister van BZK naar de Napp goed te laten verlopen. Ook is er een ex ante uitvoeringstoets uitgevoerd om inzicht te geven in de verwachte werking van de regels en de gevolgen voor het toezicht door de Napp. Deze is reeds aan uw Kamer aangeboden.

Op de vraag van de leden van de CDA-fractie of het mogelijk is dat bijdragen via digitale platforms onder het bijdragenregimevallen, antwoordt de regering bevestigend. Hierop zijn dezelfde regels van toepassing als wanneer gebruik wordt gemaakt van een zogenaamde donatiezuil. Op de juridische consequenties van het gebruik van een donatiezuil is uitgebreid ingegaan in paragraaf 5.4.2 van het algemeen deel van de memorie van toelichting. De regering benadrukt voorts nog dat alle geldelijke bijdragen, anders dan subsidie, als bijdragen moeten worden beschouwd.

SGP

De leden van de SGP-fractie vragen op welke manieren de regering de ervaringen met de wijzigingen van de afgelopen jaren heeft betrokken bij het ontwikkelen van het wetsvoorstel en in hoeverre die ervaringen hebben geleid tot aanpassingen. De regering is van mening dat met de totstandkoming van de Evaluatiewet Wfpp recent een balans is gevonden tussen het belang van toezicht en financiering enerzijds en de regeldruk en administratieve lasten voor politieke partijen anderzijds. Om deze reden zijn de financieringsregels uit de Wfpp vrijwel integraal overgenomen in het voorliggende wetsvoorstel. Er zijn echter enkele wijzigingen doorgevoerd om recht te doen aan de zorgen van politieke partijen met betrekking tot de uitvoerbaarheid. Een van de wijzigingen betreft de termijn waarin een meldplicht geldt voor substantiële bijdragen, buiten verkiezingstijd wordt deze verruimd van drie dagen naar tien werkdagen.

---

[112] Het voorgestelde art. 32 lid 3 Wpp.

De leden van de SGP-fractie stellen dat door de beperking van de mogelijkheid van politieke partijen om bijdragen aan te nemen, politieke partijen afhankelijker worden van overheidsfinanciering. Zij wijzen erop dat dit voor een zekere spanning zorgt, omdat de onafhankelijkheid van partijen ten opzichte van de overheid volgens hen juist van essentieel belang is. De regering onderkent dit belang. Ook zij vindt het belangrijk dat politieke partijen niet enkel gefinancierd worden door overheidssubsidie, maar ook andere inkomsten hebben. Maar anders dan de aan het woord zijnde leden, denkt de regering niet dat de regels die voortkomen uit de Wpp over het aannemen van bijdragen de aantrekkelijkheid van het doneren aan politieke partijen te zeer onder druk zet. De regering benadrukt dat transparantie altijd een belangrijk uitgangspunt is geweest van de regelgeving over partijfinanciering.[113] Door de herkomst van bijdragen inzichtelijk te maken, kunnen derden ook inzien hoe partijen mogelijk worden beïnvloed en hier vragen over stellen. Zo waarborgen transparantievereisten juist dat het onafhankelijk functioneren van politieke partijen wordt gecontroleerd. Omdat uit een bijdrage aan een politieke partij de politieke opvattingen van de gever (kunnen) blijken, heeft de regering passende maatregelen getroffen om diens privacy te beschermen. Zo wordt van het adres van een natuurlijk persoon of belanghebbende uitsluitend de woonplaats openbaar gemaakt.

De regering regelt tevens bij nota van wijziging dat van een rechtspersoon op grond van de Wpp, in plaats van het vestigingsadres, uitsluitend nog de vestigingsplaats openbaar zal worden gemaakt. Op deze manier wordt voorkomen dat, wanneer het adres van een rechtspersoon en uiteindelijk belanghebbende (UBO) gelijk zijn, het privéadres van een persoon indirect wordt geopenbaard.

De leden van de SGP-fractie vragen een toelichting op de hoogte van het basisbedrag voor politieke jongerenorganisaties. De politieke jongerenorganisaties kunnen sinds 1976 aanspraak maken op financiële ondersteuning van de overheid. In de daaropvolgende decennia is het bedrag aan overheidssubsidie gestaag toegenomen. Naar aanleiding van de motie-Jetten c.s. is het budget voor politieke partijen met de Evaluatiewet Wfpp opnieuw verhoogd.[114] Een gedeelte van deze middelen is met het amendement-Van der Graaf en Arib[115] met ingang van 2024 geoormerkt voor de politiek-wetenschappelijke instituten en de politieke jongerenorganisaties van politieke partijen. De regering beschikt over onvoldoende informatie om te kunnen vaststellen of het huidige budget voor politieke jongerenorganisaties toereikend is. De regering benadrukt evenwel dat de overheidssubsidie ook niet is bedoeld toereikend te zijn om alle kosten van een politieke partij te dekken. Net als de leden van de SGP-fractie vindt de regering het immers belangrijk dat politieke partijen niet volledig afhankelijk worden van overheidssubsidie. Het staat de politieke partij vrij om hun jongerenorganisatie met eigen middelen of een deel van de basissubsidie desgewenst een extra impuls te geven. Een verdere verhoging van de subsidie voor politieke jongerenorganisaties is niet mogelijk zonder structureel meer geld te vinden op de begroting. Dit wetsvoorstel voorziet daar niet in.

De leden van de SGP-fractie vragen hoe de huidige regeling gelet op het afgenomen belang van het ledental voor de hoogte van de subsidie voor politieke jongerenorganisaties zich verhoudt tot de wettelijke opdracht

---

[113] Staatscommissie van advies inzake het kiesstelsel en wettelijke regeling der politieke partijen (commissie Teulings), *Eindrapport*, 's-Gravenhage: Staatsdrukkerij- en Uitgeversbedrijf 1958, p. 46.

[114] *Kamerstukken II* 2019/20, 35 300, nr. 19.

[115] *Kamerstukken II* 2021/22, 35 657, nr. 85.

voor deze organisaties om de politieke participatie van jongeren te bevorderen. Met de Evaluatiewet Wfpp heeft de regering ervoor gekozen de verdelingssystematiek voor de subsidie voor jongerenorganisaties gelijk te trekken met de verdelingssystematiek voor de subsidie voor de moederpartij, aangezien de organisatievorm en taakstelling van deze organisaties tot op zekere hoogte in het verlengde liggen van die van politieke partijen. Gelet op de mobilisatiefunctie van jongerenorganisaties acht de regering het belang van het ledental voor de subsidie uitlegbaar. Dit neemt niet weg dat jongerenorganisaties ook andere functies vervullen. Denk aan de scholing en vorming van toekomstig politiek talent en het articuleren en aggregeren van de belangen van jongeren in de politiek. Daarom ontvangen jongerenorganisaties naast subsidie gebaseerd op het aantal leden ook een basisbedrag en een bedrag op basis van het aantal zetels van de moederpartij.

De leden van de SGP-fractie vragen welke inspanningen de regering heeft verricht en welke verruimingen er komen voor politieke partijen om de wettelijk voorgeschreven gegevens daadwerkelijk met acceptabele werkbelasting te kunnen leveren. Ook vragen zij of de toegang van politieke partijen tot het UBO-register met het oog hierop wordt verbeterd. De regering is zich bewust van de aanzienlijke impact van de huidige regelgeving op de werkbelasting van partijorganisaties. De regering heeft het daarom noodzakelijk geacht om de administratieve lasten in het voorliggende wetsontwerp, waar mogelijk, te verlichten. Zo is de meldplicht voor substantiële bijdragen buiten verkiezingstijd verruimd van drie dagen naar tien werkdagen. Ook is de definitie van schulden aangepast zodat de registratie van kortlopende schulden niet langer is vereist. De regering is zich er tevens van bewust dat de huidige beperkte toegang tot het UBO-register de correcte registratie van bijdragen van rechtspersonen door politieke partijen kan bemoeilijken. Met de Wijzigingswet beperking toegang UBO-registers is het UBO-register beperkt toegankelijk gemaakt voor een aantal groepen.[116] Een van deze groepen betreft personen en rechtspersonen met een legitiem belang.
Politieke partijen hebben een legitiem belang op het moment dat zij waarschijnlijk een zakelijke transactie zullen aangaan met een partij. Het ontvangen van een gift wordt in dit kader ook gezien als het aangaan van een zakelijke transactie. Politieke partijen kunnen dan toegang krijgen tot de UBO-registratie van die partij. Dit is uitgewerkt in het op 2 april 2026 aan uw kamer aangeboden ontwerpwijzigingsbesluit toegang UBO-registers voor natuurlijke personen en rechtspersonen met een legitiem belang.[117] Op het moment van schrijven ligt dit ontwerpwijzigingsbesluit bij de Raad van State voor advisering. Op dit moment kunnen politieke partijen de UBO-gegevens controleren door de gever te vragen een KvK-uittreksel bij te voegen en de adresgegevens van de uiteindelijk belanghebbende na te zenden. Bij een volgende bijdrage in hetzelfde kalenderjaar van dezelfde gever volstaat de vraag of de eerder verstrekte gegevens nog steeds actueel zijn. Bij nota van wijziging is dit in het voorstel van wet verduidelijkt.[118]

Op de vraag of een legaat als een bijdrage moet worden verstaan in het voorliggende wetsvoorstel, antwoordt de regering bevestigend. Een bijdrage betreft alle geldelijke bijdragen, anders dan dividend, rente of subsidie, of bijdragen in natura. Dit betekent dat ook het bijdragenmaximum van € 100.000,– van toepassing is op een legaat. De regering

---

[116] Stb. 2025, 189.
[117] Kamerstuk 31 477-126, Bijlage: Wijzigingsbesluit toegang UBO-registers voor natuurlijke personen en rechtspersonen met een legitiem belang van 28 november 2025, p. 20
[118] Het voorgestelde art. 22 lid 3 en 84 lid 3 Wpp zoals deze zijn komen te luiden na de tweede nota van wijziging.

ziet vooralsnog geen reden om het legaat uit te zonderen. Zij verwijst hiervoor naar de behandeling van de Evaluatiewet Wfpp, toen een soortgelijk voorstel van het lid Teunissen geen meerderheid heeft gevonden in de Tweede Kamer.[119] Indien een politieke partij een bijdrage van meer dan € 100.000,– ontvangt, moet de partij het deel van de bijdrage dat de € 100.000,– te boven gaat teruggeven aan de gever. In het geval van een legaat, kan de bijdrage worden teruggestort op de rekening van de notaris. Indien dit niet mogelijk is, komt het bedrag toe aan de Staat. De regering verwacht van notarissen dat zij tot op zekere hoogte bekend zijn met deze regelgeving en dat zij in staat zijn de desbetreffende persoon voor te lichten over de gevolgen van het nalaten aan een politieke partij. De regering ziet ook goede voorbeelden van politieke partijen die hun leden zelf actief informeren over het nalaten aan de partij.

ChristenUnie

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen of de regering hun zorgen omtrent afnemende ledentallen en vergrijzing erkent en wat zij doet om dit tegen te gaan. De regering herkent deze zorgen, maar is tegelijkertijd voorzichtig positief over de groei in het gezamenlijke ledental van politieke partijen. Op 1 januari 2023 was het aantal partijleden vergelijkbaar met het niveau in 1987, zij het dat zij toen verdeeld waren over tien politieke partijen, tegenover vijftien politieke partijen nu.[120] In 2024 en 2025 is het aantal partijleden opnieuw gestegen. Dit neemt niet weg dat bij een groot aantal politieke partijen de aantallen wel degelijk dalen.[121] Ook het aantal actieve leden lijkt af te nemen. Dit heeft grote organisatorische en financiële gevolgen voor politieke partijen. De subsidiëring van politieke partijen is in de eerste plaats bedoeld om de teruglopende contributie-inkomsten als gevolg van de dalende ledentallen te compenseren.[122] In de Kamerbrief waardevol ambt heeft de regering maatregelen aangekondigd om het politieke ambt aantrekkelijk te houden.[123] Het is voor de regering evident dat bestuurders en volksvertegenwoordigers niet goed kunnen functioneren als zij niet kunnen rekenen op lokale partijbesturen en vrijwilligers. Om die reden zal er ook aandacht worden besteed aan het belang van lokaal vrijwilligerswerk voor politieke partijen.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen of de regering erkent dat de financiering van politieke partijen moet worden verhoogd gelet op de steeds beperktere financiële speelruimte en toename van de administratieve lasten. Gelet op het publieke belang van politieke partijen komen zij sinds de vorige eeuw in aanmerking voor overheidssubsidie. Dit begon met de subsidiëring van enkele van hun neveninstellingen en na verloop van tijd konden ook politieke partijen in aanmerking komen voor subsidie.[124] Sindsdien is het aandeel van de overheidssubsidie in de totale inkomsten van politieke partijen gestaag toegenomen.[125] Met de Evaluatiewet Wfpp is het budget van politieke partijen recent aanzienlijk verhoogd.[126] Omdat het budget per 2025 voor een deel zou aflopen, heeft de regering bovendien besloten de middelen voor politieke partijen structureel te verhogen. De regering acht een verdere verhoging van de

---

[119] *Kamerstukken II* 2021/22, 35 657, nr. 86.
[120] Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *Staat van Bestuur 2024 2025*, rijksoverheid.nl, p. 40–41.
[121] *Ledentallen van politieke partijen per 1 januari 2025 bekendgemaakt*, parlement.com.
[122] Evaluatie- en adviescommissie Wet financiering politieke partijen, *Het publieke belang van politieke partijen, Kamerstukken II* 2017/18, 32 752, nr. 50, bijlage, p. 23.
[123] *Kamerstukken II* 2024/25, 36 600 VII, nr. 143.
[124] Evaluatie- en adviescommissie Wet financiering politieke partijen, *Het publieke belang van politieke partijen, Kamerstukken II* 2017/18, 32 752, nr. 50, bijlage, p. 13.
[125] Idem, p. 23.
[126] *Kamerstukken II* 2019/20, 35 300, nr. 19.

overheidssubsidie aan politieke partijen niet opportuun. Met het voorliggende wetsvoorstel stelt de regering opnieuw extra budget beschikbaar voor politieke partijen, namelijk € 8,15 miljoen voor de financiering van decentrale politieke partijen en afdelingen. Ten slotte benadrukt de regering dat de overheidssubsidie niet is bedoeld om alle inkomsten van politieke partijen te dekken. De regering vindt het immers van belang dat zij ook inkomsten uit andere bron hebben, zoals de ledencontributie.

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen op welke wijze de financiering van politieke partijen zich verhoudt tot Europese landen om ons heen. Op de vraag of het klopt dat Nederland onderaan de Europese lijstjes bungelt, antwoordt de regering ontkennend. Een internationaal onderzoek van Follow the Money laat zien dat politieke partijen in Spanje en Duitsland veruit de meeste subsidie ontvangen. Nederland staat op plek 15 van de in totaal 25 onderzochte EU-landen. Wat echter opvalt, is dat het percentage van de inkomsten van politieke partijen dat afkomstig is uit subsidie in Nederland ongeveer gelijk is aan Duitsland (35 procent). In België ligt het percentage een stuk hoger (75 procent).[127] Dit verschil is verklaarbaar, aangezien België een streng bijdragenregime kent. Hierdoor zijn Belgische politieke partijen zeer gebonden aan de subsidie van de overheid. Gelet op de onafhankelijke positie van politieke partijen vindt de regering een dergelijke mate van afhankelijkheid onwenselijk.

De leden vragen de regering nader uiteen te zetten op welke wijze de ledentallen in de huidige en in de nieuwe situatie gecontroleerd worden. Ook vragen zij of de regering de conclusie deelt dat enkel een accountantscontrole onvoldoende is om het aantal leden te onderbouwen. Zowel in de huidige als in de nieuwe situatie is de accountant verantwoordelijk voor het vaststellen van de juistheid van het ledental van een politieke partij. Hiertoe verricht de accountant een aantal minimale werkzaamheden, zoals vastgelegd in het accountantsprotocol dat geldig is voor de Wfpp.[128] Dit houdt in dat de accountant nagaat of het ledental correspondeert met de ledenadministratie en of de contributies in de financiële administratie verantwoord zijn. Daartoe voert de accountant detailcontroles uit op de juistheid van de administratie door vast te stellen of er sprake is van een feitelijke inschrijving en of het lid de minimale contributie van € 12,– (€ 5,– in het geval van een jongerenorganisatie) heeft betaald. De regering gaat in dat opzicht uit van de deskundigheid en onafhankelijkheid van accountant.

In navolging van de leden van de ChristenUnie-fractie acht de regering het noodzakelijk dat de subsidie op basis van een correcte ledenadministratie wordt verstrekt. De regering hecht veel waarde aan de maatschappelijke verankering van politieke partijen. Om deze reden is een deel van de subsidie afhankelijk van het ledental van een politieke partij. Wanneer bij de vaststelling van de subsidie blijkt dat een accountant het opgegeven ledental niet of niet volledig kan vaststellen, wordt het reeds ontvangen voorschotbedrag gedeeltelijk of volledig teruggevorderd. De regering is derhalve van mening dat adequaat wordt opgetreden in dergelijke situaties.

De leden van de ChristenUnie-fractie merken op dat de regering het van belang acht dat politieke partijen ledenorganisaties zijn die een brede basis in de samenleving hebben terwijl die ledenbasis tegelijkertijd niet wordt voorgeschreven. Deze leden zijn benieuwd hoe de regering een ledenverplichting zou beoordelen en op welke wijze dit uitvoerbaar zou

---

[127] J. Pinster & A. Homolová, *5 ways in which political parties get their money – and what's wrong with it* 2024, ftm.eu.

[128] Staatscourant 2025, 6489.

kunnen zijn. In deze nota naar aanleiding van het verslag is in het onderdeel «interne organisatie van politieke partijen» uitgebreid ingegaan op het vraagstuk van de ledenverplichting en de uitvoerbaarheidseisen. De regering verwijst voor een antwoord op deze vraag naar de inleiding bij dat hoofdstuk, de eerder verzonden Kamerbrief toezegging interne organisatie politieke partijen en de antwoorden op de vragen van de leden van de fractie van D66 over de gevolgen die een ledenverplichting kan hebben voor het toezicht en de handhaving.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen de regering om een overzicht van de voorgestelde wijzigingen ten opzichte van de reeds bestaande regels over de financiering van landelijke politieke partijen. De regering verwijst daarvoor naar het eerder gegeven antwoord op een vergelijkbare vraag van de leden van de GroenLinks-PvdA-fractie.

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen of het klopt dat neveninstellingen die geen subsidie ontvangen niet verplicht zijn om financiële verantwoordingsstukken te overleggen en openbaar te maken. Dit klopt niet. Omdat neveninstellingen nauw gerelateerd zijn aan de politieke partij, bestaat de kans dat getracht wordt het beleid van een politieke partij te beïnvloeden via deze neveninstellingen. Om deze reden vallen alle neveninstellingen onder de reikwijdte van de wet.[129] Dit betekent dat ook de neveninstellingen die geen subsidie ontvangen verantwoording moeten afleggen over hun financiële positie en dat deze stukken openbaar worden gemaakt.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen daarnaast of de regering voornemens is wettelijke verplichtingen op te nemen over aan de partij gelieerde rechtspersonen met een commercieel doel. Op grond van de Wet op de politieke partijen kunnen alleen verenigingen en stichtingen worden aangewezen als neveninstelling van een politieke vereniging. Rechtspersonen met een andere rechtsvorm, zoals naamloze vennootschappen (NV's) en besloten vennootschappen (BV's), kunnen niet langer als zodanig worden aangewezen. Dit heeft in hoofdzaak twee voordelen. Allereerst wordt hiermee voorkomen dat geld van een commercieel bedrijf al te gemakkelijk ongezien en onopgemerkt aan een politieke vereniging kan worden geschonken. Er is immers geen limiet gesteld aan de hoogte van de bijdrage die een politieke vereniging van een van haar neveninstellingen mag aanvaarden. Een politieke vereniging hoeft zelfs geen verantwoording af te leggen over de bijdragen die zij van een of meer van haar neveninstellingen heeft aanvaard (vgl. art. 17 lid 3 en 79 lid 3 Wpp). Juist omdat de mogelijkheid om rechtspersonen als neveninstelling aan te wijzen in de Wet op de politieke partijen wordt ingeperkt, wordt de mogelijkheid van politieke verenigingen om via een achterdeur tóch het giftenmaximum te kunnen ontwijken beperkt. Overigens speelt ook mee dat als een BV of NV wél zou kunnen worden aangewezen als een neveninstelling, dit tot gevolg zou hebben dat de omzet per klant van een commercieel bedrijf gemaximeerd zou worden tot de maximum(bijdrage) van € 100.000,– (vgl. art. 26 lid 1 en 88 lid 1 Wpp).

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen zich af waarom de regering ervoor heeft gekozen om de reikwijdte van de wet niet uit te breiden tot álle geldstromen die ten behoeve van een politieke partij bestaan. Politieke partijen zijn op grond van het voorliggende wetsvoorstel verplicht verantwoording af te leggen over de aanvaarde bijdragen, overige inkomsten, vermogenspositie en schulden. Indien een politieke partij subsidie heeft ontvangen, moet ook de besteding van de op basis van deze wet ontvangen subsidie worden verantwoord. De toezichthouder

[129] Het voorgestelde art. 35 Wpp.

maakt deze informatie vervolgens openbaar. Deze transparantie is belangrijk omdat het (de schijn van) belangenverstrengeling voorkomt en de rechtmatigheid van de subsidiebesteding waarborgt. Uitgaven van politieke partijen, anders dan subsidie-uitgaven, worden niet openbaar gemaakt. Gelet op de onafhankelijke positie van politieke partijen staat het hen vrij om de eigen middelen naar eigen inzicht te besteden. Zodoende heeft de regering in het voorliggende wetsvoorstel een balans gezocht tussen controle en verantwoording enerzijds en de vrijheid van vereniging anderzijds.

Tevens vragen de leden van de ChristenUnie-fractie waarom de regering ervoor heeft gekozen om geldstromen aan politici niet onder de reikwijdte van de wet te laten vallen. De regering acht het in deze context noodzakelijk te benadrukken dat het wetsvoorstel primair is gericht op politieke partijen en dat de regering, in navolging van het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State, terughoudend moet zijn in de regulering van Kamerleden.[130] In haar voorlichting benadrukt de Afdeling het feit dat bij het houden van toezicht op kandidaat-volksvertegenwoordigers en politieke partijen een fundamenteel andere verhouding aan de orde is dan bij het houden van toezicht op Kamerleden en fracties. Tegen die achtergrond is het houden van toezicht door een externe, niet door de Kamer zelf ingestelde instantie niet mogelijk binnen de grondwettelijke kaders. Dat geldt ook voor de Napp. De ministeriële verantwoordelijkheid voor de Napp, hoe beperkt dan ook, raakt aan de noodzakelijke scheiding van machten tussen regering en parlement, aangezien de Minister via deze constructie, zij het indirect, betrokken is bij het toezicht op de invulling van de functie van een Kamerlid. Dat toezicht is, behoudens de beperkte grondwettelijke mogelijkheden, een zaak van de Kamer zelf. Hierom heeft de regering ervoor gekozen om geldstromen ten behoeve van politici niet onder de reikwijdte van de wet te laten vallen.

De leden van de ChristenUnie-fractie maken zich zorgen over inmenging in de Nederlandse democratie van buitenaf, bijvoorbeeld uit onvrije landen. Zij achten strikte regels die nageleefd kunnen worden noodzakelijk om dergelijke financiering te voorkomen. Zij vragen in hoeverre de expertise van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten gebruikt zijn bij de totstandkoming van voorliggend wetsvoorstel. Bij het concipiëren van het onderhavige wetsvoorstel is geen rechtstreeks beroep gedaan op de expertise van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Wel is het onderzoek naar mogelijke sluiproutes ten aanzien van de Wfpp betrokken bij het opstellen van het wetsvoorstel. De regering heeft bij het vormgeven van dit voorstel steeds een afweging gemaakt tussen twee belangrijke belangen. Enerzijds is gestreefd naar een zo laag mogelijke administratieve lastendruk voor politieke partijen en hun gevers. Anderzijds is het van groot belang om voldoende waarborgen in te bouwen die (buitenlandse) beïnvloeding van politieke partijen voorkomen.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen op welke wijze politieke partijen uitvoering moeten geven aan het verbod op bijdragen van niet-ingezetenen. De regering verwacht dat een politieke partij bij iedere bijdrage van in totaal meer dan € 250,– controleert of de gever ingezetene is van Nederland. Dit houdt in dat de persoon woonachtig is in Nederland. Is dit niet het geval, dan verwacht de regering dat een politieke partij de nationaliteit van de gever verifieert door bijvoorbeeld het opvragen van een kopie van een identiteitsdocument (identiteitskaart of paspoort). Het BSN-nummer mag op deze kopie onleesbaar zijn gemaakt. De regering acht een dergelijke identiteitscontrole op zijn plaats aangezien een politieke partij wettelijk verplicht is de nationaliteit van een gever vast te

[130] *Kamerstukken II* 2024/2025, 30 821, nr. 255.

stellen. Volgt uit deze controle dat zij de bijdrage mag aanvaarden, dan kan zij uiteraard een in hetzelfde kalenderjaar ontvangen nieuwe bijdrage vanaf hetzelfde bankrekeningnummer (IBAN) aannemen zonder deze controle te moeten herhalen.
Op grond van artikel 9, eerste lid, Algemene verordening gegevensbescherming (AVG; Verordening (EU) 2016/679) is het in beginsel verboden om bijzondere persoonsgegevens te verwerken. Vanwege een zwaarwegend algemeen belang – te weten het toezicht op de financiering van politieke partijen ter bescherming van de democratische rechtsstaat – voorziet de Wpp in een grondslag om de verwerking van bijzondere persoonsgegevens in dit geval toch toe te staan. Artikel 9, tweede lid, onder g, van de AVG biedt hiervoor de juridische grondslag. Politieke partijen mogen echter alleen bijzondere persoonsgegevens verwerken voor zover dit noodzakelijk is om de hen bij of krachtens deze wet opgedragen verplichtingen te kunnen nakomen.

De leden van de ChristenUnie-fractie wijzen erop dat politieke partijen op dit moment geen toegang meer hebben tot het zogenoemde UBO-register. Het UBO-register is een register van de Kamer van Koophandel, waarin wordt bijgehouden wie de uiteindelijk belanghebbende (UBO) van een juridische entiteit is. Als een politieke partij een bijdrage aanvaardt van een rechtspersoon, is zij op grond van artikel 22, eerste lid, onder c, van de Wpp verplicht enkele gegevens over de uiteindelijk belanghebbende(n) van deze rechtspersoon in haar financiële administratie vast te leggen. Het betreft geen nieuwe verplichting; deze verplichting bestaat al onder de huidige wet.[131] Aanvankelijk konden politieke partijen zélf de gegevens van de uiteindelijk belanghebbende opvragen. Maar een uitspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie uit 2022[132] heeft ertoe geleid dat het UBO-register op het moment van schrijven niet meer voor iedereen toegankelijk is. De regering is zich ervan bewust dat dit de correcte registratie van bijdragen door politieke partijen kan bemoeilijken. Met de Wijzigingswet beperking toegang UBO-registers is het UBO-register beperkt toegankelijk gemaakt voor een aantal groepen.[133] Een van deze groepen betreft personen en rechtspersonen met een legitiem belang. Politieke partijen hebben een legitiem belang op het moment dat zij waarschijnlijk een zakelijke transactie zullen aangaan met een partij. Het ontvangen van een gift wordt in dit kader ook gezien als het aangaan van een zakelijke transactie. Politieke partijen kunnen dan toegang krijgen tot de UBO-registratie van die partij. Dit is uitgewerkt in het op 2 april 2026 aan uw kamer aangeboden ontwerpwijzigingsbesluit toegang UBO-registers voor natuurlijke personen en rechtspersonen met een legitiem belang.[134] Op het moment van schrijven ligt dit ontwerpwijzigingsbesluit bij de Raad van State voor advisering. Op dit moment kunnen politieke partijen de UBO-gegevens controleren door de gever te vragen een KvK-uittreksel bij te voegen en de adresgegevens van de uiteindelijk belanghebbende na te zenden. Bij een volgende bijdrage in hetzelfde kalenderjaar van dezelfde gever volstaat de vraag of de eerder

---

131 Art. 21 lid 1 onder a Wfpp.

132 HvJ EU 22 november 2022, gevoegde zaken C-37/20 en C-601/20, *Luxembourg Business Registers/WM* en *Sovim*, ECLI:EU:C:2022:912.

133 Wet van 14 juli 2025 tot wijziging van de Handelsregisterwet 2007 en de Implementatiewet registratie uiteindelijk belanghebbenden van trusts en soortgelijke juridische constructies ter beperking van de toegang tot informatie over uiteindelijk belanghebbenden van vennootschappen en andere juridische entiteiten alsmede van de toegang tot informatie over uiteindelijk belanghebbenden van trusts en soortgelijke juridische constructies (Wijzigingswet beperking toegang UBO-registers) Zie: Stb. 2025, 189.

134 Kamerstuk 31 477-126, Bijlage: Wijzigingsbesluit toegang UBO-registers voor natuurlijke personen en rechtspersonen met een legitiem belang van 28 november 2025, p. 20

verstrekte gegevens nog steeds actueel zijn. Bij nota van wijziging is dit in het voorstel van wet verduidelijkt.[135]

De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen naar de regelgeving omtrent bijdragen in natura. Ook vragen zij of de regering voornemens is gebruik te maken van de mogelijkheid om bij algemene maatregel van bestuur nadere regels te stellen aan bijdragen in natura. De regering benadrukt dat de voorgestelde regelgeving omtrent bijdragen in natura niet anders is dan de huidige regelgeving. Op advies van de Commissie toezicht financiën politieke partijen heeft de regering door middel van voorbeelden in de toelichting gepoogd te verhelderen welke zaken of diensten als bijdrage in natura moeten worden aangemerkt. Voor bijdragen in natura gelden dezelfde verplichtingen als voor geldelijke bijdragen. Dit betekent dat een politieke partij van elke aanvaarde bijdrage de naam van de gever, het bedrag of de waarde van de bijdrage en de datum van ontvangst registreert. De regering is vooralsnog niet voornemens nadere regels te stellen over bijdragen in natura. Mocht blijken dat de beoogde verduidelijking politieke partijen nog steeds onvoldoende handvatten geeft om de regelgeving correct na te leven, kan de regering hiertoe alsnog besluiten.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen in het kader van het verbod op bijdragen van niet-ingezetenen of politieke partijen afgelopen jaren op adequate wijze invulling hebben gegeven aan de verplichting conform de Wfpp. In de Wfpp is het aannemen van bijdragen van niet-Nederlanders verboden. Het betreft een absoluut verbod. Een sluitende controle hierop zou van politieke partijen verlangen dat zij bij elke bijdrage die zij wensen te aanvaarden nagaan of de gever de Nederlandse nationaliteit bezit, ongeacht de geldelijke waarde van de bijdrage. Dit zou een enorm administratieve last voor politieke partijen hebben betekend. Daarom heeft de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties als toezichthouder in de praktijk enige coulance betracht jegens politieke partijen ten aanzien van dit voorschrift. Hoe een politieke partij invulling geeft aan de controle, wordt aan de partij zelf gelaten. Wel wordt verwacht van politieke partijen dat zij een aantal minimale controlemaatregelen treffen om de legitimiteit van een bijdrage vast te stellen. Zo verwacht de Minister dat een politieke partij van ten minste iedere bijdrage van een persoon woonachtig in het buitenland of met een buitenlands bankrekeningnummer de nationaliteit controleert. Er wordt van politieke partijen dus wel enige controle verwacht om grove misstanden te voorkomen. De regering kan geen uitspraak doen over het exacte aantal bijdragen dat door politieke partijen is geweigerd vanwege het vermoeden dat de gever niet een Nederlandse gever was, omdat politieke partijen hiervan geen melding hoeven te doen. Wel heeft de toezichthouder de afgelopen jaren met verschillende politieke partijen gesproken over de omgang met bijdragen van niet-Nederlanders. Het is meermaals voorgekomen dat een politieke partij niet in staat was om het bedrag terug te geven aan de gever. In deze gevallen heeft de Minister van BZK het geldbedrag namens de Staat gevorderd.

De leden vragen zich daarnaast af of de regering de voorgestelde wetswijzigingen bij de politieke partijen heeft getoetst op uitvoerbaarheid. De regering heeft de ervaringen die zijn opgedaan met het toezicht en de handhaving van de Wfpp betrokken bij het opstellen van dit wetsvoorstel. Zoals eerder vermeld, bestaat onder de huidige wet een absoluut verbod op het aannemen van bijdragen van niet-Nederlanders. De Wpp zal een dergelijk absoluut verbod niet kennen. De verplichting om na te gaan of

[135] Het voorgestelde art. 22 lid 3 en 84 lid 3 Wpp zoals deze zijn komen te luiden na de tweede nota van wijziging.

een bijdrage is ontvangen van iemand die in Nederland woonachtig is of de Nederlandse nationaliteit bezit, is pas van toepassing als een politieke partij van een gever in een jaar meer dan € 250,– ontvangt. Deze drempel verlaagt de administratieve lasten voor politieke partijen. Niet elke kleine gever hoeft meer gecontroleerd te worden. De grens van € 250,– is dezelfde grens als waarboven politieke partijen worden geacht het adres van de gever te registreren. De controle op de juistheid van de adresgegevens bij bijdragen vanaf € 250,– acht de regering bovendien minder ingrijpend en eenvoudiger uit te voeren dan de controle op nationaliteit. Ook dat maakt dat de administratieve lasten onder de Wpp lager zullen uitvallen dan bij een lettergetrouwe naleving van de Wfpp. Artikel 39 van het voorstel zoals het in 2022 aan politieke partijen ter consultatie is voorgelegd was qua administratieve lasten gelijk aan het huidige artikel 23a van de Wfpp. Nadien heeft de regering haar voorstel ingrijpend aangepast om tegemoet te komen aan Europese regelgeving, de uitvoerbaarheid van de wet te vergroten en tegelijkertijd de administratieve lasten voor politieke partijen te verlagen. De uitvoerbaarheid van de wettelijke voorschriften is overigens meegenomen in de ex ante uitvoeringstoets die is uitgevoerd in voorbereiding op de oprichting van de Napp. Hierbij zijn politieke partijen nauw betrokken.

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen of het klopt dat een niet-Nederlander via een rechtspersoon tot € 100.000,– kan doneren aan een politieke partij. Ook vragen zij of de regering deze mogelijkheid wenselijk acht. Een niet-Nederlander kan als belanghebbende van een Nederlandse rechtspersoon aan een politieke partij doneren. Om deze constructies inzichtelijk te maken zijn de transparantieregels met de Evaluatiewet Wfpp aangescherpt en moeten politieke partijen sindsdien bij het aannemen van een bijdrage van een rechtspersoon ook nagaan en openbaar maken wie de uiteindelijk belanghebbende achter deze rechtspersoon is.[136] Dit neemt niet weg dat het is toegestaan om dergelijke bijdragen aan te nemen. Een rechtspersoon staat in het vermogensrecht gelijk aan een natuurlijk persoon en mag daarom onder dezelfde voorwaarden doneren aan een politieke partij. Het verbieden van bijdragen van rechtspersonen is bovendien geen waterdichte oplossing. Het is immers ook denkbaar dat een niet-Nederlander een natuurlijk persoon met de Nederlandse nationaliteit een bepaald bedrag aanbiedt met de opdracht het bedrag over te maken aan een politieke partij. Aangezien een gever niet inzichtelijk hoeft te maken hoe hij of zij aan het geld komt, is het voorkomen van dergelijke omzeiling vrijwel onmogelijk. De regering acht het van belang om proportionele maatregelen te treffen ter voorkoming van buitenlandse inmenging. Tegelijkertijd hecht zij eraan politieke partijen niet overmatig administratieve lasten op te leggen of te beperken in hun mogelijkheden om ook financiële steun vanuit de samenleving te aanvaarden. Volgens de regering is met het thans bij uw Kamer aanhangige wetsvoorstel een balans gevonden tussen een strikt bijdragenregime enerzijds en uitvoerbaarheid en de vrijheid om inkomsten te hebben anderzijds. Ook politieke partijen hebben daarin een belangrijke verantwoordelijkheid om te besluiten of zij bepaalde bijdragen wel of niet aannemen.

4. Financiering en verplichtingen decentrale politieke partijen

GroenLinks-PvdA

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie hechten er waarde aan dat decentrale politieke partijen transparant functioneren. Desalniettemin vinden zij dat de daarmee gepaard gaande lasten proportioneel moeten

[136] Art. 21 lid 1 onder a Wfpp.

zijn. Zij vragen waarom de regering ervoor heeft gekozen de regels voor landelijke en decentrale politieke partijen gelijk te stellen. Dat standpunt berust op een misverstand. Met de leden van de GroenLinks-PvdA-fractie onderkent de regering dat decentrale politieke partijen te maken hebben met een ander speelveld dan landelijke politieke partijen. Zo zijn decentrale politieke partijen doorgaans kleinere organisaties en liggen inkomsten van decentrale politieke partijen gemiddeld lager. Dat vraagt om andere regels. Tegelijkertijd is het van belang dat ook decentrale politieke partijen transparant zijn over hun bijdragen en schulden. Om voorgenoemde redenen wijken de regels voor decentrale politieke partijen op een aantal punten af van de regels voor landelijke politieke partijen.

Zo gelden er lagere drempelbedragen met betrekking tot het bijdragenmaximum, de meldplicht voor substantiële bijdragen en de openbaarmaking van schulden van decentrale politieke partijen. De regering onderschrijft de constatering van de leden van de GroenLinks-PvdA-fractie dat een relatief kleine bijdrage mogelijk meer invloed kan genereren op lokaal niveau dan op landelijk niveau. De drempelbedragen zijn daarom vastgelegd op 1/5e deel van de drempelbedragen voor landelijke partijen. Zo is het cumulatief bijdragenmaximum vastgesteld op € 20.000,–,[137] het drempelbedrag voor substantiële bijdragen op € 2.000,–[138] en het drempelbedrag voor de openbaarmaking van schulden op € 5.000,–.[139] Daarnaast zijn decentrale politieke partijen niet verplicht tot het indienen van een subsidieverantwoording of het overleggen van een accountantsverklaring. Decentrale politieke partijen ontvangen bovendien geen subsidiebedrag dat afhangt van het totaalaantal leden. Ook is er geen minimumaantal leden vastgesteld dat een decentrale politieke partij moet hebben om in aanmerking te kunnen komen voor subsidiëring. De regering meent dat het niet proportioneel is om decentrale politieke partijen te vragen deze administratieve lasten te dragen. Om nader tegemoet te komen aan de lagere administratieve capaciteit van decentrale politieke partijen is bovendien besloten om ruimere termijnen te hanteren voor de openbaarmaking van substantiële bijdragen. Een decentrale politieke partij moet binnen drie weken een substantiële bijdrage van meer dan € 2.000,– openbaar maken.[140] In de 21 dagen voor verkiezingen gebeurt dit binnen vijf werkdagen.[141] De voorgenoemde verschillen in regels voor decentrale politieke partijen en landelijke politieke partijen zorgen ervoor dat de transparantieverplichtingen en subsidiëring van decentrale politieke partijen op vergelijkbare wijze kunnen plaatsvinden als voor landelijke politieke partijen, met daarbij oog voor de capaciteit van decentrale politieke partijen.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie zijn van mening dat subsidie voor decentrale politieke partijen eerlijk moet worden verdeeld en moet leiden tot een versterking van de democratie op decentraal niveau. De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie vragen naar de wijze waarop de subsidieregeling voor decentrale politieke partijen wordt vormgegeven. De regering onderschrijft het belang van een eerlijke verdeling van de subsidie voor decentrale politieke partijen en heeft ervoor gekozen om de subsidiëring op vergelijkbare wijze in te richten als reeds wordt gehanteerd bij de vergoeding voor de werkzaamheden van decentrale publieke ambtsdragers. Voor de subsidie van decentrale politieke partijen in gemeenten geldt een verdeelsystematiek die is gebaseerd op het aantal inwoners van de gemeente, waarbij een vaste vergoeding geldt per zetel

---

[137] Het voorgestelde art. 88 Wpp.
[138] Het voorgestelde art. 90 Wpp.
[139] Het voorgestelde art. 77 Wpp jo. artikel 81 Wpp.
[140] Het voorgestelde art. 90 Wpp.
[141] Het voorgestelde art. 96 Wpp.

per jaar.[142] Zo bedraagt de subsidie voor een decentrale politieke partij per zetel per jaar in een gemeente met minder dan 40.000 inwoners € 658,–. Opereert de decentrale politieke partij in een gemeente met meer dan 375.000 inwoners, dan bedraagt de subsidie per zetel per jaar € 1.613,–. Het inwonertal per gemeente van 1 januari van het jaar van de laatstgehouden gemeenteraadsverkiezing is hierbij leidend. De regering tracht daarmee de hoogte van de subsidie voor decentrale politieke partijen voorspelbaar en stabiel te maken. Voor politieke partijen in de provinciale staten geldt een vaste subsidie van € 1.137,– per zetel per jaar.[143] Voor politieke partijen in algemene besturen van waterschappen geldt een subsidie van € 432,– per zetel per jaar.[144] Eventuele afsplitsingen van volksvertegenwoordigers hebben geen invloed op de hoogte van de subsidie voor een politieke partij en komen ook zelf niet voor subsidie in aanmerking.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie vragen hoe de subsidie voor decentrale politieke partijen zich verhoudt tot de ondersteuning van raads- en statenfracties en of er sprake is van overlap. Er is volgens de regering geen sprake van overlap, aangezien deze met andere doeleinden worden verstrekt. Fractieondersteuning is bedoeld ter ondersteuning van de fractie bij haar volksvertegenwoordigende, kaderstellende en controlerende taak. Het budget wordt onder andere gebruikt om een of meerdere fractiemedewerkers in dienst te nemen.[145] De subsidie voor decentrale politieke partijen is bedoeld ter versterking van hun cruciale rol als intermediair tussen «de politiek» en de samenleving. Politieke partijen kunnen het budget onder andere gebruiken voor de werving van leden, de rekrutering en selectie van kandidaten en het voeren van campagnes.[146] De regering acht een onderscheid tussen de werkzaamheden van fracties en politieke partijen van belang, gelet op de scheiding van verantwoordelijkheden. Om deze reden beschouwt de regering het als essentieel dat zowel fractie als partij op eigen financiële ondersteuning kan rekenen.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie vragen hoe wordt voorkomen dat nieuwe verplichtingen een drempel opwerpen voor de oprichting van nieuwe decentrale politieke partijen en welke rol is voorzien voor de VNG en de koepels. De regering beaamt dat goede informatievoorziening over de nieuwe verplichtingen essentieel is. De regering zal daarom, in samenwerking met de VNG en het Kennispunt lokale politieke partijen, een programma uitwerken om decentrale politieke partijen adequaat voor te bereiden op de inwerkingtreding van de wet. Wanneer burgers een nieuwe politieke partij willen oprichten, kunnen zij gebruikmaken van de Wegwijzer van het Kennispunt.[147]

De leden vragen daarnaast hoe toezicht wordt gehouden op de honderden kleine politieke partijen in het land, zonder dat dit leidt tot disproportionele lasten voor de toezichthouder. Ook vragen zij naar de consequenties van een overtreding. Omdat de inkomsten van decentrale politieke partijen zelfs met overheidssubsidie relatief laag zijn, worden decentrale politieke partijen aan een lichter toezichtsregime onderworpen dan landelijke politieke partijen. Decentrale partijen zijn bijvoorbeeld niet verplicht tot het indienen van een financiële verantwoording bij de toezichthouder. In plaats daarvan publiceren zij een financieel verslag op

---

[142] Het voorgestelde art. 106 Wpp.
[143] Het voorgestelde art. 106 lid 3 Wpp.
[144] Het voorgestelde art. 106 lid 4 Wpp.
[145] L. Vellekoop & L. Broekhuis, *Fractieondersteuning: Hoe verder?* 2023, zeeland.nl.
[146] Het voorgestelde art. 104 Wpp.
[147] *Oprichten*, lokalepolitiekepartijen.nl.

de eigen website.[148] Deze hoeft niet door een accountant te zijn gecontroleerd. Gelet op het lichtere regime en het grote aantal politieke partijen op decentraal niveau zal het toezicht op een minder intensieve wijze worden vormgegeven. Zo zal de Napp niet standaard ieder financieel verslag controleren. Wel kan de Napp nagaan of alle decentrale politieke partijen hun financieel verslag op een algemeen toegankelijke wijze elektronisch openbaar hebben gemaakt, bijvoorbeeld op de eigen website. Het ligt ook voor de hand dat de Napp risicogericht en/of steekproefsgewijs nadere controles uitvoert. Hierbij kan de Napp de administratie van een decentrale politieke partij naast de gepubliceerde gegevens houden, waar nodig met behulp van een (ingehuurde) registeraccountant.[149] Indien blijkt dat een decentrale politieke partij niet aan de wettelijke voorschriften voldoet, kan de Napp een bestuursrechtelijke sanctie opleggen. Daarbij wordt steeds rekening gehouden met het proportionaliteitsbeginsel. Afhankelijk van de overtreding kan de Napp besluiten tot het opleggen van een last onder dwangsom,[150] het vorderen van (een deel van) de bijdrage die een decentrale politieke partij niet had mogen aanvaarden of het opleggen van een bestuurlijke boete.[151] Of de Autoriteit een bestuurlijk handhavingsinstrument inzet, welk instrument zij inzet en hoe zwaar de sanctie is, zal afhangen van de omstandigheden van het geval.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie vragen naar de afwegingen die zijn gemaakt bij het bepalen van de gevolgen van de nieuwe wet voor de lokale partijen op Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. Het uitgangspunt bij de afwegingen is dat alle Europees-Nederlandse regelgeving ook van toepassing is in Caribisch Nederland, tenzij er gronden zijn om dit niet te doen.[152] De regering heeft in de consultatieperiode diverse adviezen over dit wetsvoorstel ontvangen vanuit Caribisch Nederland. Deze adviezen hebben ertoe geleid enkele specifieke aanpassingen te doen voor decentrale politieke verenigingen die actief zijn in Caribisch Nederland. Dit is nodig omdat de openbare lichamen in Caribisch Nederland niet volledig gelijkgesteld kunnen worden met Nederlandse gemeenten. De oorzaak ligt onder andere bij de afwijkende vorm als openbaar lichaam, het takenpakket, de (politieke) cultuur en de omvang van de eilandsraden. Vanuit Caribisch Nederland is naar voren gebracht dat de vereiste organisatorische, administratieve en financiële lasten mogelijk een grote druk leggen op decentrale politieke partijen in Caribisch Nederland. Daarbij is aangegeven dat deze partijen doorgaans in mindere mate zijn georganiseerd dan politieke partijen in Europees Nederland en vaak niet beschikken over toereikende faciliteiten voor de openbaarmaking van bijdragen, schulden en de financiële verslagen. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om het hebben van een eigen website. In het voorliggende voorstel krijgen decentrale politieke partijen in Caribisch Nederland daarom de keuze om ofwel de jaarlijkse stukken betreffende de interne organisatie, financiële verslagen en andere stukken betreffende de financiële organisatie zelf op een algemeen toegankelijke wijze elektronische openbaar te maken, bijvoorbeeld op hun eigen website, ofwel de jaarlijkse stukken op sociaalnetwerksites zoals Facebook te publiceren. De stukken moeten in het laatste geval ook worden toegezonden aan de Napp, zodat deze de documenten op de eigen website kan plaatsen.[153] Deze laatste werkwijze geldt ook voor de melding van substantiële bijdragen. Bovendien bleek uit

---

[148] Het voorgestelde art. 89 lid 1 Wpp.
[149] Het voorgestelde art. 91 Wpp.
[150] Het voorgestelde art. 123 Wpp.
[151] De Napp kan op grond van artikel 4:46 van de Awb (een deel van) de subsidie terugvorderen. Wanneer een partij een bijdrage heeft aangenomen die niet is toegestaan, kan de Napp (een deel van) de bijdrage vorderen. De Napp kan ten slotte op grond van artikel 124 besluiten tot het opleggen van een bestuurlijke boete.
[152] *Kamerstukken II* 2019/20, 35 300 IV, nr. 11.
[153] Het voorgestelde art. 8 Wpp.

de adviezen van Caribisch Nederland dat politieke partijen in Caribisch Nederland te maken krijgen met relatief hoge kosten ten opzichte van politieke partijen uit gemeenten met een vergelijkbaar aantal inwoners in Europees Nederland. De regering heeft daarom ervoor gekozen om voor de hoogte van de subsidie aan te sluiten bij de hoogte voor de subsidies voor provinciale politieke partijen. Dit komt neer op een bedrag van $ 1.137,– per zetel. Voorgenoemde specifieke bepalingen zorgen ervoor dat ook decentrale politieke partijen in Caribisch Nederland een aanvraag kunnen indienen tot subsidiëring. Tegelijkertijd wordt ook rekening gehouden met de verschillen tussen Caribisch Nederland en Europees Nederland.

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie informeren eveneens of de informatie over de nieuwe wet ook beschikbaar wordt in alle officiële talen van de eilanden. Op Bonaire, Sint-Eustatius en Saba zijn naast het Nederlands ook Papiaments en Engels erkend als officiële talen. Op 22 januari 2024 is het Papiaments op Bonaire ook erkend onder deel III van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden.[154] De regering hecht waarde aan het toegankelijk maken van de informatie over de wet voor lokale partijen op de eilanden. De relevante informatie zal daarom ook toegankelijk worden gemaakt in de officiële talen van de eilanden.

VVD

De leden van de VVD-fractie onderschrijven het belang van regels voor transparantie bij decentrale politieke partijen, maar uiten zorgen over het risico op ondermijning dat kan ontstaan door het in dit wetsvoorstel voorgestelde lichtere regime. Zij verzoeken de regering daarom om een nadere motivering van de keuze voor dit lichtere regelgevingskader. Bij het vaststellen van de kaders voor het financiële transparantieregime voor decentrale politieke partijen is rekening gehouden met de specifieke omstandigheden waarin deze partijen opereren. Decentrale politieke partijen zijn doorgaans kleiner van omvang, draaien veelal op vrijwilligers en beschikken gemiddeld over lagere inkomsten. Bovendien zullen de verleende subsidiebedragen veel lager zijn dan voor landelijke politieke partijen. Om de administratieve lasten proportioneel te houden, heeft de regering ervoor gekozen op een aantal punten af te wijken van de regels die gelden voor landelijke politieke partijen. Zo zijn decentrale politieke partijen in het voorliggende wetsvoorstel niet verplicht een subsidieverantwoording in te dienen. In plaats daarvan wordt gekozen voor een systeem van directe subsidievaststelling. Hiervoor zijn meerdere redenen: de subsidies betreffen relatief lage bedragen, de subsidiedoelen zijn breed geformuleerd en na vaststelling heeft de Napp de mogelijkheid om nadere controles uitvoeren.[155] Daarnaast ontvangen decentrale politieke partijen geen subsidie die afhankelijk is van het totale ledenaantal. Ook geldt er geen minimumaantal leden om voor subsidiëring in aanmerking te komen en worden ruimere termijnen gehanteerd voor de openbaarmaking van substantiële bijdragen.

De regering heeft er wel voor gekozen om de drempelbedragen van het bijdragenmaximum en voor de openbaarmaking van substantiële bijdragen en schulden voor decentrale politieke partijen te verlagen ten opzichte van die voor landelijke politieke partijen. Deze drempelbedragen zijn vastgesteld op een vijfde van de drempels die gelden voor landelijke partijen. Concreet betekent dit dat het cumulatieve bijdragenmaximum is

[154] *Erkende talen in Nederland,* rijksoverheid.nl.
[155] Op grond van art. 4:49 Awb.

vastgesteld op € 20.000,–,[156] het drempelbedrag voor substantiële bijdragen op € 2.000,–[157] en het drempelbedrag voor de openbaarmaking van schulden op € 5.000,–.[158] Voor deze lagere drempelbedragen is gekozen om het risico op ondermijning via decentrale politieke partijen te beperken. Met deze specifieke transparantievereisten wordt enerzijds invulling gegeven aan het belang van transparantie voor het goed functioneren van de democratie en het beperken van het risico op ondermijning, terwijl anderzijds rekening wordt gehouden met de praktische uitvoerbaarheid voor decentrale politieke partijen.

De leden van de VVD lezen dat de subsidietermijn voor decentrale politieke partijen loopt vanaf 1 juli tot en met 30 juni van het volgende kalenderjaar. Aangezien verkiezingen van gemeenteraden, waterschappen en provincies altijd gehouden worden in maart, vragen zij waarom er niet gekozen is voor een datum dichter bij de verkiezingsdag en of het niet mogelijk zou zijn om deze termijn te vervroegen naar 1 april of 1 mei, om zo te voorkomen dat decentrale politieke partijen maanden zonder deze subsidies moeten functioneren. Om in aanmerking te komen voor subsidie, moeten decentrale politieke partijen uiterlijk 6 april een subsidieaanvraag indienen bij de Napp. De regering heeft bewust voor deze datum gekozen aangezien, in een verkiezingsjaar, het vertegenwoordigend orgaan uiterlijk 3 april besluit over de toelating van de nieuwgekozen leden. Door de subsidieaanvragen tot 6 april toe te staan is elke decentrale politieke partij in staat haar aanvraag in te dienen op basis van het juiste zeteltal. De subsidie wordt vervolgens voor 1 juli verleend. De Napp heeft deze tijd nodig om de ontvangen aanvragen op juistheid en volledigheid te beoordelen. Het naar voren halen van de verlening heeft tot gevolg dat tevens de datum voor de subsidieaanvraag met twee maanden wordt vervroegd. Dit acht de regering onwenselijk, aangezien het in een verkiezingsjaar onmogelijk is voor decentrale politieke partijen om op 1 februari een goede inschatting te maken van hun zeteltal na de verkiezing. Dit betekent dat de Napp de subsidie moet verlenen op basis van het zeteltal voor de verkiezing, terwijl deze verdeling op het moment van de verlening reeds is achterhaald. Daarnaast zouden er nieuwe politieke partijen zetels kunnen hebben verkregen. Deze zouden worden belemmerd door de voorgestelde wijziging.

NSC

De leden van de NSC-fractie vragen of de regering kan onderzoeken of het mogelijk is om de zendtijd voor landelijke partijen in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen op te schorten. Politieke partijen krijgen in Nederland zendtijd zodat zij hun standpunten rechtstreeks aan het publiek kunnen communiceren. Dit draagt bij aan de pluriformiteit en toegankelijkheid van het publieke debat. De zendtijd voor politieke partijen is geregeld in de Mediawet 2008 en valt onder het toezicht van het Commissariaat voor de Media (hierna: het Commissariaat). Het Commissariaat kent reguliere zendtijd toe aan politieke partijen die in de Eerste of Tweede Kamer zijn vertegenwoordigd.[159] Het uitzendschema voor de reguliere zendtijd staat vast tot aan de volgende Tweede Kamerverkiezing. Dit wordt niet tussentijds opgeschort voor gemeenteraadsverkiezingen. In aanloop naar de verkiezing voor de Tweede Kamer kent het Commissariaat zendtijd toe aan politieke partijen die in ten minste negentien kieskringen deelnemen. In aanloop naar de verkiezingen voor het Europees Parlement kent het Commissariaat zendtijd toe aan politieke partijen die in

---

[156] Het voorgestelde art. 88 Wpp.
[157] Het voorgestelde art. 90 Wpp.
[158] Het voorgestelde art. 77 Wpp jo. artikel 81 Wpp.
[159] Art. 6.1 lid 1 Mediawet 2008.

Nederland daaraan deelnemen.[160] Het is dus niet zo dat politieke partijen die vertegenwoordigd zijn in de Tweede of Eerste Kamer zendtijd krijgen toegewezen in het kader van de gemeenteraadsverkiezingen.

De leden van de NSC-fractie vermoeden dat in de memorie van toelichting een verschrijving heeft plaatsgevonden bij het bedrag per zetel in de provinciale staten. De regering erkent dat op pagina 57 van de memorie van toelichting per abuis een foutief bedrag is opgenomen. De hoogte van de subsidie voor politieke partijen in de provinciale staten staat gelijk aan de subsidie voor politieke partijen in gemeenten met 100.001–150.000 inwoners. Dit komt neer op een bedrag van € 1.137,– per zetel per jaar, niet € 1.1137,–.

De leden van de NSC-fractie zijn benieuwd hoe de regering voorziet dat de subsidiebedragen zich in de praktijk gaan ontwikkelen. Zij hechten daarbij aan zekerheid en voorspelbaarheid in de bedragen, zodat de subsidie in ieder geval niet in enig jaar onverwacht lager kan uitvallen dan het jaar daarvoor. Tegelijkertijd zien zij wel de mogelijkheid om bij onderbenutting de bedragen (enigszins) te verhogen. Zij verzoeken de regering om een nadere toelichting te geven op hoe dit in de praktijk voorzien is. De regering erkent het belang van zekerheid en voorspelbaarheid van de subsidiebedragen. Zoals ook onder de Wfpp was geregeld, worden de subsidiebedragen in de Wpp jaarlijks aangepast conform de voor de rijksbegroting gehanteerde loon- en prijsbijstelling. Voor de gehele subsidieperiode zal met inwerkingtreding van de Wpp de bedragen worden gehanteerd zoals vastgelegd in de wet op het moment van de verlening.[161] De regering kiest er bovendien voor om de hoogte van alle subsidieonderdelen te baseren op vaste bedragen. Deze bedragen zijn gebaseerd op de gemiddelde aantallen in de periode 2020–2025. De regering verwacht geen grote veranderingen in het totaalaantal leden of het totaalaantal neveninstellingen, waardoor het effect hiervan op politieke partijen beperkt zal zijn. Hierdoor zal het te verlenen bedrag in lijn zijn met de voorgaande subsidiejaren en voorspelbaarder uitvallen. De wetgever kan, mocht het in de praktijk anders uitvallen, ervoor kiezen om de subsidiebedragen in de wet bij te stellen.

De leden van de NSC-fractie vragen of de regering bereid is de middelen voor decentrale politieke partijen alvorens de Wpp inwerking treedt op een andere wijze beschikbaar te stellen ter versterking van de lokale democratie. Bijvoorbeeld door een eenmalige toevoeging aan het gemeente- en provinciefonds. Het thans bij uw Kamer aanhangige wetsvoorstel bevat een wettelijke grondslag en regeling om de subsidiëring van decentrale politieke partijen mogelijk te maken. Omdat deze wet nog niet in werking is getreden, ontbreekt momenteel de vereiste wettelijke grondslag om deze middelen uit te keren. Bij de begrotingsbehandeling van 2026 is het Amendement Clemminck-Van den Brink[162] aangenomen. Dit amendement betreft een incidentele overboeking van de begroting van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties naar het gemeentefonds van € 5,5 miljoen in 2026. Met verstrekking van deze middelen aan gemeenten middels een decentralisatie-uitkering, worden gemeenten in de gelegenheid gesteld om een subsidiebedrag te verstrekken aan lokale politieke partijen die een zetel hebben in de gemeenteraad.

---

[160] Art. 6.1 lid 2 Mediawet 2008.
[161] Art. 8 lid 4 Wfpp en het voorgestelde art. 57 lid 3 Wpp.
[162] *Kamerstukken II* 2025/26, 36 800 VII, nr. 33.

CDA

De leden van de CDA-fractie vragen naar de verdeling van verantwoordelijkheden tussen landelijke politieke partijen en hun lokale afdelingen, alsmede naar de uitvoerbaarheid van de bijbehorende verplichtingen. Bij nota van wijziging is het begrip «afdeling» uit het voorstel van wet geschrapt. Een afdeling van een politieke vereniging kan in de praktijk een orgaan zijn zonder rechtspersoonlijkheid, maar het kan ook een decentrale politieke vereniging zijn met rechtspersoonlijkheid. Een afdeling zonder rechtspersoonlijkheid valt onder de verantwoordelijkheid van de landelijke politieke vereniging als het gaat om de transparantieverplichtingen en subsidiëring.

De leden van de CDA-fractie vragen of de regering bereid is te verkennen of een tijdelijke, faciliterende rol van de Napp in de invoeringsfase kan bijdrage aan een soepele implementatie. Om de oprichting van de Napp en implementatie te bespoedigen, beoogt de regering de oprichting van de Napp eerder te laten geschieden dan dat andere onderdelen uit het wetsvoorstel Wpp van kracht worden. Bovendien verwacht de regering dat de Napp de overgang zo goed als mogelijk zal faciliteren, onder andere door middel van voorlichting. Of politieke partijen een vaste contactpersoon krijgen, zoals de leden van de CDA-fractie eveneens vragen, kan de regering op dit moment niet zeggen. In de eerste plaats is de Napp nog niet opgericht. Maar in de tweede plaats zal de Napp ook onafhankelijk van de regering opereren, waardoor dit soort specifieke inrichtingsvraagstukken uiteindelijk aan de Napp zelf zijn.

De leden van de CDA-fractie vragen of de regering aanvullende maatregelen overweegt om de lasten voor kleine afdelingen en vrijwilligers te verlichten. De regering erkent dat decentrale politieke partijen te maken hebben met een ander speelveld dan landelijke politieke partijen. Daarom wijken de regels voor decentrale politieke partijen op een aantal punten af van de regels voor landelijke politieke partijen. De regering verwijst hiervoor naar het eerder gegeven antwoord op een vergelijkbare vraag van de leden van de GroenLinks-PvdA-fractie.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe de naleving van de meldplicht van substantiële bijdragen wordt gecontroleerd, in het bijzonder bij decentrale afdelingen, en hoe fouten of onvolkomenheden in het toezicht worden hersteld zonder direct tot sancties te leiden. De wijze waarop toezicht zal worden gehouden op de meldplicht van substantiële bijdragen, zal na oprichting van de Napp door de toezichthouder zelf nader worden uitgewerkt.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe bij het opstellen van het bijdragenreglement wordt geborgd dat politieke partijen voldoende ruimte houden voor eigen afwegingen, terwijl tegelijkertijd een minimumniveau van transparantie en controleerbaarheid wordt gewaarborgd. De regering heeft de in de Wfpp opgenomen verplichting om een bijdragenreglement bij te houden niet overgenomen in het onderhavige wetsvoorstel. In plaats daarvan heeft de regering bindende voorschriften opgesteld inzake de transparantie en financiering van landelijke en decentrale politieke partijen teneinde een minimumniveau van transparantie en controleerbaarheid te garanderen.

De leden van de CDA-fractie vragen hoe de regering aankijkt tegen de administratieve lasten voor decentrale besturen. De regering heeft in dit wetsvoorstel de administratieve lasten voor decentrale politieke partijen zo laag mogelijk gehouden. In het wetsvoorstel is voorzien voor het vaststellen van modellen. Van een digitaal registratiesysteem gaat de

regering momenteel niet uit, aangezien het aan de partij zelf is om het financiële verslag op een algemeen toegankelijke wijze elektronisch openbaar te maken. Dit kan bijvoorbeeld op een partijwebsite. De regering heeft hierbij getracht de juiste balans te vinden tussen transparantie en het laag houden van de administratieve lasten.

SGP

De leden van de SGP-fractie vragen waarom afdelingen van landelijke politieke partijen zonder rechtspersoonlijkheid op eenzelfde wijze financiële verantwoording dienen af te leggen als landelijke politieke partijen. Die stelling lijkt op een vergissing te berusten, want dit lag niet besloten in het voorstel van wet zoals dit door de regering is ingediend. In het oorspronkelijke voorstel van wet werden afdelingen van landelijke politieke verenigingen gelijkgesteld met decentrale politieke verenigingen. Inmiddels is het begrip «afdeling» echter bij nota van wijziging uit het voorstel van wet geschrapt. Het begrip laat zich moeilijk afbakenen. Daarnaast bleek het bij nader inzien juridisch onvoldoende mogelijk om aan afdelingen andere rechten en plichten op te leggen dan aan de rechtspersonen waarvan zij een onderdeel zijn. Het voorstel van wet was er bovendien onnodig complex door geworden. Een politieke vereniging kan ervoor kiezen om afdelingen in het leven te roepen. Zolang deze afdelingen een onderdeel zijn van deze rechtspersoon, blijft deze rechtspersoon voor hen verantwoordelijk. Het is dus niet meer de afdeling die verantwoording moet afleggen over de bijdragen die zij heeft aanvaard, maar de landelijke politieke vereniging. En deze landelijke politieke vereniging legt verantwoording af over de bijdragen die zij, al dan niet via haar afdelingen, heeft aanvaard.

De leden van de SGP-fractie vragen eveneens waarom de transparantievereisten op het gebied van bijdragen en verantwoording even noodzakelijk zijn voor decentrale politieke partijen als voor landelijke politieke partijen. Het korte antwoord op deze vraag is dat voor decentrale politieke partijen dezelfde afwegingen spelen als voor landelijke politieke partijen. Ook decentrale politieke partijen lopen risico op mogelijk onwenselijke financiële beïnvloeding. De integriteit van decentrale politieke partijen is echter van groot belang voor de integriteit van het decentraal bestuur. Het ontbreken van bindende regels over de financiering van deze partijen leidt er momenteel toe dat onvoldoende inzicht bestaat in de herkomst en omvang van hun middelen. Door decentralisaties liggen er bovendien meer bestuurlijke verantwoordelijkheden bij decentrale besturen, waardoor het risico op ondermijning is vergroot. De commissie-Veling heeft al in 2019 het risico van onwenselijke beïnvloeding van lokale besturen aangekaart.[163] Daarnaast heeft de regering ervoor gekozen in het voorliggende wetsvoorstel lagere drempelbedragen voor het bijdragenmaximum, de openbaarmaking van bijdragen en schulden op te nemen. Dit heeft als reden dat decentrale politieke partijen en lokale afdelingen lagere inkomsten hebben en een bijdrage dan al snel een relatief grote invloed kan hebben. Met de voorliggende regels wordt het risico verkleind dat politieke partijen te maken krijgen met onwenselijke (financiële) beïnvloeding. De regering zet in op financiële transparantie om partijen weerbaarder te maken en de parlementaire democratie te versterken.

De leden van de SGP-fractie vragen waarom de regering ervoor heeft gekozen om aan de subsidieverlening aan decentrale politieke partijen niet als voorwaarde te verbinden dat deze partijen een minimumaantal leden moeten hebben. Daarvan is afgezien, omdat als een minimumaantal

[163] Evaluatie- en adviescommissie Wet financiering politieke partijen, *Het publieke belang van politieke partijen, Kamerstukken II* 2017/18, 32 752, nr. 50, bijlage, p. 31.

leden als subsidievoorwaarde zou zijn gesteld, decentrale politieke partijen hun ledental op objectieve wijze zouden hebben moeten aantonen, vergelijkbaar met landelijke politieke partijen. Dit zou in de praktijk betekenen dat zij een accountant zouden moeten inschakelen om hun ledental vast te stellen. De daarmee gepaard gaande kosten en administratieve lasten wegen volgens de regering niet op tegen het subsidiebedrag dat wordt verstrekt.

5. Politieke reclame

In het verslag van uw Kamer valt te lezen dat meerdere fracties vragen hebben over de regels omtrent politieke reclame. Een deel van deze vragen ziet op regels die geen onderdeel (meer) uitmaken van het wetsvoorstel zoals het door de regering bij uw Kamer is ingediend. De regering heeft die regels bij gelegenheid van het nader rapport geschrapt, omdat duidelijk was dat de Europese Verordening (EU) 2024/900 betreffende transparantie en gerichte politieke reclame al spoedig van kracht zou worden. Dat is inmiddels het geval:de verordening is per 10 oktober 2025 van toepassing geworden.[164]

Ook over deze verordening zijn door uw Kamer de nodige vragen gesteld. De Minister van BZK heeft de noodzakelijke uitvoeringswet voor deze Europese verordening op 13 april jl. ingediend bij de Tweede Kamer. De regering verwacht dat de memorie van toelichting bij dat wetsvoorstel al veel van de thans bij uw Kamer levende vragen zal wegnemen.

Gelet op het voorgaande heeft de regering de vragen die op het onderwerp politieke reclame zagen nog niet van een antwoord voorzien. Bij de behandeling van de Uitvoeringswet verordening transparantie en gerichte politieke reclame wisselt zij evenwel graag met uw Kamer van gedachten over politieke reclame en het reguleren daarvan. Eventueel resterende vragen kunnen ook op dat moment beantwoord worden.

6. Overige onderwerpen

GroenLinks-PvdA

De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie zouden graag zien dat de Wpp spoedig in werking treedt. Zij vragen aan te geven vanaf wanneer deze wet in werking zou kunnen treden als het wetsvoorstel wordt aangenomen. Tot op heden is het streven erop gericht geweest de wet per 1 januari 2027 in werking te laten treden. Ik heb uw Kamer bij brief geïnformeerd over dat dit niet haalbaar is gebleken. Ik koers nu op inwerkingtreding per 1 januari 2028.[165]

NSC

De leden van de NSC-fractie vragen of (voormalig) bestuurders van politieke verenigingen ook niet uitgesloten dienen te worden voor benoeming in het bestuur van de Napp. Met de leden van NSC-fractie vindt de regering het belangrijk dat de leden van de Napp niet aan het onpartijdig en onafhankelijk functioneren van de Napp in de weg staan, noch de aanleiding vormen voor twijfel daaromtrent. Bij een aantal ambten is de onverenigbaarheid ervan met een functie als lid van de toezichthouder zo duidelijk, dat deze als incompatibiliteit in de wet zijn opgenomen. De regering pretendeert evenwel niet op dit onderdeel een volledige en limitatieve opsomming te kunnen geven van de functies die

[164] *Kamerstukken II* 25/26, 36 013, nr. 5.
[165] *Kamerstukken II* 2025/26, 36 742, nr. 14.

zich slecht verdragen met het lidmaatschap van de Napp. Er zijn immers meerdere functies of nevenactiviteiten, in heden of verleden van kandidaten, die vragen kunnen oproepen over hoe zich dat verhoudt tot het lidmaatschap van de Napp. Daarbij kan bijvoorbeeld ook worden gedacht aan bestuursfuncties van maatschappelijke organisaties met een sterk politiek profiel. Het zou echter te ver voeren een volledige opsomming van onverenigbare functies na te streven, ook omdat dit het rekruteringsbereik van potentiële leden op voorhand al te zeer zou kunnen beperken. Eén en ander laat onverlet dat bij de selectie en benoeming van leden er rekening mee zal worden gehouden dat de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de Napp niet ter discussie mag komen te staan.

De leden van de NSC-fractie vragen of in het huidige wetsvoorstel de gewenste afstand tussen de Minister van BZK en de Napp goed is geborgd. Dit is het geval. Als zbo kan de Napp onafhankelijk opereren van de Minister. De regering heeft ervoor gekozen deze onafhankelijkheid verder te versterken door bepaalde artikelen uit de Kaderwet zbo's buiten toepassing te laten voor de Napp. De Minister is stelselverantwoordelijk voor de Napp, en kan in deze hoedanigheid worden aangesproken door de Kamer. Aandachtspunt bij de beperkte ministeriële verantwoordelijkheid van de Minister, is dat ook de directe parlementaire controle op de werking van een zbo beperkt is. De regering is van mening dat met deze vorm de juiste balans is gevonden tussen onafhankelijkheid en (parlementair) toezicht. De leden van de NSC-fractie vragen tevens waarom de selectie van leden van de Napp niet nader is vastgelegd. In reactie op deze vraag wijst de regering erop dat in het wetsvoorstel belangrijkste kaders voor de benoemingsprocedure zijn vastgelegd. Zo is er een incompatibiliteitenregeling in het wetsvoorstel opgenomen en worden leden van de Napp benoemd per koninklijk besluit. Dit is een verzwaring van de gebruikelijke benoemingswijze bij zbo's. Ik ben voornemens uw Kamer op korte termijn in een brief nader te informeren over de wijze waarop ik binnen de kaders van het wetsvoorstel het initiële benoemingsproces wil inrichten. Hierbij zal bijzondere aandacht uitgaan naar belangrijke uitgangspunten zoals transparantie en onafhankelijkheid van de procedure. Na afronding van het initiële benoemingsproces zal de Kamer geïnformeerd worden over de wijze waarop het benoemingsproces hierna binnen de wettelijke kaders zal worden ingericht. Op deze manier kunnen er lessen getrokken worden uit de initiële benoemingsprocedure. Dit benoemingsproces zal tevens in het bestuursreglement van de Napp worden vastgelegd.

De leden van de D66-fractie lezen dat de mogelijkheid van deelname aan verkiezingen middels een blanco lijst blijft bestaan. Zij zien hierin het risico dat politieke verenigingen de aan hen gestelde regels kunnen omzeilen en vragen de regering hoe die dit taxeert. Voorts vragen zij de regering ook wat het belang is van de mogelijkheid van deelname door middel van een blanco lijst. In reactie op deze vragen wenst de regering allereerst op te merken dat de Wet op de politieke partijen wel degelijk ook regels bevat die zich richten op personen wier naam voorkomt op een lijst waarboven geen aanduiding van een politieke vereniging staat, de zogenoemde blanco lijst. Voor een Tweede Kamerverkiezing zal elke kandidaat op een blanco lijst een overzicht moeten aanleveren van alle bijdragen die hij heeft aanvaard tussen de dag van de stemming en 1 januari van het kalenderjaar voor het jaar waarin de stemming plaatsvindt.[166] Op grond van het partijverbod kan een politieke vereniging verboden worden verklaard en ontbonden, maar daarmee zijn de bestuurders van die vereniging nog niet uit het passief kiesrecht ontzet. De mogelijkheid van deelname met een blanco lijst aan de verkiezingen

[166] Het voorgestelde art. 48 Wpp.

wordt in Nederland doorgaans gezien als een manier om toch te kunnen deelnemen aan de verkiezingen als bedoeld of onbedoeld niet aan de vereisten voldaan kan worden die registratie van een partij met zich meebrengt. Aangezien het kiesrecht een grondrecht is dat zowel het actief kiesrecht, te weten het recht om leden van algemeen vertegenwoordigende organen te kiezen, als het passief kiesrecht, dat wil zeggen het recht om verkozen te worden, omvat, moet een beperking hiervan bij wet geregeld worden en een redelijk doel dienen, proportioneel en niet willekeurig zijn. Hoewel de regering er zeer veel belang aan hecht dat politieke verenigingen zich zullen houden aan de in het voorstel van wet gestelde regels en bepalingen, is zij eveneens de mening toegedaan dat het mogelijk moet blijven dat individuen die om welke reden dan ook niet kunnen of willen voldoen aan deze regels, de kans moeten krijgen om zich op persoonlijke titel middels een blanco lijst verkiesbaar te stellen.

Voorts vragen de leden van de fractie van D66 of de regering het risico ziet dat politici van een verboden partij alsnog via een blanco lijst pogen mee te doen aan verkiezingen. De regering ziet dat verband niet. Voor uitsluiting van deelname aan verkiezingen is uitzetting uit het kiesrecht vereist. De vereisten voor uitzetting uit het kiesrecht liggen in Nederland zeer hoog. Dit kan alleen bij uitspraak door een rechter en alleen bij bepaalde door de wet aangewezen misdrijven. Bij de grondwetsherziening van 1983 heeft de wetgever een criterium geformuleerd voor de aanwijzing van delicten die in aanmerking komen voor uitsluiting: er moet sprake zijn van een ernstige aantasting van de grondslagen van het Nederlandse staatsbestel.

De leden van de D66-fractie vragen waarom de regering niet heeft gekozen voor een benoeming van de leden van de Napp door een onafhankelijke commissie. De regering is voornemens de Tweede Kamer op korte termijn te informeren over de wijze waarop het initiële benoemingsproces wordt ingericht. Vooruitlopend op deze brief kan de regering alvast kort ingaan op de inhoud daarvan en daarmee op de gestelde vragen. Er zal een onafhankelijke selectiecommissie worden opgericht. Aan de hand van een geschiktheidsprofiel zal deze selectiecommissie en de kandidaten via een open procedure werven. Zowel voor de voorzitter als de leden van het bestuur geldt dat personen met een «recent» politiek verleden niet voor lidmaatschap van de Napp in aanmerking komen. De commissie zal de geselecteerde kandidaten aan de Minister van BZK voordragen. De Minister zal deze vervolgens voordragen aan de ministerraad. Hiermee wordt volgens de regering voldoende recht gedaan aan de vereiste afstand tussen de regering en de leden van de Napp, de (politieke) onafhankelijkheid van de selectiecommissie en de vereiste transparantie over het benoemingsproces. Bij de specifieke vormgeving van de benoemingsprocedures die volgen na de initiële benoemingsprocedure zal ook de Napp zelf betrokken worden. Ook hierbij zal bijzondere aandacht toegekend worden aan de transparantie en onafhankelijkheid van de procedure. Door de benoemingsprocedure niet in detail in het wetsvoorstel vast te leggen, kan de Napp hier nog betekenisvolle invulling aan geven.

De leden van de D66-fractie vragen of de regering ook heeft overwogen om een ondergrens van € 50,– in te stellen voor de registratieplicht van bijdragen aan decentrale partijen om de administratieve last te verlagen. Momenteel is de registratieplicht voor decentrale partijen van toepassing op alle bijdragen. Partijen moeten immers in staat zijn om achteraf vast te stellen of meerdere bijdragen gezamenlijk optellen tot € 250,– of meer. Wanneer dit het geval is moeten partijen deze bijdragen openbaar maken. Wanneer de ondergrens voor de registratieplicht wordt verhoogd naar € 50,– is het denkbaar dat partijen niet langer het overzicht van bijdragen

van minder dan € 50,–. Dit maakt het bewaken van het grensbedrag van € 250,– onuitvoerbaar. Het ophogen van de ondergrens voor de registratieplicht is daarom onwenselijk.

De leden van de D66-fractie vragen de regering nader toe te lichten waarom ervoor is gekozen de Napp geen rechtspersoonlijkheid toe te wijzen. De regering is het met de leden van de D66-fractie eens dat de Napp een onafhankelijke autoriteit dient te zijn, met voldoende afstand tot de Minister. De regering hanteert als uitgangspunt dat zbo's onderdeel uitmaken van de rechtspersoon Staat der Nederlanden.[167] Alleen als zbo's zelfstandig aan het civielrechtelijke rechtsverkeer mee dienen te doen, wordt een rechtspersoonlijkheid toegekend. Dat is voor de Napp niet aan de orde. Bovendien kan een publiekrechtelijk zbo zonder rechtspersoonlijkheid standaard gebruikmaken van ondersteunende organisaties van de Staat, de zogenaamde shared service organisaties, zoals bijvoorbeeld P-Direkt, SSC-ICT en FMHaaglanden.

Een zbo met een rechtspersoonlijkheid moet bedrijfsvoeringsdiensten zelf organiseren of aanbesteden. Door gebruik te maken van de ondersteunende diensten van de Staat kan de focus van de Napp gericht blijven op de primaire taak: het onafhankelijk toezichthouden op de politieke partijen. Het afnemen van ondersteunende diensten bij de Staat vormt op geen enkele wijze een inbreuk op de onafhankelijkheid van de Napp.

De onafhankelijkheid van de Napp blijkt uit het feit dat de Napp zonder tussenkomst van de Minister besluiten neemt, dat de in de Kaderwet zelfstandige bestuursorganen neergelegde bevoegdheid van de Minister om besluiten van de Napp te vernietigen buiten toepassing verklaard is en dat de Minister geen beleidsregels kan vaststellen voor de Napp. Daarnaast is de onafhankelijkheid geborgd door een zwaardere benoemingsprocedure van de leden: de leden van de Napp worden bij koninklijk besluit benoemd. Het toekennen van een rechtspersoonlijkheid zou de onafhankelijkheid van de Napp niet vergroten.

De leden van de fractie van D66 hebben ook enkele vragen over de benoeming van de leden van de Napp. De regering is voornemens de Tweede Kamer op korte termijn te informeren over de wijze waarop het initiële benoemingsproces wordt ingericht. Vooruitlopend op deze brief kan de regering alvast kort ingaan op de inhoud daarvan en daarmee op de gestelde vragen. Er zal een onafhankelijke selectiecommissie worden opgericht. Aan de hand van een geschiktheidsprofiel zal deze selectiecommissie de kandidaten via een open procedure werven. Zowel voor de voorzitter als de leden van het bestuur geldt dat personen met een «recent» politiek verleden niet voor lidmaatschap van de Napp in aanmerking komen. De commissie zal de geselecteerde kandidaten aan de Minister van BZK voordragen. De Minister zal deze vervolgens voordragen aan de ministerraad. Hiermee wordt volgens de regering voldoende recht gedaan aan de vereiste afstand tussen de regering en de leden van de Napp, de (politieke) onafhankelijkheid van de selectiecommissie en de vereiste transparantie over het benoemingsproces. Voor de specifieke vormgeving van de benoemingsprocedures die volgen na de initiële benoemingsprocedure zal ook de Napp zelf betrokken worden. Ook hierbij zal bijzondere aandacht toegekend worden aan de transparantie en onafhankelijkheid van de procedure. De benoemingsprocedure zal worden vastgelegd in het bestuursreglement van de Napp. Een intensieve betrokkenheid vanuit de Tweede Kamer bij de benoemingsprocedure acht de regering gezien de gewenste afstand tot actieve politici in dit geval minder geschikt.

---

[167] *Kamerstukken II* 2013/14, 25 268, nr. 83.

SGP

De leden van de SGP-fractie vragen de regering naar de wenselijkheid van een grondwettelijke regeling van politieke partijen en of een nadere verkenning daartoe gewenst is, dan wel of de huidige situatie hiertoe geen aanleiding toe geeft. Zoals ook beschreven in de memorie van toelichting bij dit wetsvoorstel, kiest de regering ervoor om een wet tot stand te brengen die geen uitdrukkelijke grondslag heeft in de Grondwet. Deze keuze is in lijn met de overweging van de Staatscommissie parlementair stelsel, die in haar rapport een constitutionele verankering «niet direct nodig acht». De regering beschouwt het op dit moment niet als een noodzakelijke stap om ook een grondwettelijk traject te starten met betrekking tot de positie van politieke partijen. Zij ziet dat er nog geen brede en duurzame overeenstemming bestaat over wat de constitutionele rol van politieke partijen is en wat daaromtrent in de Grondwet, ook in verhouding tot andere grondwetsbepalingen, geregeld zou moeten worden. Alvorens grondwettelijke verankering van politieke partijen door de wetgever wordt overwogen, is nadere verkenning gewenst.

De leden van de SGP-fractie steunen de keuze van de regering om vast te houden aan de vereniging als rechtsvorm en om geen vrije keuze van rechtsvorm te bieden. Deze leden menen evenwel dat meer toelichting te geven valt op de stelling van de regering dat zij geen aanleiding ziet om terug te komen op de in 1989 gemaakt keuze. Deze leden vragen de regering toe te lichten hoe zij de relatie ziet tussen «de essentie van de democratie» en het karakter van de verenigingsvorm en hoe die overwegingen zich verhouden tot hetgeen hierover bij de herziening van 1989 is opgemerkt.

Sinds 1989 verplicht de Kieswet politieke groeperingen om een vereniging met een volledige rechtsbevoegdheid te zijn om hun aanduiding te kunnen registreren bij het centraal stembureau. Daarvan is sprake als de statuten zijn opgenomen in een notariële akte, waaruit voortvloeit dat de vereniging is ingeschreven in het handelsregister. De regering heeft ten tijde van de wetsbehandeling in 1989 aangegeven praktische overwegingen te hebben gehad bij het stellen van deze voorwaarde. De oprichting van een politieke groepering in deze vorm betekende een weloverwogen activiteit, gericht op deelname aan de verkiezingen. Hiermee worden «al te lichtvaardige registratieverzoeken van personen die besluiten gezamenlijk een politieke groepering te vormen en aan dit voornemen geen nadere vorm of uitwerking geven dan een kosteloos verzoek aan het centraal stembureau om de naam van hun groepering te laten registreren, voorkomen,» aldus de regering destijds.[168] Daarnaast heeft de regering in 1989 aangegeven dat het vereiste belangrijke voordelen biedt voor de uitvoering van de registratieregeling, omdat uit de statuten en het over te leggen bewijs van inschrijving in het verenigingsregister blijkt wie namens de groepering mag optreden.

Enkele fracties, zoals die van het CDA en de SGP, hadden in 1989 wel bedenkingen. Zo stelden de leden van de CDA-fractie de vraag of deze verzwaring van eisen tevens inhield dat bij een geregistreerde groepering een zekere aanhang verondersteld kon worden. De regering gaf te kennen dat dit niet het geval is: «Twee personen kunnen samen reeds een vereniging met volledige rechtsbevoegdheid oprichten. Het bestaan van enige aanhang van betekenis ligt in dit vereiste dus niet besloten.»[169] De leden van de SGP-fractie bleven, ook na kennisneming van de memorie van antwoord kritisch ten aanzien van de eis dat registratie van politieke

[168] *Kamerstukken II* 88/89, 20 264, nr. 8.
[169] Ibid.

groeperingen slechts kan geschieden indien ze een vereniging met volledige rechtsbevoegdheid zijn. In de nota naar aanleiding van het eindverslag valt te lezen dat zij weliswaar begrip toonden voor de praktische overwegingen die tot deze eis hebben geleid, maar dat zij ook van mening waren dat de eis van rechtspersoonlijkheid als zodanig voldoende was. Met name de eis dat de politieke groepering de rechtsvorm van een vereniging zou moeten aannemen stuitte bij hen op verzet. Zij zagen hierin een nodeloze beperking van de vrijheid van deze groeperingen, niet het minst door de dwingende rechtelijke eisen, die de wet aan deze rechtsvorm stelt.[170]

Hoewel er vele jaren zijn verstreken sinds 1989 en de regering zich anno 2026 nog steeds herkent in de praktische overwegingen van destijds, zijn er ook enkele overwegingen bijgekomen. Zoals reeds elders in deze nota naar aanleiding van het verslag te lezen valt, acht de regering het inmiddels wenselijk dat politieke partijen ledenorganisaties zijn en dat zij een zekere interne democratische structuur kennen. Uit het feit dat politieke partijen verenigingen met een volledige rechtsbevoegdheid zijn, volgt dat een politieke partij moet voldoen aan de voorwaarden die in het Burgerlijk Wetboek van toepassing zijn op een vereniging, zoals het hebben van leden, statuten, een verenigingsbestuur en het houden van een algemene ledenvergadering. De regering waagt zich er niet aan om toe te lichten hoe het karakter van de verenigingsvorm zich verhoudt tot «de essentie van de democratie», omdat zij niet weet wat de leden van de SGP-fractie hieronder verstaan. Wel wijst zij erop dat reeds in 1989 vrijwel alle politieke groeperingen verenigingen met een volledige rechtsbevoegdheid waren.[171]

ChristenUnie

In reactie op de vraag van de leden van de CU-factie wat de verhouding tussen de Napp en de Commissie toezicht financiën politieke partijen (Ctfpp) is, antwoordt de regering dat de Ctfpp met de invoering van de Wpp komt te vervallen. Er is derhalve geen verhouding tussen de Napp en de Ctfpp. Tijdens de parlementaire behandeling van de Wfpp in de periode 2011–2013 is er de nodige discussie geweest over de vraag bij welke instantie het toezicht op de uitvoering van de wet zou moeten worden belegd. Uiteindelijk toonde een meerderheid van de Staten-Generaal zich voorstander van de figuur waarbij het toezicht wordt belegd bij de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, die op onderdelen van de wet waarin er beleidsvrijheid is, wordt geadviseerd door de Commissie van toezicht financiën politieke partijen, als extra waarborg voor onafhankelijk toezicht. Nu het toezicht verplaatst van een politiek ambtsdrager naar een onafhankelijke autoriteit, is het onafhankelijke advies dat de Ctfpp inbracht niet langer nodig. De Wpp regelt de intrekking van de Wfpp. Met de intrekking van de Wfpp komt de Ctfpp te vervallen.

7. Vragen betreffende het artikelsgewijze deel

Artikel 1

De leden van de SGP-fractie vragen of de regering wil ingaan op de situatie van een afdeling die wel rechtspersoonlijkheid bezit en die bijvoorbeeld als lokale vereniging onderdeel uitmaakt van een landelijke

---

[170] *Kamerstukken II* 88/89, 20 264, nr. 14.

[171] G. Voerman & P. Lucardie, «Over nut en noodzaak van de democratische ledenpartij», in: *Politieke partijen als anomalie van het Nederlandse staatsrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2015, p. 168.

politieke partij. Zij vragen de regering toe te lichten waarom die afdelingverenigingen geen decentrale politieke verenigingen kunnen zijn en waarom het statutaire vereiste zo belangrijk is. Zij vragen de regering bovendien hoe voorkomen wordt dat deze rechtspersonen tussen wal en schip vallen.

Als een afdeling van een landelijke politieke vereniging wél rechtspersoonlijkheid bezit, dan kunnen zich twee situaties voordoen. De afdelingvereniging kan bij het centraal stembureau voor de verkiezingen van de leden van de gemeenteraad van [plaatsnaam] een verzoek hebben ingediend om haar aanduiding te registreren en kan daardoor zelf een decentrale politieke vereniging als bedoeld in deze wet worden. Staat de door haar geregistreerde aanduiding boven een lijst waaraan een of meer zetels worden toegewezen, dan wordt deze afdelingsvereniging een decentrale politieke partij en komt zij ook voor subsidie in aanmerking. De afdelingsvereniging kan er ook voor kiezen om niet zelf een aanduiding te registreren. Staat bij een gemeenteraadsverkiezing de aanduiding van een landelijke politieke vereniging boven een lijst waaraan een of meer zetels worden toegewezen, dan kan deze landelijke politieke vereniging subsidie aanvragen. Zij kan deze subsidie dan doorgeleiden naar de afdelingsvereniging.

Uit het voorstel van wet is door middel van de nota van wijziging de definitie van het begrip afdeling geschrapt. Een afdeling van een politieke vereniging kan in de praktijk een orgaan zijn zonder rechtspersoonlijkheid. Simpel gezegd is de afdeling dan een groep leden binnen een bestaande vereniging, namelijk de landelijke politieke vereniging. De vraag van de aan het woord zijnde leden ziet evenwel op de variant waarbij een afdeling rechtspersoonlijkheid heeft, die actief is binnen en primair gericht is op een onderliggende decentrale bestuurslaag, en die lid is van een landelijke politieke partij. Deze afdelingen met rechtspersoonlijkheid zijn daarmee ook decentrale politieke verenigingen. Deze rechtspersonen kunnen daarmee ook aanspraak maken als decentrale politieke vereniging op subsidiëring en moeten voldoen aan de transparantievereisten. Een vereniging die bij notariële akte wordt opgericht heeft volledige rechtsbevoegdheid en kent altijd statuten (art. 2:27 lid 3 BW).

Artikel 36

In reactie op de vraag van de leden van de SGP-fractie naar de betekenis van de woorden «zich verbindt met een politieke vereniging» in het voorgestelde artikel 36, eerste lid, kan worden geantwoord dat hierbij zowel kan worden gedacht aan Kamerleden die zich van hun fractie afsplitsen om zich te verbinden aan een nieuw op te richten politieke vereniging, alsook aan Kamerleden die zich aansluiten bij een al langer bestaande politieke vereniging. Het doel van deze bepaling is dat er een gelijk speelveld blijft bestaan. Voorschriften over de financiering van landelijke politieke partijen zijn in beginsel niet van toepassing op landelijke politieke verenigingen waarvan de aanduiding bij de laatste Eerste of Tweede Kamerverkiezing niet boven een lijst heeft gestaan waaraan een of meer zetels zijn toegewezen, maar dit wordt anders als er in een van de Kamers toch een groep ontstaat die aan hen gelieerd is.

Artikel 54

In het ingediende wetsontwerp worden voorwaarden gesteld waaraan een politieke jongerenorganisatie moet voldoen om voor subsidie in aanmerking te komen. Een van deze voorwaarden is dat ten minste twee derde van de leden minimaal 14 en maximaal 27 jaar oud mag zijn. Een tweede voorwaarde is dat deze groep ten minste 100 leden moet

omvatten. Op deze manier wordt gewaarborgd dat de politieke jongerenorganisatie daadwerkelijk een jongerenorganisatie is en ook enige omvang heeft.

De leden van de ChristenUnie-fractie stellen voor deze subsidievoorwaarden te schrappen en te vervangen door een regeling waarbij de hoogte van de subsidie die ten behoeve van een politieke jongerenorganisatie wordt uitgekeerd, afhankelijk wordt gemaakt van het aantal van haar leden dat op de peildatum minimaal 14 jaar en maximaal 30 jaar oud is. Het gevolg van deze aanpassing zou zijn dat elke politieke jongerenorganisatie voor subsidie in aanmerking komt. Ook politieke jongerenorganisaties met een zeer gering ledental of een relatief oud ledenbestand. Daarbij moet bedacht worden dat de subsidie aan politieke jongerenorganisaties ingevolge het voorgestelde artikel 57, eerste lid, onderdeel c, is opgebouwd uit drie componenten: een vast bedrag, een bedrag per Kamerzetel en een bedrag per lid. In het voorstel van de ChristenUnie zou de laatste component veranderen in een bedrag per lid in de leeftijdscategorie 14 tot en met 30 jaar. Die vereenvoudiging heeft als consequentie dat ook organisaties die qua samenstelling geen politieke jongerenorganisatie meer genoemd kunnen worden ook voor subsidie in aanmerking komen. Evenals politieke jongerenorganisaties die zo klein van omvang zijn, dat de vraag op kan komen of zij qua organisatiegraad wel in staat zijn om aan de wettelijke verantwoordingseisen te voldoen.

Met de aan het woord zijnde leden van de ChristenUnie is het kabinet van mening dat het onwenselijk is als politieke jongerenorganisaties leden royeren om aan de wettelijke subsidievoorwaarden te kunnen voldoen. Liever ziet het kabinet dat politieke jongerenorganisaties zich inspannen om nieuwe leden te werven. Al realiseert het kabinet zich dat dit niet eenvoudig is. Er zijn personen die pas na hun 27e politiek actief worden. Evenzeer zijn er mensen die na hun 30e politiek actief worden. Het opschuiven van een leeftijdsgrens heeft dus iets arbitrairs.

Als de subsidievoorwaarden worden aangepast of, zoals in het voorstel van de ChristenUnie, zelfs geschrapt, heeft dat bovendien ook financiële consequenties.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
P.E. Heerma